PRZEWODNIK
GUIDEBOOK

Wyjechałem do Strzyżowa do siostry ...

ILUSTROWANY PRZEWODNIK PO POWIECIE STRZYŻOWSKIM NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU. PERSPEKTYWA PLENERÓW MALARSKICH WOJCIECHA WEISSA

AN ILLUSTRATED GUIDE TO THE DISTRICT OF STRZYŻÓW FROM THE TURN OF THE 19TH AND THE 20TH CENTURY. THE PERSPECTIVE OF WOJCIECH WEISS'S PLEIN AIR PAINTINGS

– Strzyżów 2019 –

REDAKCJA
Monika Bober

TEKST
Sławomir Wnęk, Magdalena Żardecka

KOREKTA
I – Ewa Pękala
II – Zespół

TŁUMACZENIE
Marek Chojnacki

TŁUMACZENIE PRZEJRZELI I POPRAWILI
Ewa i Kevin Drogon O'Flaherty

© Copyright by Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej i Autorzy

WYDAWCA
Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej
ul. Łukasiewicza 10, 38-100 Strzyżów
tel. 17 276 42 38, 889 839 031
www.muzeum-strzyzow.pl, muzeum.samorzadowe.strzyzow@gmail.com

SKŁAD GRAFICZNY
Wojciech Borkowski

DRUK
WBX Studio Graficzne, Drukarnia • Wydawnictwo
ul. Hanasiewicza 4/210, 35-103 Rzeszów
www.wbxstudio.pl, tel. 790 790 265

NAKŁAD
1000 egzemplarzy

ISBN: 978-83-950858-3-3

Publikacja BEZPŁATNA, współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność", objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 wydana w związku z realizacją operacji pt. „Powrót Mistrza… Wojciech Weiss w Strzyżowie. Konferencja i publikacja na temat twórczości Wojciecha Weissa w Strzyżowie oraz wydanie dwujęzycznego przewodnika po powiecie strzyżowskim na przełomie XIX i XX wieku".

Spis treści

Wprowadzenie 5
Prolog 7
I Wojciech Weiss (1875–1950), artysta młodopolski w Strzyżowie 9
II Topografia 17
III Powiat strzyżowski 25
IV Zabudowa 33
V Organizacja związków wyznaniowych i obszar przestrzeni sakralnej 51
VI Rezydencje i dwory w powiecie strzyżowskim na przełomie XIX i XX w. 95
VII Źródła utrzymania 117
VIII Środowisko nauczycielskie 131
IX Aktywność społeczna 139
X Emigracja zarobkowa do USA 147
XI Osobliwości turystyczne 161
XII Słownik biograficzny 167
Epilog 189
Wybrana literatura 191
Indeks miejscowości 193

Table of Contents

Introduction 5
Prologue 7
I Wojciech Weiss (1875–1950), an artist of the Young Poland movement in Strzyżów 9
II Topography 17
III The Strzyżów district 25
IV The architecture 33
V Religious communities and sacred space 51
VI Residences and manors in the Strzyżów district at the turn of the 19th and the 20th century 95
VII Sources of income 117
VIII The teachers' milieu 131
IX Social activity 139
X Labor emigration to the USA 147
XI Tourist peculiarities 161
XII The Biographical Dictionary 167
Epilogue 189
Selected literature 191
City index 193

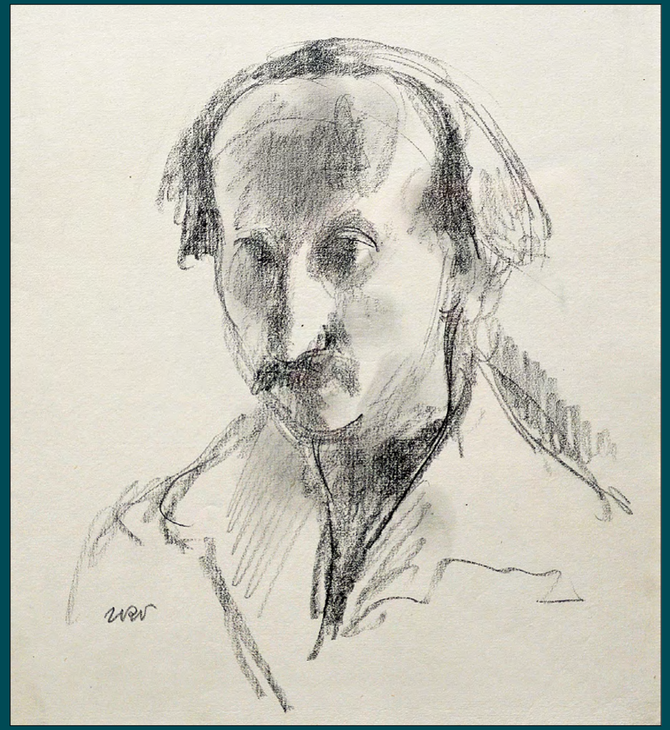

Wojciech Weiss, *Autoportret*, ok. 1906, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *Self-portrait*, c. 1906, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

Wprowadzenie

Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej im. Zygmunta Leśniaka w Strzyżowie w latach 2019–2020 realizuje projekt „Powrót Mistrza…Wojciech Weiss w Strzyżowie. Konferencja i publikacja na temat twórczości Wojciecha Weissa w Strzyżowie oraz wydanie dwujęzycznego przewodnika po powiecie strzyżowskim na przełomie XIX i XX wieku". Projekt ten jest prowadzony w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego PROW na lata 2014–2020.

Prezentowany przewodnik przybliża Czytelnikom powiat strzyżowski w latach 1896–1914 w jego najciekawszym okresie. W tamtym czasie powiat ten zamieszkiwało około 50 000 osób w większości katolików, ale także izraelitów i garstka unitów. W administracji i mowie codziennej dominował język polski. Lokalnie posługiwano się także jidysz, językiem ruskim i niemieckim. Funkcjonowały związki wyznaniowe skupiające wiernych w kościołach, cerkwiach i synagogach. Właśnie wtedy na niespotykaną dotąd skalę zaczęła dochodzić do głosu inteligencja galicyjska wywodząca się ze wsi i małych miasteczek. Jej przedstawiciele obejmowali stanowiska w administracji i sądownictwie. Odgrywali kluczową rolę w szkolnictwie wiejskim i administracji wyznaniowej, jako księża rzymskokatoliccy i grekokatoliccy. W tym czasie

Introduction

In 2019-2020, the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów will implement the project "Return of the master ... Wojciech Weiss in Strzyżów. Conference and publication on Wojciech Weiss's artistic creativity in Strzyżów and the publication of a bilingual guidebook to the Strzyżów district at the turn of the 19th and 20th century". The project has been co-financed from EU funds, within the framework of the sub-measure 19.2: "The implementation of operations within Community-led Local Development strategy", included in the Rural Development Programme in the years 2014-2020.

The guidebook tells the story of the Strzyżów district in the years 1896-1914 – its most interesting period. At that time, the district was inhabited by around 50,000 people, mostly Catholics, but also Jews and a handful of Uniates (Greek Catholics). Polish language prevailed both in administration and in everyday life; however Yiddish, Ruthenian and German were also used locally. In the area various religious associations gathered the faithful in Roman Catholic and Uniate churches as well as in synagogues. It was then that the Galician intelligentsia, originating from villages and small towns, started to assert itself on an unprecedented scale. Its representatives accepted positions in the administration and the judiciary. As Roman Catholic and Greek Catholic priests,

kultura ludowa zaczęła zajmować należne jej miejsce, a przeszłość pełna symboli i znaków została doceniona.

Tekst składa się z 12 krótkich esejów, w tym zawiera się również słownik biograficzny. Umownym przewodnikiem po powiecie strzyżowskim przełomu wieków uczyniono Wojciecha Weissa, artystę malarza, przed którym dopiero rysowała się światowa sława. Przyjeżdżał do Strzyżowa na plenery malarskie i pozostawił po sobie trwały ślad. W towarzystwie Weissa, Autorzy tego tekstu oprowadzają nas po świecie, który runął w 1914 r. a przestał istnieć na skutek wydarzeń związanych z II wojną światową. Umiejętność czytania krajobrazu, znajomość źródeł i ich interpretacja, pozwoliła Autorom wydobyć z przeszłości tego regionu to co najtrwalsze materialnie i duchowo wzmacniając wyborem dokumentów i fotografii w większości niepublikowanych.

Monika Bober
Dyrektor
Muzeum Samorządowego
Ziemi Strzyżowskiej

they also played a key role in rural education and in denominational administration. At that time folk culture began to occupy its rightful place, and the past full of symbols and signs was duly appreciated.

The text consists of 12 short essays, including a biographical dictionary with Wojciech Weiss, the future famous painter, playing the role of a symbolic guide around the Strzyżów district at the turn of the centuries. The authors of this study show us the world that collapsed in 1914 and ceased to exist as a result of World War II. Thanks to their ability to read the local landscape, knowledge of the historical sources and interpretation skills, they have been able to extract from the history of this region its most persistent material and spiritual characteristics, supporting their testimony with the selection of documents and photographs, mostly unpublished so far.

Monika Bober
Head of the Zygmunt Leśniak
Local Museum of Strzyżów
Region in Strzyżów

Prolog

Jesienią 1950 r. profesor Juliusz Starzyński, historyk sztuki i kierownik Państwowego Instytutu Sztuki, zaproponował Wojciechowi Weissowi napisanie wspomnień. Aby zachęcić emerytowanego profesora Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie do pracy, przygotował umowę wydawniczą. Wydaje się, że Starzyńskim kierowała nie tylko ciekawość wydawcy. Pamiętał, że od lipca 1946 r. Weissa odsunięto od zajęć dydaktycznych na krakowskiej uczelni, której poświęcił życie zawodowe i wiele wniósł jako artysta i profesor. Niespodziewana śmierć Weissa 7 grudnia 1950 r., sprawiła, że ten tekst nie został opublikowany za życia artysty. Dopiero w 1976 r. spadkobiercy malarza – jego żona Aneri Irena Weissowa i ich syn Stanisław Weiss, zdecydowali się opublikować w Wydawnictwie Literackim w Krakowie fragmenty tych wspomnień, dokonując ich wyboru. Przedmowę napisał Wiesław Juszczak, który trzy lata później opublikował „Młodego Weissa", pisząc o jego najwcześniejszej twórczości przypadającej na lata 1894–1905. Autor zadedykował książkę Aneri Irenie Weissowej i Stanisławowi Weissowi, którzy udostępnili mu archiwa artysty zdeponowane w krakowskim domu przy ul. Krupniczej.

Prologue

In the autumn of 1950, professor Juliusz Starzyński, a historian and the head of the State Institute of Art, suggested that Wojciech Weiss should write down his memories which was very timely as– in July 1946 Weiss became emeritus professor and retired from Cracow Academy of Fine Arts, to which he devoted his professional life as an artist and lecturer. Due to the unexpected death of Weiss on the 7th of December 1950, the text was not published in his lifetime. It was only in 1976 that the artist's heirs, his wife Irena Weiss ("Aneri") and his son Stanisław Weiss, decided to publish a fragment of Weiss's memories in the Wydawnictwo Literackie publishing house in Cracow. The preface was written by Wiesław Juszczak, who three years later published his own book "The Young Weiss", writing about the painter's earliest artistic activity (1894–1905). The author dedicated his book to Irena Weiss and Stanisław Weiss, who gave him access to the artist's archives, deposited at the Weiss' home on the Krupnicza street in Cracow.

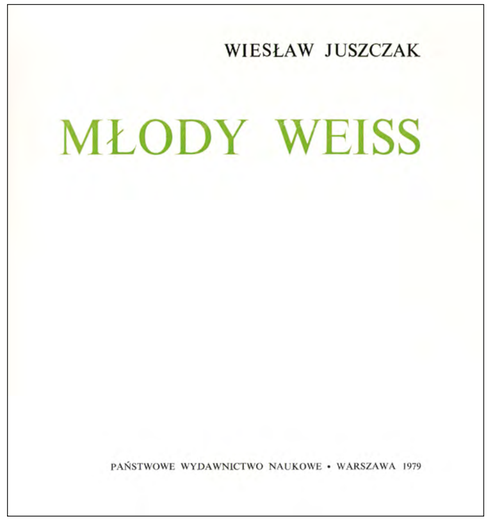

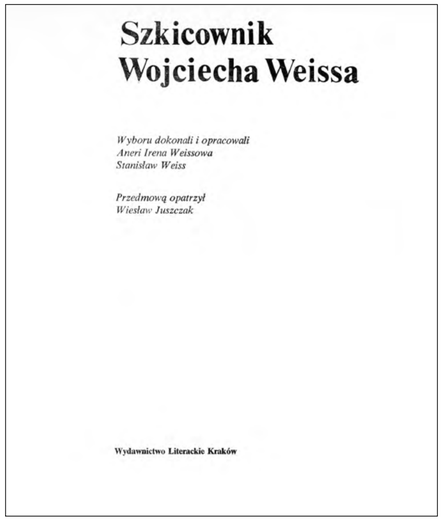

I

Wojciech Weiss (1875–1950), artysta młodopolski w Strzyżowie

W biografii artystycznej Wojciecha Weissa, jednego z najbardziej znanych malarzy okresu Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego, Strzyżów nad Wisłokiem odegrał ważną rolę. Weiss przyjeżdżał tu na przełomie XIX i XX w. Mieszkał w Krakowie, korzystał z dogodnego połączenia kolejowego do Rzeszowa, a stamtąd do Strzyżowa linią uruchomioną jesienią 1890 r.

Po raz pierwszy przyjechał w 1899 r. na plener malarski. Skorzystał z gościnności siostry Emilii, której mąż Stanisław Florek od niedawna był naczelnikiem stacji kolejowej w Strzyżowie. Zajmował pokój na poddaszu budynku dworca kolejowego. Po latach wspominał ten czas: „Na stryszku w budynku stacyjnym ćwiczyłem na skrzypcach […]. Na sztalugach stały obrazy: siostra z mężem, synek z zabawkami, drugi syn w plenerze, szwagier odpoczywający po pracy, staruszka – matka chora, siedząca w łóżku, mielizna i dużo notatek pejzażowych. Ze strychu rozciągał się widok na miasto położone w dolinie Wisłoka w otoczeniu łagodnych wzniesień".

I

Wojciech Weiss (1875–1950), an artist of the Young Poland movement in Strzyżów

The town of Strzyżów on the Wisłok river played an important role in the artistic biography of Wojciech Weiss, one of the most renowned artists of the modernist Young Poland movement in the interwar period. Weiss used to come to Strzyżów at the turn of the 19th and 20th century. He lived in Cracow and made use of the convenient railway connection with Rzeszów, and thence to Strzyżów by the railway line, launched in autumn 1890.

He came there for the first time in 1899 for an open air painting session. He enjoyed the hospitality of his sister Emilia, whose husband, Stanisław Florek, had been recently appointed as a head of the railway station in Strzyżów. Years later Weiss recalled: "I practiced violin in the attic of the station building. (...) There were some paintings standing on the easel: my sister with her husband, her little son with toys, her other son *en plain-air*, my brother-in-law resting after work, our old mother ill, sitting in her bed, a sandbank and a great deal of studio notes of the local landscape. From the attic there was a view

Galicyjski Strzyżów, mający metrykę średniowieczną, zaliczano do III kategorii miast najmniejszych, najslabszych gospodarczo z 3000 mieszkańców. Sercem miasta byl rynek, wokół którego koncentrowało się życie codzienne. Gdy Weiss przyjechał, miasto dźwigało się z pożaru, który zniszczył drewnianą zabudowę rynku. W sobotę życiem tętniła synagoga zbudowana w połowie XVIII w., w niedzielę zaś kościół farny z XV w. wypełniali wierni obrządku katolickiego. Znane w okolicy były jarmarki strzyżowskie. Przekleństwem dla kupców zmierzających do Strzyżowa od strony Rzeszowa było strome wzniesienie pod Żarnowską Górą.

Weiss wspomniał o dworze w Godowej położonym nad Wisłokiem. W sąsiedztwie Strzyżowa kończono budowę okazałego pałacu Michałowskich w Dobrzechowie, który spłonął w 1914 r. Kilka kilometrów za Dobrzechowem znajdował się majątek Wiśniowa należący do Mycielskich. Z tej zasłużonej dla kultury polskiej rodziny Weiss znał profesora Jerzego Mycielskiego, zob. Słownik, historyka sztuki i nauczyciela akademickiego.

Przyjeżdżając do Strzyżowa, Weiss był studentem Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie. Przyjęcie do tej szkoły zawdzięczał Janowi Matejce, wówczas rektorowi, który rozpoznał w pracach szesnastoletniego młodzieńca talent artystyczny. We wspomnieniach Weissa zachowała się postać Matejki i codzienności uczelnianej. „Sprawami uczelni nie zajmował się, unikał uczniów, wchodził do pracowni oddzielną bramą od ulicy Basztowej. Widzieliśmy go dwa razy do roku przy oglądaniu prac szkolnych. W drugim roku studiów na wystawie szkolnej moje

on the village stretched in the valley of Wisłok, surrounded by gentle slopes of nearby hills."

At that time the Galician town of Strzyżów, settled in the Middle Ages, fell into the third category of towns, the smallest and the weakest economically, counting up to 3000 inhabitants. The heart of the town was its market, where everyday life thrived. When Weiss arrived, the town was rebuilding itself from damages caused by the fire that had recently destroyed the wooden housing development of the market. On Saturdays the synagogue, built in the middle of the 17th century, bustled with life, and on Sundays the parish church from the 15th century filled with the faithful of Catholic denomination. Strzyżów fairs were held in high esteem, but a particular curse for merchants coming to Strzyżów from the Rzeszów side was the steep slope of the Żarnowska Góra mountain.

Weiss mentioned a manor in Godowa, on the bank of the Wisłok river. As well as construction site with the almost completed, imposing palace of the Michałowski family in Dobrzechów, which later burned in 1914. A few kilometres from Dobrzechów there was the estate of Wiśniowa, property of the Mycielski family. Weiss knew one the members of this outstanding family, who made great contributions to the Polish culture – professor Jerzy Mycielski; (see The Dictionary), an art historian and an academic teacher.

Weiss came to Strzyżów as a student of the Academy of Fine Arts in Cracow. He owed admittance to this school to Jan Matejko, then its president, who saw in the works of the 16-year-old an artistic talent. In Weiss's memories we find the figure of Matejko and remembrance of everyday

prace zwróciły jego uwagę. Kazał przedstawić mnie sobie, chwalił mówiąc: Niech pan wytrwale dalej pracuje. Wolno dochodzi się do sukcesów […]. Niski o dużej głowie, siwiejących włosach, twarzy pergaminowej i oczach czarnych, ognistych. Upiorny, jak z bizantyjskich mozaik. Prorok narodu. Wszyscy byliśmy pod jego urokiem. Z tremą oczekiwaliśmy jego słów. […] Gdy go który zainteresował, pytał, gdzie się urodził, ile ma lat. Doszedł do mnie. Serce wgniatało mi się w gardło: Gdzie się pan urodził, wiele lat?".

Weiss uczył się pod kierunkiem Izydora Jabłońskiego, Władysława Łuszczkiewicza, Floriana Cynka, Leopolda Löfflera i Józefa Unierzyskiego. W 1895 r. jego uczelnia zorganizowała wycieczkę po czołowych galeriach i muzeach europejskich. Była to pierwsza podróż Weissa po Europie. Zwiedził wówczas Berlin, Budapeszt, Drezno, Pragę i Wiedeń. Stypendium dra Franciszka Urbańskiego (1896) pozwoliło Weissowi kontynuować studia pod kierunkiem Leona Wyczółkowskiego.

Wiosną 1897 r. wyjechał po raz pierwszy do Paryża. Droga wiodła przez Wiedeń i Alpy Szwajcarskie. Zwiedzał m.in. Luwr, Galerię Luksemburską i Wersal. Do Paryża i nad Sekwanę wrócił jesienią 1899 r. i pozostał tam do maja 1900 r. Po latach zanotował: „Luwr – ta skarbnica sztuki, ten przybytek wykolejonych. […] Cyganeria, bodleryzm, satanizm, kobieta jako szatan, kobieta ropsowska. Goya. Zacząłem rysować w akwaforcie. […] Olbrzymi Paryż – metropolia świata – i ja, emigrant w małej pracowni. […] We mnie kipi Paryż. Tysiące najprzeróżniejszych ras, namiętności, typów. […] Luwr. Salony paryskie. Rok 1899. Tysiące

life in the Academy. "He (Matejko) did not engage in academic affairs, avoided students, entered into his atelier by a separate gate in Basztowa street. We saw him twice a year, by the review of students' works. On one of those reviews, in the second year of my studies, my works attracted his attention. He had me introduced to him, and praised my work, saying: "Continue assiduously to perform this way. The way to success is slow and laborious. (...). Short, with a large head, greying hair, papyraceous skin and black, ardent eyes. Ghostly, as if taken from some Byzantine mosaic. A national prophet. We were all under his spell. We awaited his words with jitters. (...) If some of us got his attention, he asked about that student's place of birth and age. He approached me. My heart was in my mouth. Where were you born, how old are you?"

Weiss studied as well under Izydor Jabłoński, Władysław Łuszczykiewicz, Florian Cynk, Leopold Löffler and Józef Unierzyński. In 1895 his Academy organised a trip to prominent galleries and European museums. It was Weiss's first journey to Europe. He visited Berlin, Budapest, Dresden, Prague and Vienna. Thanks to Dr. Franciszek Urbański's stipend (1896) Weiss was able to continue his studies with Leon Wyczółkowski.

In the spring of 1897, he went to Paris for the first time. His way led through Vienna and the Swiss Alps. Among others he visited Louvre, Luxemburg Gallery and Versailles. He returned to Paris and the Paris region in autumn of 1899, staying there until May 1900. Years later he noted: "Louvre – this treasure of art, this foyer of the derailed (...). Bohemia, baudlerism, satanism, woman as a devil, women of Felix

obrazów. W tym labiryncie chodzi się tak jak w tłumie. […] Wystarczy pomyśleć. Tycjan […] Wówczas najbardziej mi się podobał Puvis de Chavannes, który miał już w Salonie dużo naśladowców. Fresk. Forma giottowska. […] Drugim artystą był Moreau, którego wielbiono. Fantazje złotniczo-renesansowe, Salome, przepych Wschodu, forma czułe renesansowa, biżuteryjna. […] W czasie wystawy światowej otwarto oddzielny pawilon Rodina. Pamiętam, jak silnie podziałał na mnie ten wielki artysta. W samotnej mojej pracowni na Impas du Maine skrzypce były mi rozkosznym towarzyszem. Grałem, chodząc po pracowni tam i z powrotem. Sonaty solowe Bacha, Wieniawskiego. [...] Przez szereg lat trumienka ze skrzypcami towarzyszyła mi wszędzie – w kraju i za granicą […]".

Ważnym krajem dla edukacji artystycznej Weissa były Włochy, które poznawał od 1901 r. dzięki stypendium Michała hr. Tyszkiewicza. We Florencji rozpoczął studia malarskie w Regio Instituto di Belle Arti – Scuola Libera del Nudo. W następnym roku studiował w Rzymie w Regio Instituto di Belle Arti – Scuola Libera con Modello Vivente. Ważnym miastem dla Weissa była Wenecja, do której wielokrotnie powracał w późniejszych latach.

Weiss aktywnie uczestniczył w życiu artystycznym Krakowa na przełomie wieków. O tym środowisku artystycznym spotykającym się w kawiarni Ferdynanda Turlińskiego informowała krakowska prasa: „[…] Malarze i literaci czuli się tu od pierwszej chwili jak u siebie. O godzinie 6–wieczorem zawsze znajdziesz pan tu kilkunastu… Z malarzy spotkasz pan tu zawsze Falata, Wyczółkowskiego, Axentowicza, Weissa, Mehoffera, Wyspiańskiego, Piotrowskiego, Tetmajera, Żelechowskiego, Kotowskiego, często Malczewskiego, z literatury cała Młoda Polska, a więc oboje państwo Przybyszewscy, mały Sierosławski zwany „Przybyszewskim młodszym", Rydel, Artur Górski, Dulcio Starzewski, Tadeuszek Żeleński, Kleczyński, Janikowski, Żuławski, no jednym słowem wszyscy mieszkający w Krakowie współpracownicy i zwolennicy Życia". Weiss poznał wówczas Stanisława Przybyszewskiego, którego twórczość literacka wywarła na niego duży wpływ. Do współpracy przy redakcji czasopisma artystycznego „Chimera", wyróżniającego się poziomem artystycznym i staranną szatą graficzną, zaprosił Weissa Zenon Przesmycki. Weiss należał do krakowskich stowarzyszeń artystycznych np. Sztuka – 1898, Polska Sztuka Stosowana – 1901, skupiających środowisko plastyczne Krakowa.

Rops, Goya. I started to do etchings. (...) Immense Paris – metropolis of the world – and me, an immigrant in a little studio (...). Paris is boiling in me. Thousands of various races, passions and types. (...) Louvre. Salons of Paris. The year 1899. Thousands of paintings. You walk in this labyrinth like in a crowd. (...) Just think. Titian. (...) My most favourite artist was then Puvis de Chavannes, who had already had a lot of followers in the Salon. Fresco. Giottesque form. (...) Another artist was Moreau, widely admired. Gold-plated Renaissance phantasies, Salome, oriental splendour, tender Renaissance, jewellery-like form. During the World Exposition a separate pavilion of Rodin was opened. I recall how deeply this great artist impressed me. In my lone studio on the Impasse du Maine, violin was my lovable companion. I played, walking in the studio to and fro. Solo sonatas of Bach, Wieniawski (...) For many years my violin case accompanied me everywhere – in Poland and abroad (...)".

Equally important for Weiss's artistic education was Italy; he had been acquainting himself with its treasures since 1901, thanks to a stipend granted to him by count Michał Tyszkiewicz. In Florence, Weiss began to study painting in Regio Instituto di Belle Arti – Scuola Libera del Nudo. In the following year, he studied in Rome in Regio Instituto di Belle Arti – Scuola Libera con Modello Vivente. Another important city for Weiss was Venice, where he used to return later on.

Weiss took an active part in the artistic life of Cracow at the turn of the 19th century. The local Cracovian press wrote about this artistic milieu, gathering in Ferdynand Turliński's café: "Painters and writers felt there immediately at home. At around six o'clock in the evening you can find there at least a dozen of them; painters like Falat, Wyczółkowski, Axentowicz, Weiss, Mehoffer, Wyspiański, Piotrowski, Tetmajer, Żelechowski, Kotowski, often Malczewski, the whole literary group of the Young Poland: Mr. and Mrs. Przybyszewski, the little Sierosławski, called "younger Przybyszewski", Rydel, Artur Górski, Dulcio Starzewski, Tadeuszek Żeleński, Kleczyński, Janikowski, Żuławski – in short, all associates and supporters of the famous weekly "Życie", living in Cracow". Weiss then met Stanisław Przybyszewski, whose literary output influenced him greatly. Zenon Przesmycki, editor-in-chief of the artistic monthly "Chimera", distinguished by its artistic level and graphic design, invited him to cooperate in publication of this periodical. Weiss belonged to many Cracovian artistic associations, e. g. *Sztuka* ("Art" – 1898), *Polska Sztuka Stosowana* ("Polish Applied Art" – 1901), gathering the fine arts milieu of Cracow.

Strzyżów w oczach Weissa

Oto fragment notatek Weissa z okresu strzyżowskiego: „[…] W poszukiwaniu tematów chodziłem z przyborami i pieskiem, malując miasteczko przytulone do wzgórza, jary porosłe drzewami, srebrną wstęgę rzeki, fale wzgórz biegnących wzdłuż horyzontu do Przełęczy Dukielskiej. Nad rzeką lubiłem siedzieć i malować mieliznę, błyszczącą jak łuska ryby. Przy brzegu wiklina, łąki, zboża i jak cyprys daleka wieża kościoła […] dalej na stoku wzgórza nad Wisłokiem dwór Godowa. Tam spędziłem dużo czasu rysując. Przy mnie piesek i dzieci burmistrza – służyły mi za modele […]".

Strzyżów through the eyes of Weiss

Here is a fragment of Weiss's notes from the Strzyżów period: "On the lookout for themes I wandered with painting tools and my pet dog, painting the town clinging to the hill, kloofs overgrown with trees, the silver ribbon of the river, waves of hills running along the horizon up to the Dukla Pass. On the river banks I used to sit and paint the shallow, shiny like a fish scale. By the shore wicker, meadows, grain fields and the church tower, standing away like a cypress (...), further on, on the slope of the hill, the manor of Godowa. I spent there a lot of time,

Okres strzyżowski w twórczości Weissa uznaje się za szczególnie pomyślny dla artysty. Na ten temat pisało wielu historyków i krytyków sztuki, m.in. Wiesław Juszczak, Łukasz Kossowski, a także Renata Weiss i Zofia Weiss de Nowina Konopka, wnuczki artysty. Autorzy wskazują na kilka wiodących tematów w twórczości Weissa w związku z pobytami w Strzyżowie. Artystę inspirował strzyżowski krajobraz, w tym Wisłok, przykładem jest rysunek *Mieliźna na Wisłoku* z 1900 r., wiele lat później podarowany przez rodzinę malarza Towarzystwu Miłośników Ziemi Strzyżowskiej, obecnie w zbiorach Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej, czy też szkic ołówkiem *Pejzaż z Wisłokiem* z 1900 r. Międzynarodową sławą cieszy się *Promienny zachód słońca* namalowany w Strzyżowie w 1901 r. Weiss uchwycił codzienność galicyjskiego miasteczka w szkicach *Przed karczmą w Strzyżowie* czy też w obrazie *Dwór w Godowej*. Dostrzeżono w jego twórczości silnie zaznaczone motywy żydowskie. Pisał o tym Jacek Friedrich w katalogu towarzyszącym wystawie Weissa w Starej Synagodze Muzeum Narodowego Miasta Krakowa w 1999 r., mając na uwadze rysunki ołówkiem na szarym papierze wykonane w Strzyżowie w 1901 r. Najbardziej znane to *Cmentarz żydowski*, *Stary cmentarz żydowski w Strzyżowie* i *Studium macewy*. W eseju poświęconym twórczości Weissa, w nawiązaniu do okresu strzyżowskiego, Łukasz Kossowski napisał: „Powstają pejzaże o szczególnie intensywnym wyrazie. Ich anatomię najlepiej ukazują pastelowe i rysunkowe szkice tworzone nerwową, delikatną, wysnuwaną ze splątanych zagmatwanych skupisk linią. Przypadkowe, jakby niekontrolowane dotknięcia ołówka lub kredki znaczą na nich

sketching and drawing. My pet dog and the mayor's children stood at my side, serving me as models (...)".

The Strzyżów period in the Weiss's work is considered to be particularly successful. This opinion is confirmed by many historians and art critics, among others Wiesław Juszczak, Łukasz Kossowski, as well as Renata Weiss and Zofia Weiss de Nowina Konopka, the artist's granddaughters. The authors point also to several leading motives in Weiss's work, related to his stays in Strzyżów. He was inspired by the Strzyżów landscape, especially of the Wisłok area. Outstanding examples of this fascination are such works as the painting *Mieliźna na Wisłoku* ("A shallow on the Wisłok river", 1900), donated many years later to the Association of the Strzyżów Region Enthusiasts by the artists's family, currently in the collections of the Zygmunt Leśniak Museum of the Strzyżów Region, or the pencil drawing *Pejzaż z Wisłokiem* ("A Landscape with the Wisłok river", 1900). *Promienny zachód słońca* ("A radiant sunset"), painted in Strzyżów in 1901, enjoys international fame. Weiss captured the everyday life of the Galician town in his sketches *Przed knajpą w Strzyżowie* ("In front of a tavern in Strzyżów") or in his painting *Dwór w Godowej* ("A manor in Godowa"). Additionally, distinctive Jewish motives have been noticed in his work. This fact was mentioned by Jacek Friedrich in the catalogue of the exposition of Weiss's works in the Old Synagogue, Historical Museum of the City Cracow, in 1999, when he analysed the pencil drawings on gray paper, drew in Strzyżów in 1901. The most known are *Cmentarz żydowski* ("A Jewish cementary"), *Stary cmentarz żydowski w Strzyżowie* ("An old Jewish cemetery in

drobne ślady: uschnięte liście, pąki lub wiosenne kwiaty. W rysunkach tych uchwycona została istota przedwiośnia, przyrody pozornie jeszcze martwej i szarej, lecz pełnej napięcia oczekiwania. To kolorystyczny akord, delikatny i głuchy, z dominantą szarawych brązów i srebrzystych seledynowych zieleni oraz pojedynczymi, w wyższych już rejestrach pojawiającymi się dźwiękami – różów, palonych sjen, bieli. Weiss wchodzi w strzyżowski pejzaż, a faliste linie wzgórz zaczynają wokół niego krążyć. Siada na skraju łąki, która piętrzy się ku ścianie lasu stromym zboczem, spogląda po *husiakowsku*, przez gałęzie drzew lub bezlistne krzewy na nadrzeczną skarpę lub kamienne stele żydowskiego kirkutu, wpatruje się w roziskrzone słońcem zakole rzeki, wreszcie wchodzi w mroczny las, gdzie zbłąkany promień ślizga się po pniach drzew lub gra na nich wieczorną pieśń jak na napiętych strunach. Rodowód tej metafory odsłania (podobnie jak w *Autoportrecie z jabłkiem*) szkic do obrazu, gdzie blask słońca przybiera kształt olbrzymiej dłoni, naciągającej niczym struny pnie drzew".

Strzyżów") and *Studium macewy* ("A study of a matzeva"). In an essay on Weiss's artistic work, relating to the Strzyżów period, Łukasz Kossowski wrote: "It was a time of particularly expressive landscapes. Best pastel and drawing sketches reveal their anatomy, drawn with nervous, delicate lines, weaved out of tangled clusters. Accidental, as if *uncontrolled* touches of a pencil or a crayon mark on them tiny traces: withered leaves, buds or spring flowers. These drawings catch the essence of early spring, a nature apparently yet unanimated and grey, but full of awaiting tension. It is a colour chord, delicate and dull, with a dominant of greyish brown and silver celadon green, accompanied by singular tones, appearing already in higher registers – shades of rose, burnt sienna and white. Weiss enters the Strzyżów landscape, and wavy lines of hills begin to circle around him. He sits on the edge of a meadow, piling up on the forest border with a steep slope, he looks *po husiakowsku,* with a familiar local glance, through tree branches or leafless shrubs, at the riverside slope or at stone steles of the Jewish graveyard, stares at a bend of the river, sparkling in sunshine, and finally enters the dark forest, where a stray ray slides on tree trunks or plays on them its evening song, like on tight strings. The genesis of this metaphor unveils (just as in the case of *Autoportret z jabłkiem* – "Self-portrait with an apple") a sketch for a painting, where sunshine glare takes a shape of a huge hand, stretching tree trunks like piano strings."

Wojciech Weiss, *Mielizna na Wisłoku*, 1900, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *A shallow on the Wisłok river*, 1900, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

II

Topografia

Rzeźba terenu Pogórza Strzyżowskiego wykazuje stosunkowo duże zróżnicowanie wzbogacone śródpolnymi kępami drzew i różnej głębokości wąwozami. Lasy zajmowały znaczną część powierzchni powiatu strzyżowskiego i porastały zwykle górne partie wzniesień. Tereny mniej zalesione przedstawiały charakterystyczną dla gospodarki rolnej mozaikę upraw rolnych, łąk, pastwisk, sadów, zadrzewień śródpolnych oraz nadrzecznych i nadpotokowych.

W skład zwartych ekosystemów leśnych wchodzą drzewostany bukowo-jodłowe o dużym stopniu naturalności zbiorowisk. Najwyższe partie tj. Pasmo Brzeżanki (477 m n.p.m.) zajmuje reglowa buczyna karpacka, typowa dla wzniesień karpackich. Niższe partie zajmuje podgórska forma buczyny karpackiej oraz grądy. Łęgi natomiast znajdują się nad niektórymi rzekami. Osobliwością geomorfologiczną jest tzw. czapka tektoniczna Bonarówki, największa tego typu w Karpatach polskich. Charakterystyczne dla Pogórza Strzyżowskiego jest zwarte pasmo wzgórz ciągnących się od Pasma Klonowej Góry, kulminacjami Barda (534 m n.p.m.) i Chełma (532 m n.p.m.) przez malowniczy przełom Wisłoka, czyli tzw. Brama

II

Topography

Strzyżów foothills display a relatively large diversity of terrain, enriched by mid-field clumps of trees, meadows and gorges of various depths. In Weiss's time, forests covered a large part of the surface of the Strzyżów district, stretching over the upper parts of hills. Less wooded terrains intersected with a mosaic of crop fields, meadows, pastures and orchards, interspersed with mid-field, riverside and brookside trees.

Compact forest ecosystems include beech and fir stands with a high degree of cluster naturalness. The highest parts, that is the range of Brzeżanka hills (477 m), are covered by the Carpathian sub-mountain beech forests, typical for the Carpathian hill ranges. Lower parts are covered by the sub-mountain kind of the Carpathian beech forests and oak-hornbeam forests. Flood meadows are to be found on some riversides. A geomorphological particularity of the region is the so called tectonic cap of Bonarówka, the greatest formation of this type in the Polish Carpathians. Characteristic for the Strzyżów foothills is a compact hill range stretching from the Klonowa Góra range through topographic culminations of Bardo (534 m) and Chełm (532 m), the picturesque

Frysztacka, aż po Pasmo Jazowej z kulminacją Herbów (469 m n.p.m.). Na Żarnowskiej Górze znajduje się miejsce widokowe na Strzyżów, natomiast na grzbiecie Brzeżanki znajdujemy miejsce widokowe na dolinę Wisłoka, podobnie jak w Bonarówce na szczycie rozległego płaskowyżu. Od południa widać kulminację Jazowej – Kiczorę Małą (479 m n.p.m.) oraz Kiczorę Dużą (516 m n.p.m.). Od wschodu rozciąga się rozległe Pasmo Brzeżanki. W pewnym oddaleniu znajdują się pasma górskie Jazowa i Chełm, które charakteryzują się stromymi krawędziowymi stokami i szerokimi strefami obniżeń. Tworzą one teren oblych garbów i nieckowatych dolinek. Pasmo Jazowej-Herbów z licznymi skałkami o zróżnicowanych kształtach i wielkości rozciąga się na przestrzeni 7 km.

Środkowy Wisłok i jego dopływy

W procesie osadnictwa wczesnośredniowiecznego Wisłok wraz ze swoimi najważniejszymi dopływami odegrał kluczową rolę. Wisłok, przepływając przez Frysztak, zwraca się na wschód i płynie granicą Kobyla, Pułanek, Jazowej, Cieszyny, Wiśniowej, Kalembiny, Kozłówka przez Markuszową, granicą Tułkowic, Dobrzechowa, Wysokiej, Gbisk przez Strzyżów. Jego dolina od Strzyżowa do Frysztaka jest szeroka miejscami na 2,5 km. Na prawym brzegu najwyższa góra to Grabiny (275 m n.p.m.), na lewym góra Kąt (373 m n.p.m.). Wzgórza są niezalesione. Od Żarnowej rzeka zwraca się ku południu i płynie przez Żarnową, Zaborów, granicą Nowej Wsi wąską doliną, mając najwyższe wzgórze tj. Glinik (412 m n.p.m.) po lewej stronie brzegu. Od Czudca płynie na wschód do Babicy, granicą Wyżnego w kierunku Rzeszowa.

gorge of the river Wisłok, i. e. the so called Frysztak Gate, up to the Jazowa range with the culmination of Herby (469 m). On the top of the Żarnowska Góra mountain there is a viewpoint with a view to Strzyżów, whereas on the ridge of Brzeżanka there is a lookout site with a view to the valley of Wisłok; a similar viewpoint can be found on Bonarówka, on the top of a large plateau. From the south side there is a view of the culmination of Jazowa – Kiczora Mała (479 m) and Kiczora Duża (516 m) From the east side there is a view of the extensive range of Brzeżanka. At some distance, the mountain ranges of Jazowa and Chełm are characterized by steep edge slopes and wide zones of depression. They form a terrain consisting of rounded humps and little basin-like valleys. The range of Jazowa-Herby, with numerous little rocks of various shapes and size, stretches on the width of 7 kilometres.

The middle Wisłok and its tributaries

In the process of early medieval settlement, the river Wisłok with its tributaries played an important role. Passing through Frysztak, Wisłok turns east and continues its flow along the side of Kobyle, Pułanki, Jazowa, Cieszyna, Wiśniowa, Kalembina, Kozłówek, and further through Markuszowa, along the side of Tułkowice, Dobrzechów, Wysoka and Gbiska, passing by Strzyżów. Its valley on the stretch from Strzyżów to Frysztak is at some places 2,5 km wide. On its right bankside the highest mountain is Grabiny (275 m), on its left bankside the mountain Kąt (373 m). The hills are forestless. Starting from Żarnowa the river turns to the south and flows through Żarnowa, Zaborów, along the side of Nowa

Ważniejsze dopływy Wisłoka to dwie rzeki – Stobnica i Gwoźnica. Stobnica o długości 41 km wypływa z północnego stoku Wroczenia (501 m n.p.m.) w okolicy Lalina w powiecie sanockim. Kieruje się na północny zachód przez Lalin, Grabownicę Starzeńską, Humniska, opływa Brzozów, ociera się o granice Starej Wsi, Bliznego i kieruje się w stronę Domaradza; tam zwraca się w kierunku zachodnim do Lutczy i dalej zmierza w kierunku północno-zachodnim przez Żyznów, Godową i wpada do prawobrzeżnego Wisłoka. W dolnym biegu Stobnica nazywana była Brzezówką i Brzeżanką, od nazw miejscowości, przez które płynęła. Z lewego i prawego brzegu rzeka przyjmuje okoliczne potoki. Gwoźnica o długości 22 km powstała z połączenia się kilku strug wytryskujących ze wsi Gwoźnica Górna. Potok płynie pod nazwą Stawiska na zachód od Gwoźnicy Górnej i Konieczkowej, gdzie od lewego brzegu przyjmuje strugę płynącą od Górnego Lasu i gdzie bieg swój zmienia na północny. Przyjąwszy od prawego brzegu potok Bliziankę przechodzi do Niebylca, gdzie z lewego brzegu zabiera potężny potok Jawornicki, a następnie Gwoździankę, potem płynie przez Małówkę, Baryczkę, Połomię i Wyżne, w końcu uchodzi do prawego brzegu Wisłoka. Rzeka przyjmuje liczne drobne strugi spływające z sąsiednich gór i wzgórz. Na prawym brzegu wznoszą się: Gwoźnica (510 m n.p.m.), Kamieniec (474 m n.p.m.), Lubenia (426 m n.p.m.), Wielki Las (393 m n.p.m.) i Kosina (329 m n.p.m.). Nad lewym brzegiem Gwoźnicy wznosi się Rokitne (473 m n.p.m.) i Żarnowa (468 m n.p.m.).

Wisłok zasilają liczne potoki. Najważniejszy z nich potok Stępina o długości 10 km bierze początek w Hucie Gogołowskiej od stoku

Wieś in a narrow valley, with its highest hill, Glinik (412 m) on its left side. From Czudec it runs east to Babica, by Wyżne towards Rzeszów.

The most important tributaries of Wisłok are two rivers – Stobnica and Gwoźnica. Stobnica, 41 kilometers long, flows out from the north slope of Wroczeń (501 m) near Lalin in the district of Sanok. It then directs itself to the north west through Lalin, Grabownica Starzeńska, Humniska, sidesteps Brzozów, scrapes against boarders of Stara Wieś and runs towards Domaradz; there it turns west to Lutcza, runs further north west through Żyznów, Godowa and flows into the right-bank Wisłok. In its downstream area Stobnica was called Brzezówka or Brzeżanka, from the names of the villages it run through. On its right and left side the river absorbs local brooks. Gwoźnica, 22 kilometers long, came out of several spouts flowing from the village Gwoźnica Górna. The brook flows by the name Stawiska west from Gwoźnica Górna and Konieczkowa, where on its left bank it absorbs the spout flowing from Górny Las, changing its course to the north. Absorbing on its right side the spout Blizianka it passes then towards Niebylec, where on its left side it takes over the powerful brook Jawornicki, and then Gwoździanka, flowing further through Małówka, Baryczka, Połomia and Wyżne to drive finally into the right side of Wisłok. The river takes over many smaller spouts flowing down from the local mountains and hills. On its left side Gwoźnica (510 m), Kamieniec (474 m), Lubenia (426 m), Wielki Las (393 m) and Kosina (329 m) jut out from the rolling terrain. On the left side of Gwoźnica there are Rokitne (473 m) and Żarnowa (468 m).

Rybiej Góry (524 m n.p.m.) i kieruje się na południe, opływając od zachodu Kamienną Górę (454 m n.p.m.), następnie zawraca w stronę wspomnianej góry i wpada do lewobrzeżnego Wisłoka.

Szata roślinna

W latach siedemdziesiątych XIX w. było duże zainteresowanie przedstawicieli różnych dziedzin nauki Pogórzem Strzyżowskim. W 1878 r. Józef Bąkowski, nauczyciel biologii w Męskim Seminarium Nauczycielskim w Rzeszowie, opublikował nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie sprawozdanie z wycieczek naukowych do Strzyżowa w latach 1876–1877. Bąkowski opracował wykaz blisko 500 gatunków roślin podając ich siedliska i stanowiska oraz częstotliwość występowania. Botaniką zajmował się także Władysław Holzer, dyplomowany farmaceuta z Rzeszowa, członek Towarzystwa Przyrodniczego im. Mikołaja Kopernika w Krakowie, którego praca dotycząca roślin naczyniowych Strzyżowa i okolicy pozostawała w rękopisie do początku XX w.

Drzewostan

W 1879 r. na łamach „Przewodnika Naukowo-Literackiego" we Lwowie, Emil Hołowkiewicz (1839–1892), z zawodu leśnik, autor artykułu poświęconego powiatowi rzeszowskiemu, do którego wówczas należał Strzyżów i okoliczne wsie, opublikował tekst pt. *Wędrówki po kraju. Powiat rzeszowski* dotyczący botaniki leśnej i geografii roślin. Oto najważniejsze fragmenty: „Państwo Czucz [Czudec] stanęło na czele

Wisłok is fed by numerous streams, the most important of these are the brook Stępina, 10 kilometres long andsprings in the area of Huta Gogołowska, from the slope of Rybia Góra (524 m). It then runs to the south, flowing past Kamienna Góra (454 m) from the west and then turning back towards this mountain and heading to the left-bank Wisłok.

The local flora

In the 1870s many representatives of various domains of science took a great interest in Strzyżów foothills region. In 1878 Józef Bąkowski, a biology teacher in the teachers college for men in Rzeszów, published at the Polish Academy of Learning in Cracow a report from scientific excursions to Strzyżów he undertook in the years 1876–1877. Bąkowski published a list of nearly 500 species of plants, describing their habitats and stands and frequency of their appearance. Władysław Holzer, a graduated pharmacist from Rzeszów and a member of the Copernicus Nature Society in Cracow was also passionate about botany. His work about vascular plants of Strzyżów and the Strzyżów area remained in manuscript till the beginning of the 20th century.

The forest and tree stand

In 1879, in the Lwów journal "Przewodnik Naukowo-Literacki", Emil Hołowkiewicz (1939–1892), a forester by profession and an author of an article on the Rzeszów district – to which Strzyżów and the neighbouring villages then belonged – published a text *Wędrówki po kraju. Powiat rzeszowski* ("Journeys across the country. The Rzeszów

reformatorstwa i dokonało najwięcej. W ślad poszły Babica, Strzyżów z przyległościami, Godowa, Żyznów […]. Piękne a nawet niezrównane kultury sosny i świerka […] w Czuczu […]. Niemało do urozmaicenia roślinności […] przyczynił się modrzew […]. Modrzew musiał znaleźć wówczas w Rzeszowskiem wielu zwolenników […] Uprawa ta trwa osobliwie w skarbie Czucza bez przerwy do dzisiaj. Najstarsze drzewostany modrzewiów nie przekraczają o wiele lat 30. Do lat 30 rośnie tu modrzew hojnie i dobrze, potem ustaje jego przyrost, liszaje i skorupiaste porosty *usnea* i *evernia* obsiadają całe strzały i gałązki, drzewo wygląda jak starzec – poczyna biedować. […] Gdzie samotnie lub rzadko występuje, osiadł przy ziemi, pokrzywił się – przybrał postać krzaka. W lasach […] Babicy, Strzyżowa, Tropi, Lutoryża, Polomi, a najwięcej w Czuczu, Wyżnem, Nowej Wsi, Zaborowie rozgościł się modrzew. Zapewnił sobie byt, chociaż nie znajdzie wielkiego powodzenia".

district"), concerning the forest botany and the geography of plants. Here are its most important fragments: "The Czucz [Czudec] mansion headed up the reform, achieving the greatest results. It was followed by Babica, Strzyżów with the adjacent domains, Godowa, Żyznów. (...) In Czucz there are beautiful, and even unparalleled cultures of pine and spruce. (...) Larch contributed greatly to a great variety of plants. (...) Larch must have had then a lot of admirers in the Rzeszów area. (...) Its crop continues incessantly until now, constituting a great treasure of the Czucz domain. The oldest larch stands are usually not more than 30 years old. Till the age of 30 years larch grows here in abundance and good health, but then its growth ceases. Enations and rusty lichens *usnea* and *evernia* cover its whole branches and twigs, the tree looks like an old man – it starts to wilt. (...) Where it grew on its own or widely spaced, larch settled down to the ground and shrank, taking the form of a shrub. (...) In the forests of Babica, Strzyżów, Tropia, Lutoryż, Polomia, at most in Czucz, Wyżne, Nowa Wieś, Zaborów larch replenished exceedingly. It secured a place for itself, although it would not find here a great success."

Panorama Strzyżowa. Zakole Wisłoka, widok od strony południowo-zachodniej. Fot. Jan Stachura
A panorama of Strzyżów, meander of the Wisłok river, view from the south-west. Photo by Jan Stachura

Panorama Wiśniowej. Widok od wschodu. W tle Góra Chełm. Fot. Jan Stachura
A panorama of Wiśniowa. View from the east. In the background the Chełm mountain. Photo by Jan Stachura

Panorama Czudca i Przedmieścia Czudeckiego. Fot. Jan Stachura
A panorama of Czudec and Przedmieście Czudeckie. Photo by Jan Stachura

Panorama Żarnowej. Fot. Jan Stachura
A panorama of Żarnowa. Photo by Jan Stachura

Panorama Godowej. Fot. Jan Stachura
A panorama of Godowa. Photo by Jan Stachura

Panorama Markuszowej. Fot. Jan Stachura
A panorama of Markuszowa. Photo by Jan Stachura

Panorama Wiśniowej. Fot. Jan Stachura
A panorama of Wiśniowa. Photo by Jan Stachura

Panorama Strzyżowa. Fot. Jan Stachura
A panorama of Strzyżów. Photo by Jan Stachura

Mapa Galicji z 1893 roku
A map of Galicia

III

Powiat strzyżowski

15 września 1896 r. Stanisław Badeni, marszałek krajowy Galicji, podpisał rozporządzenie w sprawie utworzenia powiatu strzyżowskiego. Powiat ten utworzono z miejscowości wchodzących w skład powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i rzeszowskiego. Powiat strzyżowski obejmował dwa okręgi sądowe: Frysztak i Strzyżów. W skład powiatu weszły następujące miejscowości: Baryczka, Blizianka, Bonarówka, Brzeżanka, Cieszyna, Czudec, Dobrzechów, Frysztak, Gbiska, Glinik Charzewski, Glinik Dolny, Glinik Górny, Glinik Średni, Godowa, Gogołów, Grodzisko, Gwoździanka, Gwoźnica Dolna, Gwoźnica Górna, Huta Gogołowska, Jaszczurowa, Jawornik Niebylecki, Jazowa, Kalembina, Kobyle, Konieczkowa, Kozłówek, Kożuchów, Lubla, Lutcza, Łęki, Łętownia, Malówka, Markuszowa, Niebylec, Niewodna, Nowa Wieś, Oparówka, Pietrusza Wola, Połomia, Przedmieście Czudeckie, Przybówka, Pstrągowa, Pstrągówka, Pułanki, Różanka, Stępina, Strzyżów, Szufnarowa, Tropie, Tulkowice, Twierdza, Widacz, Wiśniowa, Wysoka, Wyżne, Zaborów, Zawadka, Żarnowa i Żyznów. Spośród sąsiednich powiatów powiat strzyżowski był najmniej liczny pod względ-

III

The Strzyżów district

On September 15, 1896 Stanisław Badeni, the Land Marshal of Galicia, signed a regulation concerning the creation of the district (poviat) of Strzyżów. The district of Strzyżów has been formed of towns and villages formerly belonging to districts of Jasło, Krosno and Rzeszów. The district of Strzyżów included two judicial districts: Frysztak and Strzyżów. The Strzyżów district encompassed the following towns and villages: Baryczka, Blizianka, Bonarówka, Brzeżanka, Cieszyna, Czudec, Dobrzechów, Frysztak, Gbiska, Glinik Charzewski, Glinik Dolny, Glinik Górny, Glinik Średni, Godowa, Gogołów, Grodzisko, Gwoździanka, Gwoźnica Dolna, Gwoźnica Górna, Huta Gogołowska, Jaszczurowa, Jawornik Niebylecki, Jazowa, Kalembina, Kobyle, Konieczkowa, Kozłówek , Kożuchów, Lubla, Lutcza, Łęki, Łętownia, Malówka, Markuszowa, Niebylec, Niewodna, Nowa Wieś, Oparówka, Pietrusza Wola, Połomia, Przedmieście Czudeckie, Przybówka, Pstrągowa, Pstrągówka, Pułanki, Różanka, Stępina, Strzyżów, Szufnarowa, Tropie, Tulkowice, Twierdza, Widacz, Wiśniowa, Wysoka, Wyżne, Zaborów, Zawadka, Żarnowa and Żyznów. Compared to the neighbouring districts, the district of Strzyżów was the smallest

Mapa powiatu strzyżowskiego
A map of the Strzyżów district

dem ludności, zabudowy mieszkalnej i gmin go tworzących, o czym informowały dane statystyczne z początku XX w.

Tabela. Wybrane miasta galicyjskie na prawach powiatu w 1910 r.

Powiat polityczny	Liczba gmin	Liczba obszarów dworskich	Liczba miejsco-wości	Liczba domów	Liczba mieszkań	Ludność – ogółem
Jasło	122	108	128	15 623	17 028	87 878
Krosno	83	79	90	15 484	16 932	83 449
Rzeszów	86	73	85	24 742	29 169	144 271
Strzyżów	64	52	70	10 744	11 766	58 549

Głównym ośrodkiem powiatu strzyżowskiego był Strzyżów, liczący na przełomie XIX i XX w. 2 800 mieszkańców, będący siedzibą starostwa i sądu powiatowego, a także władz wyznaniowych tj. dekanatu rzymsko-katolickiego i gminy żydowskiej. Pod koniec XIX w. Strzyżów znalazł się w grupie 154 miast i miasteczek galicyjskich, do których zaliczono także 51 miast na prawach powiatu. Pozostałe miasta i miasteczka były nimi wyłącznie w znaczeniu historycznym, bowiem w praktyce administracyjnej traktowano je jako ośrodki wiejskie. W powiecie strzyżowskim taki status miał Czudec i Frysztak. Z grona ważniejszych ośrodków wiejskich wyróżniały się wsie będące siedzibami parafii: Dobrzechów, Lubla, Lutcza, Niebylec, Niewodna, Polomia i Sieklówka. Wiodące pod względem obszaru i liczby ludności były wsie Godowa, Pstrągowa, Wysoka, a pod względem ekonomicznym Wiśniowa za sprawą prężnie działającego obszaru dworskiego należącego do Mycielskich.

one in terms of population, residential development and the number of its communes, as evidenced by the statistical data from the beginning of the 20th century.

Table. Chosen Galician towns with the district rights in 1910

Political poviat	Number of com-munes	Number of land-owner domains	Num-ber of towns and villages	Num-ber of houses	Number of dwell-ings	Total popula-tion
Jasło	122	108	128	15 623	17 028	87 878
Krosno	83	79	90	15 484	16 932	83 449
Rzeszów	86	73	85	24 742	29 169	144 271
Strzyżów	64	52	70	10 744	11 766	58 549

The main centre of the Strzyżów district was Strzyżów, which counted at the turn of the 19th and the 20th century 2 800 inhabitants. It was also a seat of the Starost and of the district court, as well as of confessional authorities, that is of the Roman-Catholic decanate and of the Jewish community. At the end of the 19th century, Strzyżów belonged to a group of 154 Galician towns and villages; this group included also 51 towns with the district rights. Other towns and villages kept their municipal status only for historical reasons, and were treated in the administrative practice as rural settlements. In the Strzyżów district such a status was held by the settlements of Czudec and Frysztak. Among major rural settlements stood out villages that were the seat of the parish: Dobrzechów, Lubla, Lutcza, Łączki, Niebylec, Niewodna, Polomia and

Pod względem struktury wyznaniowej (dane z 1910 r.) dominowali katolicy – 51 488, następnie izraelici – 4 192, zamieszkujący większe ośrodki powiatu strzyżowskiego (Czudec, Frysztak, Niebylec i Strzyżów), oraz grekokatolicy – 2 862, skupieni na terenie kilku gmin na pograniczu powiatu strzyżowskiego i krośnieńskiego. Najliczniejsza grupa mieszkańców posługiwała się językiem polskim – 55 819, część ruskim – 2 621, używany był także język niemiecki, którym posługiwała się nieliczna część społeczności żydowskiej.

Starostwo strzyżowskie

Pierwszym starostą strzyżowskim był Stanisław Tyszkowski. W następnych latach funkcję starostów i ich zastępców pełnili Mikołaj Pokiński, Zygmunt Zaleski i Ludwik Lipski. W Strzyżowie funkcjonował urząd podatkowy, w ramach którego działały dwa oddziały straży skarbowej w Strzyżowie i we Frysztaku. W 1914 r. obowiązki naczelnika c.k. urzędu podatkowego w Strzyżowie pełnił Stanisław Röhrich, znany działacz społeczny. Działała Rada Szkolna Okręgowa pod kierownictwem Karola Maryanowskiego. Obowiązki inspektora szkolnego pełnił Józef Chuchla. W sklad rady wchodzili także Władysław Michałowski, ziemianin z Dobrzechowa, ks. Teodor Marena reprezentował unitów, a Jakub Kanner izraelitów.

Sąd powiatowy w Strzyżowie obsługiwał około 36 000 mieszkańców. Lokalizacja sądu podniosła rangę miasta. Przyczyniła się także do urozmaicenia elity małomiasteczkowej, w której wiodącą rolę odgrywało coraz liczniejsze środowisko prawnicze. Na przełomie XIX i XX

Sieklówka. Leading in terms of area and population were such villages as Godowa, Pstrągowa, Wysoka, and in economic terms Wiśniowa, thanks to a thriving landowner domain belonging to the Mycielski family.

In terms of denominational structure (data from 1910) Catholics dominated (51 488), then the Jews (4192), living in major centres of the Strzyżów district (Czudec, Frysztak, Niebylec and Strzyżów), and the Greek Catholics (2862), concentrated on the area of several communes on the border of the Strzyżów and Krosno districts. The most numerous group of inhabitants spoke Polish (55 819), a part of them – Ruthenian (2621); there was also German in use, spoken by a small part of the Jewish community.

The Strzyżów Starosty

The first district starost of Strzyżów was Stanisław Tyszkowski. In the following years the office of starost and their deputies was held by Mikołaj Pokiński, Zygmunt Zaleski and Ludwik Lipski. In Strzyżów there was also a tax office, as a part of which operated two branches of tax guard, in Strzyżów and in Frysztak. In 1914 the office of the head of the imperial tax office in Strzyżów was held by Stanisław Röhrich, a well-known social activist. There was also a District School Council, directed by Karol Maryanowski. The duties of school inspector were fulfilled by Józef Chuchla. Among members of the Council there were also Władysław Michałowski, a landowner from Dobrzechów, Father Teodor Marena, representing the Greek Catholic community, and Jakub Kanner, representing the Jews.

w. sędzią był dr Karol Bójsławski-Müller (1858–1907), radca sądu krajowego. Sędziami byli m. in.: dr Antoni Heimann, Alfred Korzeniowski i dr Michał Stec (1876–1918). Naczelnikiem sądu był dr Zygmunt Tałasiewicz, zob. Słownik. Posady urzędników sądowych (adiunktów, kancelistów i oficjalistów) zajmowały osoby w większości wywodzące się spoza Strzyżowa; niektórzy związali się z miastem, zakładając tu rodziny.

U schyłku XIX w. kancelarię adwokacką prowadził dr Maurycy Aff. Schematyzm galicyjski za rok 1914 wymienia trzy strzyżowskie kancelarie adwokackie, które prowadzili Hersch Fuchs, Henryk Schörnstein i Jakub Überall. W latach 1873–1918 działało w Strzyżowie trzech notariuszy. Konstanty Rogalski praktykował w latach 1873–1875. Przez kolejne trzy lata posada notarialna była nieobsadzona; dopiero w 1878 r. uruchomił ją ponownie Feliks Misky i prowadził do 1881 r. Po nim kancelarię przejął Zygmunt Holcer, zob. Słownik.

Starostwo w Strzyżowie organizowało opiekę medyczną. Lekarzami miejskimi w Strzyżowie byli Tytus Szczepankiewicz (1841–1908) i Józef Kurasiewicz. W latach osiemdziesiątych XIX w. praktykę lekarską rozpoczął dr Józef Patryn, zob. Słownik. Na przełomie XIX i XX w. lekarzem powiatowym był dr Samuel Taub, zob. Słownik. We Frysztaku obowiązki lekarza powiatowego pełnił dr Wiktor Natter, ur. w 1850 r., znany w tym środowisku działacz społeczny.

Na przełomie XIX i XX w. na terenie powiatu strzyżowskiego funkcjonowały apteki w Strzyżowie i we Frysztaku. Właścicielem pierwszej strzyżowskiej apteki „Pod Duchem Świętym" był Jan Zając-

The district court in Strzyżów served around 36 000 inhabitants. The court's location raised Strzyżów's rank. It also contributed to diversification of the local provincial elite, in which the leading role was played by the increasingly numerous legal milieu. At the turn of the 19th and the 20th century, the judge was doctor Karol Bójsławski-Müller (1858–1907), counsellor of the national court. The judges were also, among others, doctor Antoni Heimann, Alfred Korzeniowski and doctor Michał Stec (1876–1918). The head of the court was doctor Zygmunt Tałasiewicz (see The Dictionary). The offices of court officials (adjuncts, clerks and scribes) were held by persons coming mostly from outside of Strzyżów; some of them put down roots in the town, starting there their families.At the end of the 19th century doctor Maurycy Aff ran a law office in there. The Galician Almanac from 1914 mentions three law offices in Strzyżów, run by Hersch Fuchs, Henryk Schörnsten and Jakub Überall. In the years 1873–1918 three notaries worked there. Konstanty Rogalski led there his legal practice in the years 1873–1875. The office of the notary was vacant for three successive years; it is only in 1878 that it was filled by Feliks Misky, who run it till 1881. After him the office was taken over by Zygmunt Holzer (see The Dictionary).

The Office of starost in Strzyżów organised medical care. The duty of town physicians was performed by Tytus Szczepankiewicz (1841–1908) and Józef Kurasiewicz. In the 1880s a medical practice was opened by doctor Józef Patryn (see The Dictionary). At the turn of the 19th and the 20th century, the district physician was doctor Samuel Taub (see The Dictionary). In Frysztak the duties of the district phy-

kowski (1803–1858). Apteka założona w latach trzydziestych XIX w. mieściła się w jednej z niewielu murowanych kamienic w północnej pierzei rynku. Po Janie Zajączkowskim aptekę przejął jego syn Wilhelm Zajączkowski, zob. Słownik, wszechstronnie wykształcony farmaceuta i działacz społeczny. Po jego śmierci w 1909 r. aptekę prowadził Eugeniusz Stoeger. We Frysztaku od 1881 r. aptekę „Pod Aniołem" prowadził Jan Zaniewski, zob. Słownik. W sprawowaniu opieki nad kobietami ogromną rolę spełniały coraz lepiej wykształcone akuszerki (gminne i powiatowe) podlegające nadzorowi lekarza powiatowego. Na akuszerkach spoczywał obowiązek informowania władz administracyjnych o ich stałym miejscu pobytu, a także o planowanych zmianach. Wymagano, aby na domu akuszerki znajdowała się tabliczka informująca, że tam można szukać pomocy w zakresie położnictwa. Zatrudniono trzy akuszerki powiatowe i kilkanaście gminnych.

W latach 1897–1908 obowiązki powiatowego lekarza weterynarii z siedzibą Strzyżowie pełnił Antoni Pilch (1864–1937), absolwent Akademii Weterynarii we Lwowie (w 1891 r.). Na tym stanowisku zastąpił go Tadeusz Sroczyński (1869–1936), lekarz weterynarii, który od 1909 r. pracował w Strzyżowie.

sician were performed by doctor Wiktor Natter, born in 1850, a social activist well-known in this community.

At the turn of the 19th and the 20th century in Strzyżów district there were 2 pharmacies that operated in Strzyżów and Frysztak. The owner of the first pharmacy in Strzyżów, called The Holy Ghost Pharmacy (*Apteka Pod Duchem Świętym*), was Jan Zajączkowski (1803–1858). The pharmacy, founded in the 1830s, was located in one of the few brick tenement houses in the northern frontage of the market square. After Jan Zajączkowski the pharmacy was taken over by his son, Wilhelm Zajączkowski (see The Dictionary) a well-educated pharmacist and a social activist. After his death in 1909 the pharmacy was run by Eugeniusz Stoeger. In Frysztak, since 1881, the Angel Pharmacy (*Apteka Pod Aniołem*) was run by Jan Zaniewski (see The Dictionary). Women healthcare was performed by increasingly well-educated midwives, subject to the supervision of the district physician. It was their duty to inform the administrative authorities about their permanent place of residence, as well as about planned changes. It was required that a special notice be hung on their homes with information concerning available assistance in obstetrics. Local authorities employed three district and a dozen of commune midwives.

In the years 1897–1908 the duties of the district veterinarian with residence in Strzyżów were performed by Antoni Pilch (1864–1937), a graduate of the Veterinary Academy in Lwów . He was replaced in this position by Tadeusz Sroczyński (1869–1936), a veterinarian working in Strzyżów since 1909.

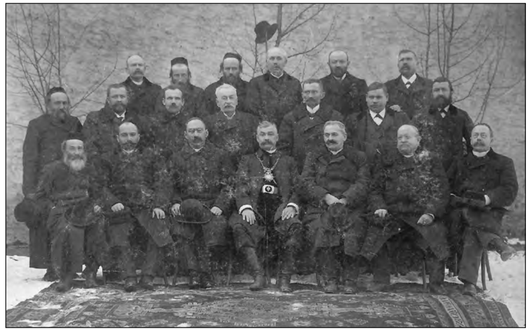

Rada miasta Strzyżowa. Fotografia z 1898 roku
The Town Council of Strzyżów. A photograph from 1898

Strzyżów. Wilhelm Zajączkowski w strzyżowskiej aptece. Fotografia archiwalna
Strzyżów. Wilhelm Zajączkowski in a pharmacy in Strzyżów. An archival photograph

Frysztak. Apteka Zaniewskich. Widok współczesny
Frysztak. A pharmacy of the Zaniewski family. A contemporary view

Strzyżów. Kamienica Zajączkowskich, strzyżowskich aptekarzy. Widok współczesny
Strzyżów. A tenement house of the Zajączkowski family, a family of Strzyżów pharmacists

Wojciech Weiss, *Pełnia księżyca nad Strzyżowem*, 1902, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *Full moon over Strzyżów*. 1902, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

IV

Zabudowa

Życie codzienne miasteczka galicyjskiego toczyło się w rynku, czyli sercu miasta, i jego najbliższym otoczeniu. Mały zespół urbanistyczny charakteryzujący miasteczka stanowił odrębny układ przestrzenny o ograniczonej wielkości – rynek, oddzielony od innych wyraźnie zaznaczoną granicą topograficzną lub krajobrazową. Zabudowa małego miasta charakteryzowała się szeregiem łączących się ze sobą zespołów architektonicznych położonych w niewielkiej odległości od siebie. Zmiany w architekturze miasteczek galicyjskich nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych XIX w., wywołane także klęskami żywiołowymi. Drewniana zabudowa miasteczek galicyjskich znikała wraz z klęskami pożarów. W podobnych okolicznościach zniszczeniu uległa drewniana zabudowa Frysztaka i Strzyżowa.

4 maja 1890 r. spłonęła drewniana zabudowa Frysztaka wywołana pożarem, którego źródłem było przypadkowe zaprószenie ognia. Od Józefa Piętniewicza, świadka tego wydarzenia, dowiadujemy się o rozmiarach klęski żywiołowej: „[…] Zgorzało ogółem 46 domów, z 7 katolickich stojących w rynku od strony zachodniej gościńca w tył

IV

The architecture

Everyday life of Galician towns went on in the market place, the true heart of the town, and in its vicinity. A small urban complex, characteristic for small towns, was a separate spatial arrangement of limited size – the market place, separated from other elements by a clearly marked topographic or landscape boundary. The development of small towns was characterized by a series of interconnecting architectural complexes or elements located a short distance away from one another. Changes in architecture of small Galician towns took place in 1890s and were also influenced by natural disasters. Wooden buildings of Galician towns disappeared along with the disasters of fires. In such circumstances, wooden architectural complexes of Frysztak and Strzyżów were destroyed.

On May 4, 1890 the wooden buildings of Frysztak burned down in a fire caused by an accidental ignition. From Józef Piętniewicz, a witness of this event, we learn about the scope of the disaster: "In total 46 houses were burnt, including 7 Catholic dwellings standing on the western side of the highroad, behind the Jewish cemetery. Among

poza stary cmentarz izraelicki. Z tych budynków wymienić należy bożnicę (synagogę) drewnianą, dom modlitwy z chajderami, dom ubogich izraelitów, sklepy kupców, składy towarów, budynek zajęty przez sąd powiatowy i apteka z urządzeniem. Pożar trwał do wieczora i nie dał się zaraz zlokalizować z powodu skupionych razem domów drewnianych nieprawidłowo budowanych, a do jego przytłumienia pospieszyły ochotnicze straże ogniowe z sąsiednich miast to jest z Jasła, Strzyżowa, Brzostku i Krosna, nie mniej też sikawki z okolicznych dworów".

8 maja 1895 r. pożar zniszczył znaczną część drewnianej zabudowy Strzyżowa. W kronice Gazety Lwowskiej z 14 maja znajdujemy relację z tego wydarzenia: „Pastwą pożaru padła większa część miasteczka Strzyżowa. Ogień wybuchł u piekarza i rozszerzył się z gwałtowną szybkością, tak że gdy w trzy godziny po wybuchu ognia przybyła straż ogniowa z Rzeszowa, połowa miasta stała już w płomieniach. Ratunek był niemożliwy prawie, bo domy przeważnie drewniane szybko się zajmowały, […] Spaliła się zachodnia i pół południowej strony Rynku, oraz północna połać miasta z domostwami położonymi przy drodze wiodącej do Krosna. Ofiarą płomieni padł też dach kościoła, sam cudem prawie ocalał. Spaliła się wieża kościelna. Apteka ocalała. Z budynków rządowych spaliły się tylko areszta sądowe, kasę podatkową i akta przeniesiono […] Poszły z dymem nadto kasa zaliczkowa i kredytowa […] Miasto przedstawia okropny widok". Pożar przetrwały kamienice murowane, zob. Słownik (Jan Tabiński).

W Czudcu zachowały się elementy miejskiej zabudowy drewnianej, podobnej do tej w Jaśliskach i Pruchniku, które są przedmiotem

these buildings there were a wooden synagogue, a house of prayer with hadarim, a house of poor Israelites, shops of merchants, warehouses, a building occupied by the district court and a pharmacy with its equipment. The fire lasted until the evening; it could not be located at first because of a mass of wooden houses, gathered together and incorrectly constructed. To extinguish the fire came volunteer fire brigades from neighboring towns, that is from Jaslo, Strzyżów, Brzostek and Krosno, as well as small fire hose units from nearby mansions."

On May 8th, 1895 a fire destroyed a significant part of the wooden buildings in Strzyżów. In a chronicle of the *Gazeta Lwowska* daily from May 14th we find a report from this event: "A considerable part of the town of Strzyżów fell prey to a fire. Fire blew up at the baker and expanded exponentially, so that when three hours later came a fire brigade from Rzeszów, half of the town was already in flames. The rescue was almost impossible, for houses, mostly wooden, caught fire immediately. (...) The western side of the market place, half of its southern side as well as the northern part of the town with dwellings along the road to Krosno burned in the fire. The roof of the church fell prey of the fire as well; the church itself stood up the disaster almost by a miracle howeverthe church tower burned down. From the government buildings only court holding cells burned; the tax office and court records have been transferred to another place. (...) the advance and the credit counter went up in flames (...). The town is a terrible sight." The fire spared brick houses, (see The Dictionary, Jan Tabiński).

Luckily in Czudec elements of the town's wooden development have been preserved, similar to that of Jaśliska and Próchnik, and now

badań naukowych. Czworoboczny rynek wypełniały drewniane domy z XVIII i XIX w. W Niebylcu był rynek z drewnianym ratuszem zbudowanym pod koniec XVIII w., spłonął w 1928 r.

Problemem miasteczek galicyjskich był brak sieci kanalizacyjnej. Podobnie było na terenie powiatu strzyżowskiego. W wodę zaopatrywano się z Wisłoka i jego dopływów, narażając się na kłopoty zdrowotne wynikające z rosnącego zanieczyszczenia wód gruntowych ściekami kloacznymi. W latach osiemdziesiątych XIX w. w Strzyżowie było dziewięć studzienek zaopatrujących mieszkańców w wodę, z których pięć było ocembrowanych drewnem lub kamienieniem, dalsze trzy „w kadłuby ujęte", w jednej zamontowano pompę. Dwie główne studnie znajdowały się w rynku, użytkowane były jeszcze w okresie międzywojennym. Jedna z nich o wymiarach 3 x 3 m należała do Jakuba Kannera, przedsiębiorcy strzyżowskiego. W 1903 r. Kanner wydzierżawił studnię wraz z placem gminie Strzyżów na sześć lat z prawem korzystania z wody w porze letniej od 6 rano do 9 wieczorem, a w porze zimowej (od 1 października do 31 marca) w godzinach od 7 rano do 8 wieczorem. Studnie miejskie wykorzystywano na potrzeby łaźni miejskiej utrzymywanej przez kolejnych dzierżawców. W Czudcu i we Frysztaku było po pięć studzienek.

Zabudowa wiejska

Na Pogórzu Strzyżowskim do budowy chałup wykorzystywano drewno jodłowe i świerkowe. Domy kryte słomą, składały się z izby, sieni i komory. Urządzenie wnętrza izby oddawało styl życia rodziny

they are a subject of scientific studies. The quadrilateral market was surrounded by wooden houses from the 18th and the 19th century. In Niebylec there was a market place with a wooden town hall, built at the end of the 18th century and it alsoburned in a fire in 1928.

Another notorious problem of Galician towns was the lack of sewage systems. A similar problem occurred in the area of the Strzyżów district as water was supplied from Wisłok and its tributaries. This caused health problems resulting from the growing contamination of groundwater with cloacal sewage. In 1880s in Strzyżów there were nine small wells supplying the inhabitants with water; five of them were timbered with wood or stone, further three were half-timbered; in one of them a pump was installed. Two main wells were located at the market place andthey were used even in the interwar period. One of them, the size of three square meters, belonged to Jakub Kanner, a local entrepreneur. In 1903 Kanner leased the well with the adjacent square to the commune of Strzyżów for six years, with the right to draw water between 6 a. m. and 9 p. m., and in the winter time (from October 1 till March 31) from 7 a. m. to 8 p. m. The town wells were used by the town bath andmaintained by subsequent tenants. In Czudec and Frysztak, there were five wells in each of the towns.

The rural development

In the area of Strzyżów foothills, huts were built of fir and spruce wood, covered with straw. Each rural house consisted of a main room, a hall and a pantry. The interior of the room expressed the way of life

Strzyżów. Rynek w dzień targowy. 2 sierpnia 1909. Karta pocztowa
Strzyżów. The market square on a market day. August 2, 1909. A postcard

Frysztak. Fragment zabudowy Rynku. Karta pocztowa sprzed 1915 roku
Frysztak. A fragment of the market square premises. A postcard from before 1915

Czudec. Rynek, widok z około 1914 roku
Czudec. The market square. A view from c. 1914

Niebylec. Drewniany ratusz w Rynku. Fotografia z 1928 roku
Niebylec. The wooden town hall on the market square. A photograph from 1928

Strzyżów. Kamienica wójta Głoda z XVI w. Widok współczesny
Strzyżów. The tenement house of the vogt Głód from the 16. century. A contemporary view

Strzyżów. Kamienica w północnej pierzei Rynku. Widok współczesny
Strzyżów. A tenement house on the north side of the market square. A contemporary view

Strzyżów. Kamienica w południowej pierzei Rynku. Widok współczesny
Strzyżów. A tenement house on the south side of the market square. A contemporary view

Strzyżów. Kamienica w południowej pierzei Rynku. Widok współczesny
Strzyżów. A tenement house on the south side of the market square. A contemporary view

chłopskiej. Podstawowym urządzeniem wiejskiej chałupy był piec, służący do gotowania i pieczenia chleba, ogrzewania części mieszkalnej i oświetlenia. Najważniejszym sprzętem w izbie był stół, wyznaczający centralne miejsce domu. „Podczas obrzędowego zasiedlania nowej chałupy, najpierw wnoszono krzyż i stół, kreując w ten sposób przestrzeń świętą. Miejsce, gdzie stał stół był świętym kątem; na ścianach wisiały obrazy, a na specjalnej półeczce stał krzyż i leżała książeczka do modlenia i różaniec". Przy stole organizowano najważniejsze uroczystości rodzinne i religijne, podejmowano szczególnych gości.

Ks. Władysław Sarna, zob. Słownik, historyk i etnograf mieszkający w Szebniach, gdzie był proboszczem, pozostawił barwny opis społeczności rusińskiej zamieszkującej powiat strzyżowski. Przedstawił warunki mieszkaniowe na przełomie XIX i XX w., pisząc: „Pomieszkanie Zamieszańców składa się zwykle z jednej izby, czasem tylko w dwu. Stawiane są tak, aby okna izby mieszkalnej wychodziły na południe. Drzwi zwykle zwrócone są na wschód, izbę mieszkalną przedziela sień idąca na przestrzał, stanowiąca boisko. Po drugiej stronie sieni znajduje się stajnia na woły, krowy, cielęta. Komora znajduje się przy izbie mieszkalnej. Za boisko służy sień, zamożniejsi gospodarze mają osobne stodoły z boiskiem. Domy są po największej części z kominami, tylko na Węglówce same dymne". Sarna zwrócił uwagę na skromne wyposażenie domów: „Stół prosty i jedna lub dwie mniejsze ławeczki uzupełniają umeblowanie izby". Ściany zdobiły ikony, a w zamożniejszych domach dodatkowo znajdowały się przedmioty rzemiosła artystycznego.

of peasant families. The main equipment of the whole house was the stove, for cooking and baking bread, as well as domestic heating and illuminating. The most important equipment in the main room was the table, marking the central place of the house. "The very first objects introduced during the ritual settlement of the hut were the cross and the table, thus creating the sacred space. The place where the table stood was a sacred corner; holy pictures hung on the walls, and on a special shelf stood a cross and lay a prayer book and a rosary." The most important family and religious celebrations were organized at the table; it is also there where special guests were received.

Fr. Władysław Sarna (see The Dictionary) a historian and ethnographer living in Szebnie, where he was the parish priest, left a colorful description of the Ruthenian community living in the Strzyżów district. He described the housing conditions at the turn of the 19th and 20th century, writing: "[their dwelling] is usually composed of one room, only occasionally of two. They are set so that the windows face south. The doors are usually facing east, the living space is usually divided by a hall, used as a threshing floor. On the other side of the hall there are stables for oxen, cows and calves. The pantry is located near the living room. The hall is used for threshing, wealthier farmers have a separate barn with a threshing floor. Houses are most often equipped with chimneys, only in Węglówka there are chimneyless huts." Sarna noticed the modest furnishing of houses: "A simple table and one or two smaller benches complete the modest fitting of the living room". The walls were adorned with icons, and in wealthier homes there were also various craft items.

Obiekty użyteczności publicznej

Wymiernym efektem działań podjętych przez samorząd na rzecz podniesienia rangi Strzyżowa, była budowa piętrowego budynku sądu w latach 1903–1904. Okazały budynek zlokalizowano w centrum miasta w sąsiedztwie rynku, obecnie ulica 3 Maja. W krótkim czasie, w sąsiedztwie tego budynku, przedstawiciele elity miejskiej (lekarze, prawnicy) budowali wille z ogrodami.

Rozwój szkolnictwa sprzyjał budowie szkół. W 1894 r. zakończono budowę szkoły w Strzyżowie. W kronice szkoły pisanej przez Konstantego Pragłowskiego, kierownika szkoły, czytamy: „[…] Przed rokiem 1894 nie miała szkoła własnego lokalu szkolnego, lecz tułała się po zajętych domach, aż dopiero w r. 1894 stanął obszerny, okazały budynek szkolny za kierownictwa Andrzeja Szmuca. Budynek składa się z sześciu sal naukowych, kancelarii, gabinetu fizykalnego i pomieszczenia kierownika szkoły. Pomieszkanie kierownika szkoły składa się z trzech pokoi, kuchni, spiżarni i piwnicy. Przy szkole mały ogród warzywny. Na podwórzu jest budynek gospodarczy, składający się z pomieszkania stróża i dwóch drewutni. Tuż obok siebie są wychodki". W większości szkół ludowych budynki były drewniane. Przed 1914 r. szkoły murowane wybudowano w Żyznowie i Gliniku Charzewskim. W 1912 r. rozpoczęło działalność strzyżowskie gimnazjum. Rozpoczęto wówczas budowę jednego skrzydła budynku gimnazjum, zob. Słownik (Karol Kramarczyk).

Najważniejszą inwestycją przełomu XIX i XX w. była budowa sokolni Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Strzyżowie.

Public facilities

A measurable effect of actions taken by the local government to raise Strzyżów's profile was the construction of a multi-storey courthouse between 1903 and 1904. This impressive building was located in the town centre in the vicinity of the market place, now 3 Maja street. Soon representatives of the town elite (physicians, lawyers) built villas with gardens in the neighbourhood of this building.

The development of education promoted the construction of schools. In 1894 the construction of a school in Strzyżów was completed. In the school chronicle, written by Konstanty Pragłowski, the school principal, we read: "(...) Before 1894, the school did not have its own premises, but was hosted temporarily in rental houses; it was only in 1894, with Andrzej Szmuc as principal, when a large, impressive building was erected for the school. This building houses six classrooms, a registrar's office, a gym and a principal's apartment. The principal's apartment consists of three rooms, a kitchen, a pantry and a cellar. There is a small vegetable garden next to the school. In the yard there is an outbuilding, consisting of guardian's flat and two woodsheds. There are also outhouses, lined up next to the school building." In the majority of country schools, the buildings were wooden. Before 1914 brick schools were built in Żyznów, Glinik Charzewski. In 1912 a junior high school (gymnasium) started its operation in Strzyżów. The construction of one gymnasium wing was commenced at that time (see The Dictionary, Karol Kramarczyk).

The most important investment of the turn of the 19th and 20th century was the construction of the premises of the Sokół Gymnas-

W 1909 r. podjęto decyzję o budowie strzyżowskiej sokolni, wykorzystując entuzjazm społeczny, który przyspieszył w znacznym stopniu realizację tego zamierzenia. Mieczysław Wyżykowski oddał grunt pod budowę sokolni. Materiał na fundamenty ofiarował Karol Irzycki z Żarnowej, właściciel kamieniołomów. Władysław Michałowski z Dobrzechowa, właściciel cegielni, ułatwił zakup dobrego gatunku cegły i ozdobnej dachówki po korzystnej cenie. Budowę korzystnym kredytem wsparła Strzyżowska Kasa Stefczyka; znaczącą kwotę na ten cel złożyła także gmina żydowska. Po blisko dwóch latach zakończono budowę. Poświęcenie budynku w dniu 2 lipca 1911 r. miało szczególnie uroczystą oprawę.

Kubatura strzyżowskiego „Sokoła" wynosiła 10 500 m^3. Na poziomie niskiego parteru mieściły się pomieszczenia dla dozorcy i magazyny na sprzęt sportowy, szatnie dla sportowców i aktorów oraz pomieszczenie na silnik spalinowy wytwornicy prądu na potrzeby niemego kina. Oświetlano korty i lodowisko. Do wysokiego parteru prowadziło szerokie wejście frontowe od wschodu. Ściany obok wejścia ozdobiono płytami; z prawej strony herbem Polski – Białym Orłem w Koronie, a z lewej herbem Litwy – Pogonią, przedstawiającą postać rycerza siedzącego na koniu w galopie z mieczem uniesionym nad głową. Wewnątrz budynku od strony południowej znajdowały się trzy sale kasynowe, dwupokojowe mieszkanie, sanitariaty i korytarz wychodzący na ogrodowy ganek od strony zachodniej. Na pierwszym piętrze znajdowały się dwa mieszkania (dwu- i trzypokojowe), dalej kabina, w której znajdował się projektor filmowy. Z pierwszego piętra

tic Association, the so called *sokolnia* ("the falcon's nest"), in Strzyżów. In 1909 a decision was made to build the *sokolnia,* making use of social enthusiasm, which significantly accelerated the implementation of this goal. Mieczysław Wyżykowski gave the land for construction of the Falcon's Club. The material for foundations was offered by Karol Irzycki from Żarnowa, owner of the local quarries. Władysław Michałowski from Dobrzechów, a brickyard owner, facilitated the purchase of a good quality brick and of decorative tile at a preferential price. The enterprise was supported with a favorable loan by the Strzyżów branch of the local savings and loans cooperative Kasa Stefczyka; a significant amount for this purpose was forwarded by the Jewish community. After almost two years the construction was completed. The religious consecration of the building on July 2, 1911 was a particularly festive event.

The size of the Strzyżów Falcon's Club was 10 500 m^3. At the level of the lower ground floor there were rooms for the caretaker and warehouses for sports equipment, changing rooms for athletes and actors and a room for generator engine needed for the silent cinema and to illuminate tennis courts and ice rink. The wide front entrance from the east led to the high ground floor. The walls next to the entrance were decorated with plates: on the right side with the coat of arms of Poland – the White crowned Eagle, and on the left side with the coat of arms of Lithuania – *Pogoń*, the figure of a knight on a horse at gallop with a sword raised above his head. Inside the building from the south side there were three club halls, a two-room flat, sanitary facilities and a corridor overlooking the garden porch from the west. On the first floor there were two (two-

wychodziło się na balkon z widokiem na rozległy ogród, dalej kręgielnię i korty tenisowe. Na piętrze umieszczono sokoła z rozpostartymi skrzydłami, charakterystycznego dla galicyjskich sokolni. Działalność „Sokoła" przyczyniła się do rozwoju zorganizowanej kultury fizycznej. Zbudowano salę gimnastyczną o wymiarach 25 x 16 x 7 m wraz ze sceną teatralną zajmującą znaczną część tzw. wysokiego parteru sokolni. Salę wyposażono w cztery szwedzkie drabinki przyścienne, cztery niskie ławeczki, dwa trapezy gimnastyczne, dwie skrzynie i jeden kozioł do skoków, dalej koń z łękami do ćwiczeń, dwa sznury i dwie liny do wspinania się, obie umocowane do sufitu; dwa drążki, cztery skórzane materace, dwie duże piłki lekarskie oraz dwa stoły do tenisa stołowego. Zajęcia gimnastyczne prowadzili instruktorzy gimnastyki. Strzyżowianie organizowali zawody gimnastyczne z udziałem okręgowych gniazd sokolich. Na zewnątrz znajdowała się kręgielnia, korty tenisowe, zimą czynne było lodowisko.

Zabudowa przemysłowa. Dworce kolejowe

Wobec braku inwestycji przemysłowych słabo postępowała rozbudowa Strzyżowa. Nadzieję na poprawę bytu ekonomicznego słusznie łączono z uzyskaniem połączenia kolejowego na trasie Rzeszów–Jasło w 1890 r. W latach 1888–1890 wybudowano dziewięć dworców kolejowych na tej trasie: Boguchwała, Czudec, Strzyżów, Dobrzechów, Wiśniowa, Frysztak, Przybówka. Na terenie powiatu strzyżowskiego wybudowano pięć jednopiętrowych budynków dworcowych z poddaszem i dwuspadowym dachem krytym dachówką według typowego

and three-room) apartments and further on a booth with a movie projector. On the first floor there was a balcony overlooking a large garden, bowling and tennis courts. On the first floor as well, there was a falcon figure with ranged wings, characteristic for the Galician Falcon's Clubs. The Association's activity has contributed to the development of organized physical culture. A gymnasium was built, measuring 25 x 16 x 7 m, together with the theatre stage, occupying a significant part of the *sokolnia* high ground floor. The gymnasium was equipped with four Swedish wall ladders, four low benches, two gymnastic trapezes, two chests, one vaulting horse; further with one pommel horse, two cords and two ropes for climbing, both fixed to the ceiling; two exercise bars, four leather mattresses, two large medicine balls and two table tennis boards. Gymnastics instructors conducted gym exercises. Outside the building there was a bowling alley, tennis courts, and in the winter an ice rink..The inhabitants of Strzyżów organized gymnastic competitions with participation of regional Falcon's Clubs.

The industrial development. Railway stations

In the absence of industrial investment the development of Strzyżów was slow. Hopes for improvement of the economic welfare were rightly associated with obtaining a railway connection on the route Rzeszów-Jasło in 1890. In the years 1888–1890 nine railway stations were built along this route: Boguchwała, Czudec, Strzyżów, Dobrzechów, Wiśniowa, Frysztak, Przybówka. Five one-storey railway station buildings were built in the district area, with an attic and a gabled

Strzyżów. Budynek sądu zbudowany w latach 1903–1904. Widok współczesny
Strzyżów. The court building built in the years 1903-1904. A contemporary view

Strzyżów. Budynek szkoły ludowej. Fotografia archiwalna
Strzyżów. A building of the folk school. An archival photograph

Strzyżów. Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół", elewacja frontowa. Fotografia archiwalna
Strzyżów. A building of the Sokół Gymnastic Association, front elevation. An archival photograph

Strzyżów. Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół", widok od południa. Fotografia archiwalna
Strzyżów. A building of the Sokół Gymnastic Association, a view from the south. An archival photograph

projektu, który wyróżniał się funkcjonalnością. W sąsiedztwie dworca zbudowano zaplecze techniczne, którego fragmenty np. stacja wodna w Strzyżowie, przetrwały do naszych czasów. Dworce kolejowe w Dobrzechowie i Przybówce nie były przewidziane w pierwotnym planie budowy linii kolejowej. Gdy zdecydowano się je wybudować, zaproponowano uproszczoną formę dworca i skromniejsze zaplecze techniczne. Otwarcie linii kolejowej (11 października 1890) było uroczyste. Z relacji prasowych dowiadujemy się, że w Czudcu nadjeżdżający od Rzeszowa pociąg powitano strzałami z moździerzy. Zorganizowano wyścig zaprzęgów konnych z lokomotywą. W Strzyżowie gości powitał ks. Franciszek Jabczyński, proboszcz strzyżowski.

Dworzec kolejowy był nie tylko wyróżniającym się budynkiem w architekturze dziewiętnastowiecznego Strzyżowa, ale także najważniejszym czynnikiem sprzyjającym nowoczesnej zabudowie miasta. Teren od dworca położonego w odległości około kilometra do rynku, jeszcze przed rokiem 1914 wzbogacił okazały budynek „Sokoła" w sąsiedztwie ogrodu, który otaczał żywopłot z akacji, głogu i jarzębiny oraz rozbudowane tereny rekreacyjne. Niewielka odległość dworca od rynku, spełniała funkcję miastotwórczą.

Największym obiektem przemysłowym w powiecie strzyżowskim była nowoczesna cegielnia w Dobrzechowie należąca do Romana Michałowskiego. Zbudowana na początku XX w. zaopatrywała w cegłę i inne materiały budowalne licznych odbiorców. Na rozległym terenie rozmieszczono zabudowania produkcyjne, w sąsiedztwie stanęła willa dyrektora. Michałowski był największym pracodawcą w regionie, w se-

roof covered with tiles. In the vicinity of the station technical facilities were built, fragments of which – for instance the water station in Strzyżów – have survived to our times. Railway stations in Dobrzechów and Przybówka were not provided for in the original railway construction plan. When the decision was made to build them, a simplified form of the station and more modest technical facilities were proposed. The opening of the railway (on October 11th, 1890) was very festive From press reports we learn that in Czudec the oncoming train from Rzeszów was greeted with cannon fire, a race of horse-drawn carriages and a locomotive was also organized. In Strzyżów guests were greeted by Fr. Franciszek Jabczyński, the local parish priest.

The railway station was not only a distinctive building in architecture of the 20th century Strzyżów, but also a most important factor promoting modern development of the town. The terrain next to the station, situated about one kilometre from the market place, already before 1914 had been enriched by an impressive building of the Falcon Association with the adjacent garden, surrounded by acacias, hawthorn and rowan hedges as well as extensive recreational areas. A relatively close distance between the railway station and the market place served as a city-forming factor.

The greatest industrial object in the Strzyżów district was a modern brickyard in Dobrzechów, belonging to Roman Michałowski. Built at the beginning of the 20th century, the brickyard supplied numerous recipients with brick and other building materials. Production facilities have been placed on a large area, the director's villa was built in the

zonie zatrudniał kilkuset robotników. Podkreśla się znaczenie tej inwestycji dla rozwoju budownictwa na Podkarpaciu.

Zabudowa sakralna

W tym czasie zauważalny był ruch budowlany w związku z rozbudową obiektów sakralnych i ich otoczenia angażując w tym celu znanych architektów. W Strzyżowie w latach 1882–1884 zbudowano plebanię według projektu Tadeusza Stryjeńskiego, zob. Słownik, czołowego architekta doby galicyjskiej i okresu międzywojennego. W sąsiedztwie znajdował się dom parafialny zbudowany w latach 1908–1911. W Niewodnej na początku XX w., ks. Edward Glatzel zbudował wygodną plebanię.

Na budowę okazałego kościoła i funkcjonalnego otoczenia plebańskiego stać było tylko Dobrzechów hojnie wspierany przez Romana Michałowskiego, właściciela obszaru dworskiego i kolatora parafii. Znaczną rolę w dziele projektu budowy kościoła odegrali proboszczowie dobrzechowscy: ks. Feliks Buchwald (1854–1887) i jego następca ks. Karol Fischer (1888–1889), od 1901 r. sufragan przemyski, zob. Słownik. O rozmachu przedsięwzięcia świadczą wykonawcy. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika wybudowano w latach 1888–1892 w stylu neogotyckim według projektu znanego architekta Teodora Talowskiego, zob. Słownik. Ołtarz główny dobrzechowskiego kościoła wykonał Wojciech Samek, artysta z Bochni, zaś rzeźby Alfred Daun, krakowski artysta, zob. Słownik. W sąsiedztwie kościoła zbudowano plebanię (1879–1881) według projektu Tadeusza Stryjeńskiego.

neighbourhood. Michałowski was the largest employer in the region, in the peak seasonemploing several hundred workers. Various authors underline the importance of this investment for the development of construction in the Sub-Carpathian region.

Sacred architecture of the Strzyżów area

At that time, the construction movement was hugely noticeable due to the expansion of sacred buildings and their surroundings, which involved employing well-known architects. In Strzyżów in the years 1882–1884 the presbytery was built according to the project of Tadeusz Stryjeński (see The Dictionary), a leading architect of the Galician and interwar period. In the vicinity there was a parish house, build in the years 1908–1911. In Niewodna at the beginning of the 20th century Fr. Edward Glatzel built a comfortable presbytery.

The construction of an impressive church and of the functional surroundings of the presbytery could only be afforded by Dobrzechów, generously supported by Roman Michałowski, owner of the manorial domain and collator of the parish. A significant role in the construction of the church was played by the Dobrzechów parish priests: Fr. Feliks Buchwald (1854–1887) and his successor, Fr. Karol Fisher (1888–1889), since 1901 auxiliary bishop of Przemyśl (see The Dictionary). The Saint Stanislaus Bishop and Martyr church was built in the years 1887–1889 in the neo-Gothic style, according to the design of a renowned architect, Teodor Talowski (see The Dictionary). The main altar of the Dobrzechów church was made by Wojciech Sanek, an artist

Czudec. Budynek stacji kolejowej. Fotografia archiwalna
Czudec. A building of the railway station. An archival photograph

Strzyżów. Budynek stacji kolejowej. Widok współczesny
Strzyżów. A building of the railway station. A contemporary view

Dobrzechów. Budynek stacji kolejowej. Fotografia archiwalna
Dobrzechów. A building of the railway station. An archival photograph

Wiśniowa. Budynek stacji kolejowej, zburzony w 1944 roku
Wiśniowa. A building of the railway station, demolished in 1944

Frysztak. Budynek stacji kolejowej, zburzony w 1944 roku
Frysztak. A building of the railway station, demolished in 1944

Strzyżów. Wieża ciśnień przy stacji kolejowej. Widok współczesny
Strzyżów. A water tower at the railway station. A contemporary view

Strzyżów. Przepompownia wody przy stacji kolejowej. Fotografia archiwalna
Strzyżów. A water pumping facility at the railway station. An archival photograph

Strzyżów. Posterunek dróżniczy. Widok współczesny
Strzyżów. A lineman post. A contemporary view

Dotychczasowy kościół, zbudowany w XVII w. z kamienia i drewna, w drugiej połowie XIX w. przestał wystarczać rozległej i ludnej parafii. Pamięć o tym obiekcie ocaliły rysunki Stefana Matejki i Karola Maszkowskiego, wówczas studentów Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie, którzy latem 1891 r. zatrzymali się w Dobrzechowie. Materialnie pamięć o tym miejscu, gdzie stała również pierwsza świątynia z XIII w., utrwalili parafianie fundując kamienny obelisk na terenie dawnego kościeliska.

from Bochnia, and the sculptures by the Cracovian artist Alfred Daun (see The Dictionary). In the vicinity of the church, the presbytery was built (1879–1881) according to the design of Tadeusz Stryjeński.

The existing church built in the 17th century from stone and wood, ceased to be sufficient for a large and populous parish in the second half of the 19th century. The memory of this object survived in drawings of Stefan Matejko and Karol Maszkowski, then students of the Academy of Fine Arts in Cracow, who in the summer of 1891 visited Dobrzechów. Visual remembrance of the church, (where the first temple from the 13th century also stood), was commemorated by the parishioners with a stone obelisk in the shape of a cross, called *Kościelisk*o.

Strzyżów. Plebania rzymskokatolicka. Widok współczesny
Strzyżów. A Roman-Catholic presbytery. A contemporary view

Niewodna. Plebania rzymskokatolicka. Widok współczesny
Niewodna. A Roman-Catholic presbytery. A contemporary view

Dobrzechów. Plebania rzymskokatolicka. Widok współczesny
Dobrzechów. A Roman-Catholic presbytery. A contemporary view

Frysztak. Plebania rzymskokatolicka. Fotografia archiwalna
Frysztak. A Roman-Catholic presbytery. An archival photograph

Dobrzechów. Kościół parafialny, widok od północnego zachodu. Szkicownik Karola Maszkowskiego z 1891 roku
Dobrzechów. A Parish church, a view from the north west. Karol Maszkowski's sketchbook from 1891

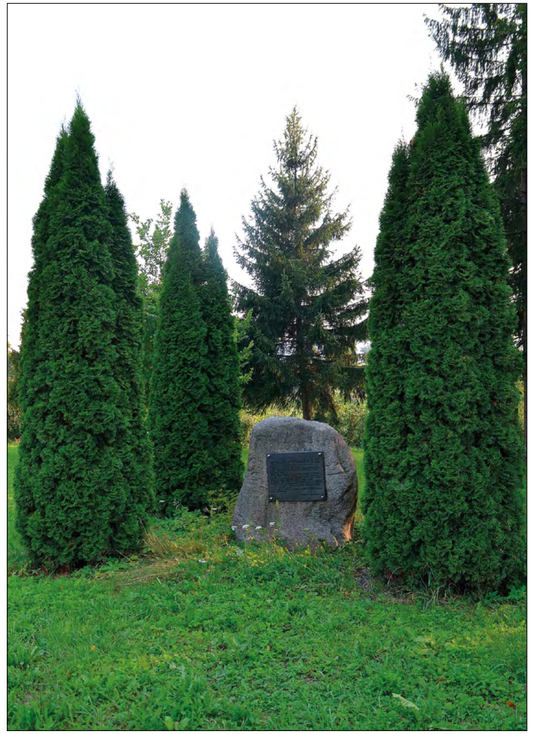

Dobrzechów. Kościelisko, miejsce lokalizacji poprzedniego kościoła. Widok współczesny
Dobrzechów. Kościelisko, a site of the previous church. A contemporary view

Wojciech Weiss, *Cmentarz żydowski w Strzyżowie*, 1901, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *The Jewish cemetery in Strzyżów*, 1901, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

V

Organizacja związków wyznaniowych i obszar przestrzeni sakralnej

Na terenie powiatu strzyżowskiego funkcjonowały trzy związki wyznaniowe odpowiadające stosunkom wyznaniowym na tym obszarze. Najliczniejszą grupą wyznaniową byli katolicy, oni też posiadali najlepiej rozwinięte struktury organizacyjne.

Organizacja Kościoła katolickiego

W strukturze organizacyjnej diecezji, dekanaty odgrywały kluczową rolę. Strzyżów, jako największa jednostka administracyjna, był siedzibą dekanatu strzyżowskiego, którego struktura organizacyjna ulegała zmianom. Na przełomie XIX i XX w. dekanat strzyżowski tworzyło 11 parafii. Liczba wiernych dochodziła do 50 000.

V

Religious communities and the sacred space

In the Strzyżów district, there were three religious communities, reflecting denominational relations in this area. The most numerous denominational group were the Catholics, who had the best developed organizational structures at the parish level.

Organization of the Catholic Church

In the diocesan organizational structure, the decanates and the deans who managed them played a key role. Strzyżów, as the largest administrative unit, was the seat of Strzyżów decanate, whose organizational structure was subject to successive changes. At the turn of the 19th and the 20th century the Strzyżów decanate consisted of 11 parishes. The number of the faithful was reaching 50 000.

Tabela. Struktura organizacyjna dekanatu strzyżowskiego w 1884 i 1907 r.

Parafia	Wierni w 1884 r.	Wierni w 1907 r.	Wsie wchodzące w skład parafii
Czudec	5581	5615	Czudec, Babica, Nowa Wieś Czudecka, Przedmieście Czudeckie, Wyżne oraz część przysiółka Piekarówka, Zaborów – część
Dobrzechów	6425	8300	Dobrzechów, Grodzisko – część, Kalembina, Kożuchów, Kozłówek, Markuszowa, Różanka – część, Tułkowice
Frysztak	5 630	7022	Frysztak, Chytrówka, Cieszyna, Glinik Dolny, Glinik Średni, Kobyle, Pulanki, Pstrągówka, Stępina, Twierdza
Lubla	1594	1913	Lubla
Lutcza	2731	5536	Lutcza, Bonarówka, Krasna, Żyznów
Łączki Jagiellońskie	2273	3716	Łączki Jagiellońskie, Łęki, Pietrusza Wola, Przybówka, Rzepnik, Widacz, Wojaszówka, Wojkówka i Wysoka
Niebylec	2755	4235	Blizianka, Gwoździanka, Jawornik, Konieczkowa, Malówka, Niebylec
Niewodna	4267	5420	Jazowa, Niewodna, Różanka, Szufnarowa i Wiśniowa
Połomia	3026	4328	Baryczka, Glinik Charzewski–część, Piekarówka, przysiółek gromady Wyżne i Połomia
Sieklówka	1007	1160	Sieklówka i Sieklówka Górna
Strzyżów	5565	7927	Brzeżanka, Gbiska, Glinik, Godowa, Łętownia, Przedmieście, Tropie, Strzyżów i Żarnowa
Razem	40 854	55 172	

Table. The organizational structure of the Strzyżów decanate in 1884 and in 1907

Parishes	The faithful in 1884	The faithful in 1907	Villages belonging to the parish
Czudec	5581	5615	Czudec, Babica, Nowa Wieś Czudecka, Przedmieście Czudeckie, Wyżne and part of the hamlet Piekarówka, Zaborów (partially)
Dobrzechów	6425	8300	Dobrzechów, Grodzisko (partially), Kalembina, Kożuchów, Kozłówek, Markuszowa, Różanka (partially), Tułkowice
Frysztak	5 630	7022	Frysztak, Chytrówka, Cieszyna, Glinik Dolny, Glinik Średni, Kobyle, Pulanki, Pstrągówka, Stępina, Twierdza
Lubla	1594	1913	Lubla
Lutcza	2731	5536	Lutcza, Bonarówka, Krasna, Żyznów
Łączki Jagiellońskie	2273	3716	Łączki Jagiellońskie, Łęki, Pietrusza Wola, Przybówka, Rzepnik, Widacz, Wojaszówka, Wojkówka and Wysoka
Niebylec	2755	4235	Blizianka, Gwoździanka, Jawornik, Konieczkowa, Malówka, Niebylec
Niewodna	4267	5420	Jazowa, Niewodna, Różanka, Szufnarowa and Wiśniowa
Połomia	3026	4328	Baryczka, Glinik Charzewski (partially), Piekarówka, hamlets Wyżne and Połomia
Sieklówka	1007	1160	Sieklówka and Sieklówka Górna
Strzyżów	5565	7927	Brzeżanka, Gbiska, Glinik, Godowa, Łętownia, Przedmieście, Tropie, Strzyżów and Żarnowa
Total	40 854	55 172	

Na terenie dekanatu strzyżowskiego najstarsze parafie mające metrykę średniowieczną współtworzyły strukturę administracyjną Kościoła katolickiego w dolinie środkowego Wisłoka będącego ważnym ogniwem procesu osadniczego. Najstarsze parafie powstały w XIII w.: Czudec, Dobrzechów, Frysztak, Lubla i Strzyżów; w XIV w. Gogołów i Niewodna; w XV w. Lutcza, Połomia i Pstrągowa.

Duchowieństwo katolickie

Na skutek polityki austriackiej do połowy XIX w. dostęp do studiów teologicznych młodzieży pochodzenia chłopskiego był ograniczony z uwagi na liczne bariery administracyjne w zdobyciu matury warunkującej podjęcie studiów. Dla młodzieży męskiej z terenu diecezji przemyskiej powszechnie dostępne były szkoły parafialne powstające od XV w. W szkole parafialnej uczono podstaw śpiewu kościelnego, posługiwania do mszy, a ponadto nauczyciel wyjaśniał zasady wiary i moralności. W drugiej połowie XIX w. dostęp do gimnazjów był łatwiejszy, przez co wielu absolwentów galicyjskich gimnazjów w Jaśle, Krośnie, Przemyślu czy w Rzeszowie, pochodzenia chłopskiego, zyskało możliwość ukończenia studiów teologicznych w Przemyślu, rzadziej poza diecezją we Lwowie lub Tarnowie.

In the Strzyżów decanate, the oldest parishes with medieval origins participated in the creation of the administrative structure of the Catholic Church in the valley of the middle Wisłok, constituting an important link of the settlement process. The oldest parishes – Czudec, Dobrzechów, Frysztak, Lubla and Strzyżów – were founded in the 13th century; Gogołów and Niewodna in the 14th century, and Lutcza, Połomia and Pstrągowa in the 15th century.

The Catholic clergy

As a result of Austrian policy, the access of young people of peasant origin to theological studies was limited. It was due to numerous administrative barriers hindering access to the maturity exam required for admission to studies. For male adolescents from the Przemyśl diocese, parish schools, founded since the 15th century, were commonly available. In parish schools the students learned the basics of church music and serving at Mass; in addition teachers explained to them the principles of faith and morals. In the second half of the 19th century, access to gymnasiums (junior high schools) was easier, which made it possible for many graduates of the Galician gymnasiums in Jaslo, Krosno, Przemyśl or Rzeszów to study theology in Przemyśl, and only occasionally outside the diocese, in Lwów or Tarnów.

Tabela. Duchowieństwo dekanatu strzyżowskiego w 1884 i 1907 r.

Parafia	Proboszczowie w 1884	Proboszczowie w 1907
Czudec	ks. Józef Witkowski	ks. Józef Witkowski
Dobrzechów	ks. Feliks Buchwald	ks. Wojciech Wnęk
Frysztak	ks. Franciszek Kopystyński	ks. Franciszek Prusak
Lubla	ks. Wojciech Wnęk	ks. Stanisław Kulig
Lutcza	ks. Jakub Drzewicki	ks. Jakub Drzewicki
Łączki Jagiellońskie	ks. Józef Krupiński	vacat, administrator ks. Stanisław Głodowski
Niebylec	ks. Jan Mączyński	ks. Jan Drzewicki
Niewodna	ks. Michał Solecki	ks. Edward Glatzel
Polomia	ks. Wincenty Machonik	ks. Franciszek Ziemba
Sieklówka	ks. Ludwik Łachecki	ks. Michał Gardziel
Strzyżów	ks. Franciszek Jabczyński	ks. Stanisław Kwieciński

Większość proboszczów uchodziła za sprawnych organizatorów życia religijnego i działaczy społecznych, niektórzy pozostawili ślady swej działalności na łamach kronik parafialnych, które są interesującym źródłem wiedzy o dziejach wsi i parafii. Pozostały po nich liczne pamiątki. Do najtrwalszych należą tablice pamiątkowe wewnątrz kościołów, obrazy na ścianach plebanii i zazwyczaj okazałe nagrobki.

Kolatorzy

Kolatorem był zazwyczaj właściciel majątku ziemskiego położonego na terenie parafii. Spoczywał na nim obowiązek wspierania finansowego kościoła parafialnego i administracji kościelnej. Przez wiele lat darczyńcą kościoła czudeckiego była Waleria Nitsche, zapisując temu kościołowi środki finansowe określone w legacie, a następnie jej córka

Table. Clergy of the Strzyżów decanate in 1884 and in 1907

Parishes	Parish priests in 1884	Parish priests in 1907
Czudec	ks. Józef Witkowski	Fr. Józef Witkowski
Dobrzechów	ks. Feliks Buchwald	Fr. Wojciech Wnęk
Frysztak	ks. Franciszek Kopystyński	Fr. Franciszek Prusak
Lubla	ks. Wojciech Wnęk	Fr. Stanisław Kulig
Lutcza	ks. Jakub Drzewicki	Fr. Jakub Drzewicki
Łączki Jagiellońskie	ks. Józef Krupiński	Vacancy; administrator: Fr. Stanisław Głodowski
Niebylec	ks. Jan Mączyński	Fr. Jan Drzewicki
Niewodna	ks. Michał Solecki	Fr. Edward Glatzel
Polomia	ks. Wincenty Machonik	Fr. Franciszek Ziemba
Sieklówka	ks. Ludwik Łachecki	Fr. Michał Gardziel
Strzyżów	ks. Franciszek Jabczyński	Fr. Stanisław Kwieciński

The majority of parish priests were considered to be efficient organizers of religious life and social activists; some of them left traces of their activity in parish chronicles, constituting an important source of knowledge about the history of villages and parishes. They left behind numerous memorabilia , the most durable of which are memorial plaques in churches, paintings on the presbytery walls and usually impressive tombstones.

Collators

A collator in ecclesiastic sense was usually a landowner owing the domain located within the parish area. They were obliged to financially support the parish church and the church administration. For many years the donor of the church in Czudec was Waleria Nitsche, leaving to this church the financial means specified in the legacy, and then her

Karolina Wasilewska. Parafia strzyżowska była wspierana przez Skrzyńskich i Wołkowickich.

Tabela. Kolatorzy parafialni w dekanacie strzyżowskim w 1884 i 1907 r.

Parafia	Kolatorzy w 1884 r.	Kolatorzy w 1907 r.
Czudec	Karolina z Nitschów Wasilewska	Aleksandra z Wasilewskich Wiktorowa
Dobrzechów	Roman Michałowski	Władysław Michałowski
Frysztak	Franciszek Mycielski	Waleria Mycielska
Lubla	Ludwin Dzianott	Jan Kanty Dzianott
Lutcza	Spadkobiercy Jarosława Zakliki	biskup ordynariusz
Łączki Jagiellońskie	Witold Rogoyski	Jan Cebula, Józef Lesikowski i biskup ordynariusz
Niebylec	Teofil Drzewicki	Teofil Drzewicki
Niewodna	Franciszek Mycielski	Jan Mycielski
Polomia	Kazimierz Narbutt	Tadeusz Stanisz
Sieklówka	Stanisław Przyłęcki	Michalina Adamska
Strzyżów	Konstancja ze Skrzyńskich Wołkowicka	Ignacy Wołkowicki

Od kolatorów i ich rodzin wymagano czynnego uczestnictwa w uroczystościach religijnych. Atmosferę Bożego Ciała w drewnianym kościele w Niewodnej przypomniał Zygmunt Mycielski (1907–1987), kompozytor i krytyk muzyczny: „[…] czuję zapach kadzidła, widzę dziewczynki sypiące kwiatki piwonii pod stopy księdza, który idzie w białozłocistej kapie, pod baldachimem, niesionym przez czterech wąsatych, starych chłopów w sukmanach […]. W oparach pachnącego dymu idzie ksiądz z monstrancją po płatkach piwonii, prowadzi go

daughter, Karolina Wasilewska. The Strzyżów parish was supported by the Skrzyński and the Wołkowicki families.

Table. Parish collators in the Strzyżów decanate in 1884 and in 1907

Parishes	Collators in 1884	Collators in 1907
Czudec	Karolina Wasilewska *de domo* Nitsche	Aleksandra Wiktorowa *de domo* Wasilewska
Dobrzechów	Roman Michałowski	Władysław Michałowski
Frysztak	Franciszek Mycielski	Waleria Mycielska
Lubla	Ludwin Dzianott	Jan Kanty Dzianott
Lutcza	heirs of Jarosław Zaklika	the ordinary bishop
Łączki Jagiellońskie	Witold Rogoyski	Jan Cebula, Józef Lesikowski and the ordinary bishop
Niebylec	Teofil Drzewicki	Teofil Drzewicki
Niewodna	Franciszek Mycielski	Jan Mycielski
Polomia	Kazimierz Narbutt	Tadeusz Stanisz
Sieklówka	Stanisław Przyłęcki	Michalina Adamska
Strzyżów	Konstancja Wołkowicka *de domo* Skrzyńska	Ignacy Wołkowicki

Collators and their families were required to participate actively in religious ceremonies. The atmosphere of Corpus Christi in a wooden church in Niewodna was recalled by Zygmunt Mycielski (1907–1987), a composer and a music critic: “(...) I smell the flavour of incense, I see girls pouring peony flowers under the feet of the priest, who steps in a white-gold cover, under a canopy, carried by four moustached old peasants in braw coats. (...) In the vapours of the scented smoke, a priest with a monstrance goes, trampling on peony petals, led on his

z prawej strony mój ojciec, przygarbiony w ciemnym surducie od Humhola z Wiednia. Z lewej strony celebransa wikary. Z baldachimem idzie mama i my czterej […]. Otacza nas tłum spoconych chłopów i bab w paradnych chustkach, pchających się niemiłosiernie przy wyjściu i wejściu do drewnianego kościoła z datą nad wejściem A.D. MDCIV, czy też MDCXII".

W zamian za wsparcie udzielane parafii kolatorzy posiadali przywilej przedstawiania biskupowi ordynariuszowi własnego kandydata na objęcie opuszczonego probostwa. Posiadali prawo umieszczania w kościele tablic (inskrypcji) nagrobnych przedstawiających osoby związane z rodziną kolatora. Symbolem roli kolatora w strukturze parafialnej były tzw. ławki kolatorskie, usytuowane blisko głównego ołtarza.

Organizacje życia religijnego

Na przełomie XIX i XX w. dynamicznie działały bractwa i organizacje katolickie, których celem było ożywienie i pogłębienie wiary wśród społeczności katolickiej. Doniosłe znaczenie odgrywały w tym względzie misje i rekolekcje parafialne, głównie dzięki kapłańskiemu stowarzyszeniu *Bonus Pastor*. Kluczową rolę odegrali jezuici i redemptoryści, występujący jako misjonarze i kaznodzieje. Od ks. Ludwika Grzebienia dowiadujemy się, że: „[…] Misje ludowe trwały zwykle osiem dni. Rozpoczynano je przeważnie w sobotę wieczorem, kiedy powitano misjonarzy. W niedzielę wygłaszano naukę wstępną o celach misji, a w następnych dniach mówiono o duszy ludzkiej, celu człowieka, grze-

right side by my father, stooped, in a dark frock coat from Humhol in Vienna. On the left side of the celebrant goes the vicar. Next to the canopy proceed my mother and the four of us. (...) We are surrounded by the crowd of peasants and village women in parade shawls, pushing mercilessly at the exit from and the entrance to the wooden church, with the date visible on the fronton: A. D. MDCIV, or MDCXII".

In exchange for the support provided to the parish, the collators had the privilege of presenting their own candidate for the vacant presbytery. They had the right to place in the church the tables with grave inscriptions devoted to persons related to the collators' families. The symbol of the role of collators in the parish structure were the so-called collator benches, situated next to the main altar.

Religious life

At the turn of the 19th and the 20th century dynamically acted fraternities and Catholic organizations, the purpose of which was to revive and to deepen faith among the Catholic community. A significant role in this regard was played by parish missions and retreats, mainly thanks to the sacerdotal association *Bonus Pastor*. The key role was played by the Jesuits and Redemptorists who appeared as missionaries and preachers. From Fr. Ludwik Grzebień we learn that "the scheme of popular missions was similar. Popular missions lasted usually eight days. They usually started on Saturday evening, when the missionaries were welcomed. On Sunday a preliminary preaching was given on mission goals, and in the following days preachers talked about the human soul, the purpose of man, sin,

chu, pokucie i zbawieniu. Uzupełnieniem nauk ogólnych były zwykle konferencje stanowe osobne dla ojców, matek, młodzieńców i panien. Misja kończyła się zwykle poświęceniem krzyża misyjnego". W rozległej parafii Niewodna zorganizowano misje ludowe. Przeprowadzili je jezuici ze Starej Wsi: Teofil Baczyński, Jan Ciszek, zob. Słownik, Ludwik Adler i Władysław Sebastyański. W prasie katolickiej zamieszczono sprawozdanie z ich przebiegu. Oto fragment: „[…] Z kazalnicy na cmentarzu kościelnym ustawionej wygłaszali ojcowie misjonarze codziennie siedem nauk. Mówili oni z mocą, głęboką serc ludzkich znajomością i praktycznością, czego najlepiej dowodzi wzruszenie, jakim przejęty był kilkunastotysięczny tłum pobożnych, biorących udział w nabożeństwie. Rachunek sumienia każdego wieczora, a potem uroczyste błogosławieństwo Przenajświętszym Sakramentem i modlitwy wspólne wzruszały tak głęboko obecnych, że nawet oczy widzów, z ciekawości przybyłych, zwilżały się łzami. Toteż kapłani przez osiem dni od rana do późnego wieczora mieli obfite w konfesjonałach żniwo. Spowiedzi wszystkie były generalne, z tej przyczyny niewiele ponad 3000 wysłuchano; lecz za to dotąd we wszystkich kościołach sąsiednich licznie przystępują do sakramentu pokuty. Mnogie restytucje, zerwane związki niecne, śluby wstrzemięźliwości, zupełny powrót na drogę pokuty i cnoty – oto skutki takich misji".

Wymiar społeczny miała działalność Bractw Trzeźwości, których liczba na terenie dekanatu strzyżowskiego wahała się od 9 do 11. Pod wpływem misji i rekolekcji parafialnych składano śluby abstynencji, której treść znajdujemy w archiwach parafialnych:

repentance and salvation. Complementary to general teachings were usually estate conferences, separately for fathers, mothers, young men and women. The mission usually ended with the consecration of a mission cross." In the large parish of Niewodna popular missions were carried out by the Jesuits from Stara Wieś: Teofil Baczyński, Jan Ciszek (see The Dictionary), Ludwik Adler and Władysław Sebastyański. In the Catholic press there appeared a report on their course. Here is a fragment:

" (...) From the pulpit set in the churchyard, the missionaries gave seven teachings every day. They spoke with power, with a profound knowledge of human hearts and with a practical attitude, best demonstrated by the emotion shown by the crowd of several thousand faithful participating in the service. An examination of conscience each evening, and then a solemn blessing with the Most Blessed Sacrament and common prayers moved those present so deeply that even the eyes of those who came driven by curiosity were wetting with tears. Hence the priests, for eight days from morning to late evening, reaped an abundant harvest in confessionals. Confessions were all general, and for this reason, only over 3 000 of them were heard; yet in all neighbouring churches the numerous faithful go to the sacrament of penance. Abundant conversions, broken vile relationships, vows of continence, successful returns to the path of repentance and virtue – these are the fruits of such missions."

In terms of social life and public morality a particular role was played by brotherhoods of sobriety. Their number in the Strzyżów decanate ranged from 9 to 11. Under the influence of parish missions and retreats vows of abstinence were made. Their traces can be found in the parish archives:

„Ja NN przed Bogiem i Najświętsza Maryją Panną Bogurodzicą i św. Aniołem Stróżem Moim, uroczyście wyrzekam się wódki, a w innych napojach obiecuję zachować mierność i do tego wszystkimi siłami innych zachęcać [będę]".

Biskup Karol Fischer w kazaniach do ludu wiejskiego, wielokrotnie mówił o szkodliwości nadużywania alkoholu, wskazując na skutki społeczne i ekonomiczne. Do trzeźwości odwoływał się także ks. Teodor Marena (1846–1931), apelując w tej sprawie do unitów.

Pielgrzymki do lokalnych sanktuariów

Dla żyjącej w izolacji społeczności wiejskiej obrządku katolickiego i unickiego, kalendarz religijny wyznaczał aktywne uczestnictwo w praktykach religijnych poza miejscem zamieszkania. Wymagało ono poświęcenia i organizacji sięgającej decyzji na poziomie parafii celem wspólnego uczestniczenia, choćby raz w roku, w ruchu pielgrzymkowym do sanktuariów maryjnych. Tych było najwięcej. Od XIV w. kult maryjny wypierał kult innych świętych, ale pielgrzymowano także do sanktuariów niemaryjnych. Dla wiernych z powiatu strzyżowskiego ważnym miejscem kultu była Stara Wieś koło Brzozowa, gdzie oddawano cześć Matce Bożej Miłosierdzia i Matce Bożej Starowiejskiej.

Na terenie powiatu strzyżowskiego pielgrzymowano do siedmiu sanktuariów maryjnych o zasięgu lokalnym.

Czudec. W bocznym ołtarzu wykonanym w czwartej ćwierci XIX w. znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem datowany na połowę XV w. w nowych sukienkach.

"I, N. N., before God, before the Most Holy Virgin Mary, Mother of God and my holy guardian angel solemnly renounce vodka, and as to other drinks I promise to keep temperance, and for this I will encourage others by all my strength."

The bishop Karol Fischer (see The Dictionary) in his sermons to the village people repeatedly talked about the harmfulness of alcohol abuse, pointing to its social and economic consequences. Also Fr. Teodor Marena (1846–1931) preached about sobriety, appealing to the Uniates in this matter.

Pilgrimages to local sanctuaries

In the case of isolated rural communities of the Latin and Uniate rite, the religious calendar determined the active participation in religious practices, usually away from home. It required dedication and organizational effort at the parish level, thanks to which the faithful could participate together, if only once a year, in pilgrimagesto sanctuaries. The most abundant were Marian sanctuaries, because, since the 14th century the cult of Mary repressed the worship of other saints. For the faithful of the Strzyżów district an important place of worship was Stara Wieś near Brzozów, renowned for the cult of Our Lady of Mercy and Our Lady of Stara Wieś (*Matka Boża Starowiejska*).

In the area of the Strzyżów district the faithful pilgrimized to seven Marian sanctuaries of the local range.

Czudec. In the lateral altar, made in the fourth quarter of the 19th century, there is an image of Our Lady with the Child Jesus, in new robes, dating back to the mid-fifteenth century..

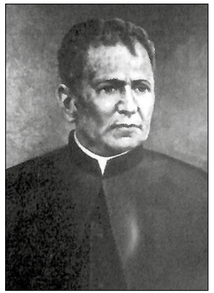

Ks. Wojciech Wnęk, proboszcz w Lubli w latach 1881–1904 i Dobrzechowie w latach 1904–1918

Fr. Wojciech Wnęk, the parish priest in Lubla in the years 1881–1904 and Dobrzechów in the years 1904–1918

Ks. Feliks Buchwald, proboszcz w Dobrzechowie w latach 1854–1887

Fr. Feliks Buchwald, the parish priest in Dobrzechów in the years 1854–1887

Ks. Franciszek Jabczyński, proboszcz w Strzyżowie w latach 1878–1903

Fr. Franciszek Jabczyński, the parish priest in Strzyżów in the years 1878–1903

Ks. Józef Witkowski, proboszcz w Czudcu w latach 1879–1915

Fr. Józef Witkowski, the parish priest in Czudec in the years 1879–1915

Ks. Stanisław Kwieciński, proboszcz w Strzyżowie w latach 1903–1937

Fr. Stanisław Kwieciński, the parish priest in Strzyżów in the years 1903–1937

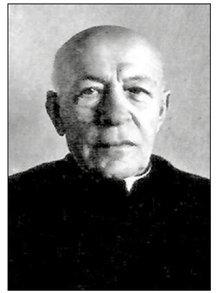

Ks. Stanisław Kulig, proboszcz w Lubli w latach 1904–1942

Fr. Stanisław Kulig, the parish priest in Lubla in the years 1904–1942

Czudec. Obraz Matki Bożej Łaskawej z XV w., fot. M. Bober
Czudec. The image of Our Lady of Graces from the 15th century, photo by M. Bober

Dobrzechów. Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVII w., fot. archiwum parafialne
Dobrzechów. The image of Our Lady with the Child Jesus from the 17th century, photo from the parish archive

Frysztak. Krucyfiks w ołtarzu głównym z XVII w., fot. M. Bober
Frysztak. The Crucifix in the main altar from the 17th century, photo by M. Bober

Lubla. Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem w otoczeniu aniołów z XVIII w., fot. M. Bober
Lubla. The Image of Our Lady with the Child Jesus surrounded by angels from the 18th century, photo by M. Bober

Łączki Jagiellońskie. Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVIII w., fot. A. Skibicki
Łączki Jagiellońskie. The Image of Our Lady with the Child Jesus from the 18th century, photo by A. Skibicki

Polomia. Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVII w., fot. M. Bober
Polomia. The Image of Our Lady with the Child Jesus from the 17th century, photo by M. Bober

Strzyżów. Obraz Matki Bożej Strzyżowskiej z XVII w., fot. E. Bakun
Strzyżów. The Image of Our Lady of Strzyżów from the 17th century, photo by E. Bakun

Dobrzechów. W ołtarzu bocznym z 1909 r. znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z połowy XVII w., który jest kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz ten w XVIII w. został przystrojony sukienkami, były przy nim liczne wota.

Frysztak. W ołtarzu głównym znajduje się krucyfiks z połowy XVII w., obok liczne wota. Na ten okres datowane są nabożeństwa do Męki Pańskiej. Na początku XX w. wizerunek ten określano jako cudowny. Odpust w dniu Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

Lubla. W ołtarzu głównym z początku XVIII w. znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem w otoczeniu aniołów. W bocznym ołtarzu znajduje się obraz Miłosierdzia Pańskiego, w sukienkach metalowych z około 1720 r. Odpust parafialny w dniu św. Mikołaja.

Łączki Jagiellońskie. W ołtarzu głównym z trzeciej ćwierci XVIII w. znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Kult Matki Bożej Łączkowskiej sięgający XVII w. W XVIII w. modlący się przed tym obrazem wierni doznawali licznych łask. Znajdowały się przy nim liczne wota.

Połomia. W ołtarzu bocznym z trzeciej ćwierci XVII w. znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem datowany na XVII wiek. Sukienki pochodzą z XVIII w.

Strzyżów. Kult Matki Bożej Strzyżowskiej istnieje od XVII w., w XVIII w. obraz uznany został za cudowny. W ołtarzu bocznym znajduje się obraz Niepokalanej Dziewicy z rozpuszczonymi włosami, depczącej smoka. Przy tym obrazie odnotowano liczne wota.

Dobrzechów. In the lateral altar from 1909 there is an image of Our Lady with the Child Jesus from the mid-seventeenth century, a copy of the image of Our Lady of Częstochowa. This image in the 18th century has been adorned with robes and numerous votive offerings have been placed on its side.

Frysztak. In the main altar there is a crucifix from the mid-seventeenth century, with numerous votive offerings on its side. Various forms of devotion to the Lord's Passion are dated back to this period. At the beginning of the 20th century this image was described as miraculous.

Lubla. In the main altar from the beginning of the 18th century there is an image of Our Lady with the Child Jesus surrounded by angels. In the lateral altar there is an image of the Lord's Mercy, in metal robes from about 1720 and the parish indulgence on the day of Saint Nicholas.

Łączki Jagiellońskie. In the main altar from the third quarter of the 18th century there is an image of Our Lady with the Child Jesus. The cult of Our Lady of Łączki (*Matka Boża Łączkowska*), dated back to the 17th century andin the 18th century the faithful praying before this image experienced numerous graces. Great number of votive offerings was placed next to it..

Połomia. In the lateral altar there is an image of Our Lady with the Child Jesus dated back to the 17th century. Robes originate from the 18th century.

Strzyżów. The cult of Our Lady of Strzyżów (*Matka Boża Strzyżowska*) from the 17th or the 18th century was kept due to the perceived miracle power of the image. It is placed in the lateral altar and represents the Immaculate Virgin Mary with lose hair, trampling the Dragon. Numerous votive offerings were registered next to this image.

Organizacja Kościoła greckokatolickiego

Na terenie powiatu strzyżowskiego społeczność unicka należała do najmniej licznych i ekonomicznie najsłabszych. Mieczysław Orłowicz w znakomitym przewodniku po Galicji napisał: „[…] Na południe od Strzyżowa ciągnie się w stronę Krosna dość wysokie pasmo gór, w którym leży zupełnie od reszty ruskiego terytorium etnograficznego oderwana wyspa ruska z wsi Oparówka, Pietrusza Wola, Bonarówka, Węglówka, Czarnorzeki i Krasna". Od połowy XIX w. ludność unicka zamieszkująca parafie greckokatolickie w Bliziance, Bonarówce, Gwoździance i Oparówce należały do dekanatu krośnieńskiego. Dziekanem krośnieńskim był ks. Teodor Marena, znany w powiecie strzyżowskim działacz społeczny, od 1875 r. proboszcz w Rzepniku. Parafie greckokatolickie powstały w XVII w**.**

Parafia Gwoździanka (Hvozdjanka) założona w 1621 r. Cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana zbudowana na przełomie XVIII i XIX w. Wewnątrz znajduje się ikonostas z XIX w.

Parafa Blizianka (Blyzianka) założona w 1630 r. Cerkiew pw. Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy. W 1865 r. konsekrowano cerkiew postawioną w miejscu poprzedniej, która spłonęła w 1860 r.

Parafia Bonarówka (Bonarivka) założona w 1630 r. Cerkiew pw. Matki Boskiej Opieki zbudowana w latach 1840–1841 w miejscu poprzedniej. Przypuszcza się, że sanktuarium zostało przeniesione ze starej siedemnastowiecznej świątyni do nowej. W latach 1897–1898 przeprowadzono remont cerkwi. W tym czasie wnętrze cerkwi pokryto polichromią autorstwa Pawła Bogdańskiego. Ikonostas namalował Iwan Bogdański;

Organization of the Greek Catholic church

In the Strzyżów district, the Greek Catholic community belonged to the least numerous and economically weakest with Greek Catholic parishes founded only in the 17th century. Mieczysław Orłowicz in his excellent guide to the Galicia region wrote: "(...) To the south of Strzyżów stretches towards Krosno a rather high range of mountains, on which lies a lone Ruthenian island, detached from the rest of the Ruthenian ethnographic territory, composed of the villages of Oparówka, Pietrusza Wola, Bonarówka, Węglówka, Czarnorzeki and Krasna".

Since the mid-nineteenth century the Uniate population inhabiting the Greek Catholic parishes in Blizianka, Bonarówka, Gwoździanka i Oparówka belonged to the Krosno decanate. The dean of Krosno was Fr. Teodor Marena (1846–1931), a social activist well known in the Strzyżów district, since 1875 the parish priest in Rzepnik.

The parish of Gwoździanka (Hvozdjanka) was founded in 1621. The church dedicated to the saints Cosmas and Damian was build at the turn of the 17th and the 18th century. Inside there is an iconostasis from the 19th century.

The parish of Blizianka (Blyzianka) was founded in 1630. The church is dedicated to the Dormition of the Holy Mother of God. In 1865 a new church was consecrated, build in place of the previous one that burnt in 1860.

The parish of Bonarówka (Bonarivka) was founded in 1630. The church dedicated to Our Lady of Intercession (*Pokrov*) was built in the years 1840–1841 in place of the former one. The temple has been ren-

rzeźbiony i złocony przez Pawła Szymczakowskiego. Artyści pochodzili z Dobromila.

Parafia Oparówka (Oparivka) założona w 1692 r. Cerkiew pw. Narodzenia Bogarodzicy. W latach 1880–1885, chyląca się ku upadkowi, drewniana cerkiew z XVIII w. została odremontowana i służyła wiernym przez kolejne 30 lat. W 1909 r. uznano, że nie nadaje się do użytku i zdecydowano o jej rozbiórce. Budowę nowej cerkwi rozpoczęto w 1910 r. według projektu Wasyla Nahirnego, zob. Słownik, popularnego w tym środowisku architekta. Budowę ukończono krótko przed wybuchem wojny w 1914 r. Skorzystano ze wparcia finansowego udzielonego przez emigrantów przebywających w USA. Prace związane z wyposażeniem cerkwi trwały kilkanaście lat.

Obok cerkwi zakładano cmentarze parafialne. Świadectwem wiary unitów były liczne kapliczki oraz figury i krzyże przydrożne, z których najstarsze datowane są na drugą połowę XIX w.

Organizacja gmin żydowskich

Warunkiem powołania żydowskiej gminy wyznaniowej było wykazanie posiadania bożnicy, cmentarza, łaźni, szkoły oraz określenie granic administracyjnych. Wymagano także opracowania statutu gminy wyznaniowej, w którym określono zasady jej funkcjonowania. Przepisy administracyjne dotyczące funkcjonowania żydowskich gmin wyznaniowych ulegały zmianom. Ustawodawcy chodziło o ujednolicenie prowadzenia bieżącej rejestracji ludności żydowskiej i działania administracji. Na terenie powiatu strzyżowskiego funkcjonowały cztery żydowskie gminy wyznaniowe.

ovated in the years 1897–1898. At that time the interior of the church was covered with a polychrome by Paweł Bogdański. The iconostasis has been painted by Iwan Bogdański; sculptures and gilding were made by Paweł Szymczakowski. Both artists came from Dobromil.

The parish of Oparówka (Oparivka) was founded in 1692. The Uniate church is dedicated to the Nativity of the Mother of God. In the years 1880–1885 the decaying wooden church has been renovated and served faithfully for the next 30 years. In 1909 it was considered unusable and ready for demolition. The construction of the new church was initiated in 1910 according to the project of Wasyl Nahirny (see The Dictionary) an architect popular in this community. Construction was completed shortly before the outbreak of the war in 1914. The support for this endeavour was provided by emigrants living in the United States of America..

Next to the churches, parish cemeteries were established. The vivid testimony of the Uniates' faith were numerous chapels and roadside crosses, the earliest of which are dated to the second half of the 19th century.

Organization of Jewish communities

The legal condition for establishing a Jewish commune was the ability to demonstrate that the future commune will have at its disposal a synagogue, a cemetery, a bathhouse, a school and specific administrative boundaries. It was also required to develop the statute of a religious commune, determining the rules for its functioning. Administrative provisions regarding the functioning of Jewish religious communes were subject to changes. The legislators' objective was uni-

Gmina żydowska i okręg metrykalny w Czudcu obejmowała następujące miejscowości: Babica, Czudec miasto, Nowa Wieś Czudecka, Przedmieście Czudeckie, Wola Zgłobieńska, Wyżne z Piekarówką, Zaborów, Zarzecze i Zgłobień. W 1870 r. mieszkało tam 318 Żydów; w 1900 r. liczba wiernych wzrosła do 647 osób. Na przełom XVIII i XIX w. datuje się budowę synagogi.

Gminę żydowską we Frysztaku i frysztacki okręg metrykalny tworzyły: Bieździedza, Bieździadka, Cieszyna, Frysztak, Glinik Dolny, Glinik Górny, Glinik Średni, Gogołów I, Gogołów II, Huta Gogołowska, Jaszczurowa, Jazowa, Kalembina, Kobyle, Kołaczyce, Kożuchów, Kozłówek, Lubla, Lubica, Łączki, Łęki, Niewodna, Nawsie, Kołaczyckie, Oparówka, Przybówka, Pstrągówka, Pulanki, Różanka, Sieklówka Dolna, Sieklówka Górna, Sowina, Stępina z Chorkówką, Szufnarowa, Tulkowice, Twierdza, Widacz, Wiśniowa, Wojaszówka, Wola Pietrusza, Wysoka, Zawadka koło Wielopola. W 1900 r. mieszkało tam 2 026 Żydów. Na koniec XVIII w. datuje się budowę synagogi.

Gminę wyznaniową w Niebylcu i niebylecki okręg metrykalny tworzyły: Baryczka, Blizianka, Gwoździanka, Gwoźnica Dolna, Gwoźnica Górna, Jawornik Niebylecki, Konieczkowa, Lutcza, Małówka, Niebylec i Połomia. W 1870 r. mieszkało tam 296 Żydów, a w 1900 r. liczba ta wzrosła do 580. Murowaną synagogę w Niebylcu zbudowano na początku XX w. Niedawno Andrzej Trzciński odkrył, odczytał i zinterpretował malowidła ścienne w męskiej sali modlitw. Przytoczył także podpisy wykonawców prac malarskich z lat 1905–1906.

fication of the ongoing registration of Jewish population and of the applicable rules of administration. In the area of the Strzyżów district functioned four Jewish religious communes.

The Jewish commune and registration district in Czudec comprised of the following towns and villages: Babica, Czudec Miasto, Nowa Wieś Czudecka, Przedmieście Czudeckie, Wola Zgłobieńska, Wyżne with Piekarówka, Zaborów, Zarzecze and Zgłobień. In 1870 318 Jews lived there, and by 1900 the number of the faithful had increased to 647 persons. Construction of the synagogue is dated to the first half of the 19th century.

The Jewish commune and registration district in Frysztak formed: Bieździedza, Bieździadka, Ciszyna, Frysztak, Glinik Dolny, Glinik Górny, Glinik Średni, Gogołów I, Gogołów II, Huta Gogołowska, Jaszczurowa, Jazowa, Kalembina, Kobyle, Kołaczyce, Kożuchów, Kozłówek, Lubla, Lubica, Łączki, Łęki, Niewodna, Nawsie Kołaczyckie, Oparówka, Przybówka, Pstrągówka, Pulanki, Różanka, Sieklówka Dolna, Sieklówka Górna, Sowina, Stępina with Chorkówka, Szufnarowa, Tulkowice, Twierdza, Widacz, Wiśniowa, Wojaszówka, Wola Pietrusza, Wysoka, Zawadka near Wielopole. In 1900 2026 persons lived there. The synagogue dates back to the end of the 18th century.

The Jewish commune and registration district in Niebylec consisted of towns and villages of Baryczka, Blizianka, Gwoździanka, Gwoźnica Dolna, Gwoźnica Górna, Jawornik Niebylecki, Konieczkowa, Lutcza, Małówka, Niebylec and Połomia. In 1870 296 Jews lived there, and in 1900 this number had increased to 580. A brick synagogue

Gwoździanka. Cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół rzymskokatolicki. Widok współczesny
Gwoździanka. A Greek Catholic church, now Roman Catholic. A contemporary view

Blizianka. Cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół rzymskokatolicki. Widok współczesny
Blizianka. A Greek Catholic church, now Roman Catholic. A contemporary view

Oparówka. Cerkiew greckokatolicka. Fotografia z 1911 roku
Oparówka. A Greek Catholic church. A photograph from 1911

Bonarówka. Cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół rzymskokatolicki. Widok współczesny
Bonarówka. A Greek Catholic church, now Roman Catholic. A contemporary view

Gminę żydowską w Strzyżowie i strzyżowski okręg metrykalny tworzył Strzyżów oraz Bonarówka, Brzeżanka, Dobrzechów, Gbiska, Glinik Charzewski, Godowa, Grodzisko, Kozlówek (od 1876 r.), Łętownia, Markuszowa, Oparówka (od 1876 r.), Przedmieście Strzyżowskie, Tropie, Żarnowa i Żyznów. W 1870 r. gmina w Strzyżowie liczyła 933 osoby, w 1900 r. wzrosła do 1121 osób. Strzyżowską synagogę zbudowano w drugiej połowie XVIII w. z kamienia w stylu późnobarokowym na planie prostokąta, pokrytą czterospadowym dachem. Po zakończeniu budowy wnętrze ozdobiono polichromią, w kopule bimy przedstawiającą Lewiatana w formie długiej ryby zwiniętej w okrąg, ukazującej się na tle spienionych wód. Obok synagogi były dwie bożnice.

Funkcjonowały także szkoły religijne (chedery) na poziomie elementarnym, kształcące dzieci w wieku od 3 do 13 lat. Uczono w nich czytania i podstaw języka hebrajskiego. Metodą pamięciową przybliżano wybrane teksty literatury religijnej. Chedery funkcjonowały jako szkoły prywatne lub gminne. Zdarzało się, że prowadziły je organizacje społeczne propagujące edukację dziewcząt poprzez naukę zawodu. Na wyższym poziomie kształcenia były jesziwy. Program obejmował studiowanie Talmudu. Uczniami byli młodzieńcy, którzy ukończyli 13 rok życia.

Strzyżów był lokalnym ośrodkiem kształcenia talmudycznego. Alter Horowitz, strzyżowski rabin, notarialnie potwierdzał ukończenie czteroletniego kursu rabinicznego. Ciekawie brzmi testament drugiego strzyżowskiego rabina Jehudy Leiba Spiro, sporządzony w Wiedniu.

The Jewish commune and registration district in Strzyżów comprised of Strzyżów as well as Bonarówka, Brzeżanka, Dobrzechów, Gbiska, Glinik Charzewski, Godowa, Grodzisko, Kozlówek (since 1876), Łętownia, Markuszowa, Oparówka (since 1876), Przedmieście Strzyżowskie, Tropie, Żarnowa and Żyznów. In 1870 the commune of Strzyżów counted 933 persons, in 1900 their numbers had increased to 1121. The Strzyżów synagogue was built in the second half of the 18th century. It is built of stone in the late baroque style on a rectangular plan, covered with a hipped roof. Inside, in the bima dome, a polychrome dating from the 19th century was discovered, representing Leviathan in the form of a long fish coiled in a circle, appearing against the background of foamy waters. Next to the synagogue there were two houses of prayer.

There were also religious schools (cheders) of the elementary level, teaching children from 3 to 13 years old. The children learned there reading and basics of the Hebrew language. Selected texts of religious literature were popularized by means of memory techniques. Cheders functioned as private or commune schools. Sometimes they were run by social organizations promoting girls' education through apprenticeship. On the higher level were yeshivas,their program included studying the Talmud andtheir students were young boys from the age of 13.

in Niebylec was built at the beginning of the 20th century. Recently Andrzej Trzciński discovered, deciphered and interpreted the murals in the men's prayer room. He also quoted the signatures of the authors of painting works in 1905–1906.

Dokument ten przybliża codzienność rodziny rabinackiej, pozwala także zajrzeć do wnętrza strzyżowskiego domu. Oto fragment: „[…] Ty mój kochany synu, rabinie Nechemijaszu, odziedziczysz moją realność […], to jest dom mój pod numerem 19 w mieście Strzyżowie wraz z celą mniszą i ciemnicą, wraz z wszystkimi przybyłymi budynkami […] które znajdują się w pokojach, w celi mniszej i w ciemnicy, jako to wszystkie łóżka, szafy, stoły, ławki, krzesła, wszystkie świeczniki wiszące, lampy oraz wszystkie zegary oraz także i szlaban, spuściznę mego ojca […], umywalnie i wszystkie moje ubiory, które nosiłem w sobotę, we święta i w dniach powszechnych, niemniej także i moją torę i starą Megillę ze spadku po moim ojcu […]; dwie trąby z rogu i jedną parę Raschi-Tefilim, rękopis pana Jankiela Sofera i jedną parę Rabenietum-Tefilim ze spadku po moim dziadku [...], rękopis Reb Mojżesza Sofera, dalej nóż do obrzezania z ujęciem srebrnym ze spadku po moim dziadku […]; dalej kubek srebrny z pokrywką dla świąt wielkanocnych, zwany kubek Eliasza ze spadku po moim ojcu. Dekoracja srebrna do tory nie jest moją własnością, tylko stanowi własność domu modlitwy z daru pana Mojżesza Kranzlera. […] Także i mego drogiego wnuka pana Chaima Szlomę, syna mej córki Ity. […] Otóż chcę mu okazać dowód mej dobroci i obdarzyć go podarunkami z mej spuścizny: nową, piękną Megillą spisaną na jedenastu wierszach wielkimi literami, rękopis pana Jakuba Sofera, dalej srebrną rękę do tory i mój zegarek kieszonkowy, na którym rytowane jest moje imię i puszkę ze srebra tulskiego […]. Rękopisy, które przechowywane są w szufladach, skrzyniach, szafach, w kopertach, w pakach, które leżą […] też po kątach na strychu lub

Strzyżów was a local center of Talmud studies. Alter Horowitz, the rabbi of Strzyżów, notarially confirmed the completion of a four-year rabbinical course. The last will of the second rabbi of Strzyżów, Jehuda Leib Spiro, completed in Vienna, is interesting. This documents brings us closer to the everyday life of the rabbinic family and allows us also to look inside one of the Strzyżów houses. Here is the fragment: "(...) You, my beloved son, rabbi Nehemiah, will inherit my property, (...), that is, a house at number 19 in the town of Strzyżów, together with the monk cell and the darkroom, together with all adjacent buildings (...), [items] that are in the rooms, in the monk cell and in the darkroom, that is, all beds, wardrobes, tables, benches, chairs, all hanging candlesticks, lamps and all the clocks, as well as a barrier, the legacy of my father (...), washbasins and all my clothes that I wore on Saturday, on holidays and on weekdays, as well as my Torah and the old megilla, the legacy of my father (...), two trumpets made of a ram's horn and one pair of Rashi-Tefilim, the manuscript of mister Jankiel Sofer and one pair of Rabenietum-Tefilim, the legacy of my grandfather (...), the manuscript of reb Mojżesz Sofer; further a circumcision knife with a silver handle, the legacy of my grandfather (...); further a silver mug with a lid for the holiday of Passover, called the mug of Eliah, the legacy of my father. The silver decoration for the Torah is not my property but constitutes the property of the house of prayer as a gift of mister Mojżesz Kranzler. (...) [I also include] my dear grandson, mister Chaim Szloma, the son of my daughter Ita. (...) Therefore I want to show him my goodness and give him gifts from my inheritance: a new beautiful megilla, written on twelve verses with large letters, the manuscript of mis-

w piwnicach, wszystko to zawiera przedmioty ze srebra, złota, inne zresztą metale, porcelanę, szkło, świeczniki na sobotę, wszystkie klejnoty mojej żony, obrusy, prześcieradła, pierzyny i poduszki, tak moje własne jako też do żony mojej należące, należą moim czterem córkom w równych pomiędzy niemi częściach. […] Nóż do obrzezania z perłowej macicy należy się mojemu zięciowi, rabinowi Natanowi Dawidowi, […] ponieważ od niego został wzięty."

W czasie II wojny światowej Niemcy zniszczyli większość pamiątek kultury materialnej należącej do społeczności żydowskiej. Na tyłach rynku we Frysztaku znajduje się najstarszy nagrobek, datowany na 1650 r. Jako ciekawostkę turystyczną podaje się informację, że na tym cmentarzu została pochowana Estera, córka Elimelecha (1717–1786), cadyka z Leżajska.

Na początek XVII w. datuje się założenie najstarszego cmentarza w Strzyżowie (obecnie ul. Przeclawczyka), który funkcjonował do końca XVIII w. Drugi cmentarz zlokalizowano w centrum miasta przy obecnej ul. Ignacego Daszyńskiego. Trzeci cmentarz położony pod Żarnowską Górą funkcjonował od 1879 r. Na tym cmentarzu zachował się nagrobek – ohel, strzyżowskiego rabina Altera Horowitza, według tradycji stawiany przywódcom duchowym lokalnej społeczności. Nie zachowały się macewy z cmentarzy w Czudcu i Niebylcu.

ter Jakub Sofer, further a silver yad and my pocket watch with my name engraved on it, and a can of Tula silver (...), manuscripts that are stored in drawers, chests, wardrobes, envelopes, in packages, that lie in the corners of attics or basements; all this includes objects made of silver, gold and other metals, porcelain, glass, Sabbath candlesticks, all my wife's jewels, tablecloths, sheets, eiderdowns and pillows, both my own and those belonging to my wife; all this I bequeath to my four daughters in equal parts. The mother-of-pearl circumcision knife I bequeath to my son in law, rabbi Natan Dawid, (...) because it was taken from him."

During the Second World War, the Germans destroyed most of the mementos of the material culture of the Jewish community. However at the back of the market place in Frysztak among the remaining monuments one can find the oldest gravestone dateing back to 1650. It is told as a curiosity that in this cemetery was buried Estera, daughter of Elimelech (1717–1786), the famous tzadik of Leżajsk.

The oldest cemetery in Strzyżów (now Przeclawczyka street) dates back to the beginning of the 17th century and it was functioning till the end of the 18th century. The second cemetery was located in the town center, on the Ignacego Daszyńskiego street. The third cemetery, located next to Żarnowska Góra, functioned till 1879. In this cemetery at the grave of rabbi Alter Horovitz, a gravestone in the form of an ohel was erected, to honor the spiritual leader of the local community. The macevot from cemeteries of Czudec and Niebylec have not been preserved.

Ochrona przestrzeni sakralnej

Na początku XX w. Tadeusz Spiss opracował katalog drewnianej architektury sakralnej obrządku rzymskokatolickiego i greckokatolickiego na terenie Galicji. We wstępie do tego katalogu napisał: „[…] W konserwacji zabytków na szczególną uwagę zasługuje u nas opieka nad budowlami drewnianymi. Dzieła architektury przekazane nam przez wieki średnie w przeważnej swej części są tworem myśli, a zarazem dziełem rąk i sił z zagranicy się rekrutujących. Twórczość tubylcza ujawniła się w kraju naszym, jako kraju na wskroś lesistym w budownictwie drewnianym. Stąd też kościoły i cerkwie drewniane pochodzące z lat dawnych, są dla nas nie tylko pozostałością po ojcach naszych, lecz zarazem świadectwem rozwoju sztuki rodzinnej, której najwspanialszym objawem był kościół". Ochroną zabytków zajęła się Centralna Komisja dla zabytków sztuki i historii, złożona z historyków sztuki, która apelowała do przedstawicieli lokalnej administracji, aby dokumentowali obiekty zabytkowe. Na terenie powiatu strzyżowskiego skatalogowano 11 obiektów, w tym 8 drewnianych kościołów: we Frysztaku, Gogołowie, Gwoźnicy Górnej, Lubli, Lutczy, Niebylcu, Niewodnej i Pstrągowej. Uwzględniono trzy drewniane cerkwie: w Bliziance, Bonarówce i Gwoździance.

Opieką konserwatorską objęto także kościoły murowane i ich wyposażenie przeniesione z poprzednich świątyń. Zwrócono uwagę na trzy kościoły. 1. kościół parafialny w Strzyżowie z XV w.; 2. kościół parafialny w Połomii z XVI w.; 3. kościół parafialny w Czudcu z XVIII w.

Prawo kanoniczne regulowało kwestię kultu obrazów. Administratorom obiektów kościelnych zwracano uwagę, aby wystawiane w ko-

Protection of the sacred space

At the beginning of the 20th century, Tadeusz Spiss developed a catalog of sacred architecture of the Roman Catholic and the Greek Catholic rite of the Galician region. In the preface to this catalog he wrote: " (...) In the endeavour of conservation of historical monuments, wooden buildings deserve our special attention. Architectural works handed down to us from the Middle Ages are usually a product of thought, and at the same time a work of hands and influences coming from abroad. Indigenous creativity reveals itself in our country, as it is a thoroughly covered in wooden constructions. Hence the Roman Catholic and Greek Catholic wooden churches from the ancient times are for us not only a remnant of our fathers, but at the same time a testimony to the development of our native art, whose most impressive expression were the churches." Protection of historical monuments is managed by the central commission for the monuments of art and history, composed of art historians, who appealed to representatives of the local administration to document historic objects. In the area of the Strzyżów district 11 objects have been catalogued, including 8 churches: in Frysztak, Gogołów, Gwoźnica Górna, Lutcza, Lubla, Niebylec, Niewodna and Pstrągowa. Three Greek Catholic churches have been taken into account: in Blizianka, Bonarówka and Gwoździanka.

Conservation care included also brick churches and their interior, transferred from previous temples. Particular attention was paid to three churches: 1. the parish church in Strzyżów from the 15th century; 2. the parish church in Połomia from the 16th century; 3. the parish church in Czudec from the 18th century.

Czudec. Synagoga. Widok współczesny
Czudec. A synagogue. A contemporary view

Niebylec. Synagoga. Widok współczesny
Niebylec. A synagogue. A contemporary view

Frysztak. Synagoga. Fotografia archiwalna
Frysztak. A synagogue. An archival photograph

Strzyżów. Synagoga. Widok współczesny
Strzyżów. A synagogue. A contemporary view

ściołach dzieła o treści religijnej przeznaczone do publicznej czci były zgodne z przyjętym w Kościele sposobem ich przedstawiania. Zabroniono wystawiania i umieszczania na ołtarzach i ścianach figur i obrazów o małej wartości artystycznej. Sugerowano więc, aby obrazy, rzeźby i witraże zamawiano „u wybitnych i głęboko religijnych artystów".

Gotycką metrykę posiadają trzy obrazy. Najstarszy obraz datowany na połowę XV w. znajduje się w Lubli. Jego powstanie łączy się z warsztatem małopolskim, prawdopodobnie sądeckim. Przedstawia Chrystusa Męża Boleści i Matkę Bożą, tzw. *Misericordia Domini*. Z lat 1450–1460 pochodzi obraz Matki Bożej w Czudcu. W Połomii znajduje się tryptyk datowany na około 1500 r. autorstwa dwóch nieznanych malarzy. Przedstawia sceny z życia świętych katolickich i Męki Pańskiej.

Historycy sztuki podkreślają walory artystyczne obrazu św. Anny Samotrzeć z 2. połowy XVII w. w kościele w Niewodnej, którego autorstwo przypisuje się Franciszkowi Lekszyckiemu. Na początku lat dwudziestych XX w. obraz ten przeniesiono z drewnianego kościoła do nowego na skutek interwencji Jana Mycielskiego, zob. Słownik, kolatora parafii. Na tym terenie pracował Stefan Złotowicz, malarz z Tyczyna. W 1. połowie XVIII w. namalował m. in. obraz św. Anny Samotrzeć w Lutczy; wizerunek św. Zofii z córkami i św. Anny Samotrzeć w Czudcu.

Wartość artystyczną posiadają rzeźby ołtarzowe z XVIII w., ambony, chóry i chrzcielnice, które zdobią najstarsze świątynie.

Epitafia inskrypcyjne. Na ten rodzaj upamiętnienia stać było tylko najzamożniejszych, zdolnych na opłacenie pogrzebu w kościele,

The question of the cult of images was regulated by canon law. Administrators of church facilities were advised that works of religious content destined for public worship exhibited in churches should be preserved in accordance with the rules adopted by the Church. It was forbidden to display and place on the altars and walls figures and paintings of low artistic value. It was suggested, therefore, that paintings, sculptures and stained glass windows should be commissioned in ateliers of "outstanding and deeply religious artists".

Out of the examined paintings, three have Gothic metrics. The oldest painting, dated to the mid 15th century, is to be found in Lubla. Its creation is connected with one of the Małopolskas workshops, probably located in Nowy Sącz. The picture represents the sorrowful Christ and the Virgin Mary, the so called Misericordia Domini. The image of Our Lady in Czudec stems from the years 1450-1460. In Połomia there is a triptych dated around 1500, by two unknown painters, representing scenes from the life of Catholic saints and from the Lord's Passion.

Art historians emphasize the artistic value of the image of the Virgin and Child with Saint Anne from the second half of the 17th century in the church in Niewodna, attributed to Franciszek Lekszycki. At the beginning of the 1920s the image was moved from the wooden church to the new one at the initiative of Jan Mycielski (see The Dictionary), collator of the parish. Also in this area worked Stefan Złotowicz, a painter from Tyczyn. In the first half of the 18th century he painted, among others, the image of the Virgin and Child with Saint Anne in

a rodzinę na ufundowanie płyty nagrobnej z marmurową inskrypcją. Posiadanie własnego grobu podkreślało status społeczny fundatora. Najczęściej był to właściciel rozległych dóbr, fundator kościoła i jego rodzina. W ten sposób przedłużała pamięć o sobie bogata szlachta, a także osoby szczególnie zasłużone dla parafii np. proboszczowie. W Czudcu znajdują się 4 epitafia: 1. Józefa Grabińskiego, fundatora kościoła, zm. 1750 i jego żony Teresy z Wolskich Grabińskiej, fundowane w 1789; 2. Wojciecha Grabieńskiego, zm. 1786; 3–4. dwa jednakowe ks. Józefa Chmielińskiego z XIX w. W Strzyżowie znajdują się epitafia inskrypcyjne z czarnego marmuru: 1. Reginy Bączalskiej z Jedlicza, zm. 1630, fundacja męża; 2. Kaspra Stanisławskiego, zm. 1656; 3. Teresy z Dydyńskich Dydyńskiej, zm. 1846; 4. ks. Adama Augustinusa, proboszcza w Strzyżowie w latach 1597–1636, zm. 1636; fundacja ks. Augusta Nahlika w 1860 r.

Szaty kościelne. Inwentarze parafialne dostarczają wielu interesujących informacji na temat zasobności parafii w sprzęt liturgiczny: 1. urządzenie ołtarza: krucyfiks, relikwiarz, lichtarze, kanony; 2. naczynia liturgiczne: kielich, patena, puszka, monstrancja, ampułki z tacą, kadzielnica (łódka z kadzidłem), kropielnica, kropidło, naczynka na oleje św. i dzwonki; 3. paramenty: obrusy oraz antepedia przeznaczone do okrywania ołtarza: bursa do okrywania aparatów kościelnych; 4. szaty kapłańskie w używane w czasie czynności liturgicznych np. alba, komża, ornat, kapa, manipularz, stuła, dalmatyka, infuła, piuska, biret, rękawiczki, sandały oraz baldachim i wszelkie chorągwie procesyjne. Niektóre reprezentowały znane warsztaty rzemieślnicze.

Lutcza, the image of Saint Sophia with daughters and the image of the Virgin and Child with Saint Anne in Czudec.

In the oldest temples high artistic value represent altar sculptures , pulpits, choirs and baptistries.

Inscriptorial epitaphs could only be afforded by the wealthiest, who had enough means to pay for the funeral in the church, and whose families were rich enough to fund tombstones with marble inscriptions. Owning such a grave emphasized the social status of the founder. Most often it was the owner of extensive property, founder of the church and his family. Benefactors that prolonged their memory in this way were usually members of rich nobility, as well as people highly important to the parish, for example parish priests. In Czudec there are 4 epitaphs, devoted to: 1. Józef Grabieński, the founder of the church, deceased in 1750, and his wife Teresa Grabieńska (*de domo* Wolska), founded in 1789; 2. Wojciech Grabieński, deceased in 1786; 3. and 4. Fr. Józef Chmieliński, (two identical epitaphs from 19th century). In Strzyżów there are inscriptional epitaphs made of black marble, devoted to: 1. Regina Bączalska from Jedlicz, deceased in 1630, founded by her husband; 2. Kasper Stanisławski, deceased in 1656; 3. Teresa Dydyńska (*de domo* Dydyńska), deceased in 1846; 4. Fr. Adam Augustinus, parish priest in Strzyżów in the years 1597-1636, deceased in 1636, founded by Fr. August Nahlik in 1860.

Church vestments. Conservators took into account not only the sacral object themselves, but also their equipment. The parish inventories provide a lot of valuable information about the liturgical objects in possession of parishes: 1. equipment of the altar – crucifixes, reli-

Dzwony. W czasie I wojny światowej krakowskie środowisko konserwatorskie, któremu przewodniczył Tadeusz Szydłowski, zob. Słownik, podjęło starania administracyjne celem ochrony zabytków kultury narodowej zagrożonych zniszczeniem. Na potrzeby armii prowadzącej wojnę, zajmowano przedmioty zawierające metale szlachetne, takie jak cyna, mosiądz, nikiel oraz spiż, z którego odlewano działa. Za przedmioty podlegające ochronie konserwatorskiej uznano te sprzed 1800 r. znajdujące się na wyposażeniu miejsc kultu. Ochroną objęto także dzwony. Najstarszy spośród 347 objętych ochroną odlano w XIII w.

Szydłowski i dr Karol Badecki zajęli się inwentaryzacją zabytkowych dzwonów na terenie powiatu strzyżowskiego. Na podstawie ich ustaleń wiemy, że najstarszy dzwon znajdował się w Dobrzechowie. Około 1891 r. w celu przeprowadzenia remontu wysłany został do gizerni Piotra Hilzera w Wiener Neustadt; tam oglądał go konserwator zabytków Franciszek Straub i to on odczytał datę odlania dzwonu – 1448 r.

Dzwon w Lubli datowano na XV w.; dzwon w Niebylcu odlano w 1504 r., z kolei dzwon z Gogołowa datowano na 1. połowę XVI w. Komentarz Szydłowskiego zawierał następujące uwagi: „Napis nieumiejętnie odlany niezgrabnymi majuskułami z 1 pol. XVI w. (niektóre litery odwrócone, inne pomylone, zastąpione znakami); miał brzmieć: Christus Rex Venit in Pace Deus Homo Factus est".

Badecki zajmował się dwoma dzwonami w Czudcu. Pierwszy z XVI w., wzdłuż grzbietu zawierał napis : Jesus Nazareus Rex Iudeo-

quaries, candle holders, canons; 2. liturgical vessels – chalices, patens, pyxes, monstrances, cruet sets with tray, thuribles (censors and boats), stoups, vessels for holy oil, altar bells; 3. Paraments – altar cloths and antependia used to cover the altar; burses used to cover liturgical apparatus; 4. Sacerdotal vestments used for liturgical ceremonies, such as albs, surplices, chasubles, copes, maniples, stoles, dalmatics, mitres, zuchettos, gloves, sandals, as well as canopies and all sorts of processional banners. Some of them were works of renowned craft workshops.

Bells. During the First World War the milieu of conservators, with Tadeusz Szydłowski (see The Dictionary) as its leader, took administrative efforts to protect the monuments of national culture, threatened by destruction. For the needs of the army during the war, precious metals were confiscated, such as tin, brass, nickel and bronze and used for casting as well as cannons. Protection has been extended also to bells and the oldest of the 347 bells protected was cast in the 13th century.

Szydłowski and Dr. Karol Badecki conducted inventory of antique bells in the Strzyżów district area. Based on their findings, we know that the oldest bell was located in Dobrzechów. Around 1891 the bell has been sent for refurbishment to the foundry of Peter Hilzer in Wiener Neustadt; there it was inspected by the conservator Franz Straub and it is him who deciphered the date of the bell casting: 1448.

The bell in Lubla was dated back to the 15th century; the bell in Niebylec was cast in 1504. The bell from Gogołów was dated back to the first half of the 16th century. Szydłowski's commentary contained a following remark: "The inscription, improperly cast in clumsy majuscules from the first half of

rum. Jego zdaniem ten dzwon: „wyrobiony jest wedle wszelkich zasad sztuki odlewniczej i nakazuje dzwon ten zaliczyć do najcenniejszych pod względem techniki wykonania okazów sztuki ludwisarskiej na początku XVI w.". Na drugim dzwonie z 1600 r. Badecki odczytał fryz inskrypcyjny, z którego wynika, że jego fundatorami byli „Mikołaj i Samuel Strzeżowscy właściciele Czudca, którzy ufundowali dzwon w zamiarze powetowania krzywd, jakie kościołowi czudeckiemu wyrządzili ich przodkowie Stanisław i Jan, którzy przeszedłszy na arianizm, nie zawahali się sprofanować świątyni własnego grodu zarazą heretycką". Badecki uznał ten dzwon za: „najpiękniejszy okaz artystycznego kunsztu ludwisarskiego u schyłku renesansu".

Nie udało się ocalić przed przejęciem na cele wojskowe dzwonu z Frysztaka datowanego na 1575 r. Zarekwirowano go na cele wojenne, uznając, że jest pęknięty i nie spełnia swej roli w liturgii. Trzy zabytkowe dzwony ze strzyżowskiego kościoła z XV w. uległy zniszczeniu w czasie pożaru wieży kościelnej w 1895 r.

Kaplice

W przestrzeni sakralnej zauważalne były różnego rodzaju kaplice. Najczęściej spotykane były kaplice publiczne powszechnie dostępne w celu wykonywania praktyk religijnych. Na terenie dekanatu strzyżowskiego było ich kilkadziesiąt. Kaplice półpubliczne zakładano na użytek jakiejś społeczności lub grona wiernych w niej się spotykających, do której nie miały dostępu osoby postronne. W 1912 r. taką kaplicę pw. św. Katarzyny otwarto w ochronce prowadzonej przez siostry serafitki.

the 16th century (some letters are reversed, others are mistaken, replaced with signs) was to read: Christus Rex Venit in Pace Deus Homo Factus est."

Badecki dealt with two bells in Czudec. The first of them, stemming from the 16th century, contained an inscription running along the ridge: Jesus Nazareus Rex Iudeorum. In his opinion, the bell "is made according to all the rules of the foundry art; this bell should be included among the most valuable in terms of technique specimens of the art of bell-making of the beginning of the 16th century." The second bell stemmed from 1600. Badecki read the inscription frieze on it, from which it appears that its founders were "Mikołaj and Samuel Strzeżowscy, landowners of Czudec, who founded the bell in an attempt to make up for the wrongs done to the Czudec church by their ancestors, Stanisław and Jan, who, having converted to Arianism, did not hesitate to desecrate the temple with this heretical impurity". Badecki considered this bell to be "the most beautiful specimen of bell-founding craftsmanship at the end of the Renaissance".

The conservators failed to save from the takeover for military purposes the bell from Frysztak, dated back to 1575. It was requisitioned for war purposes, as cracked and not fulfilling its role in the liturgy.

Three historic bells from the church in Strzyżów from the 15th century have been destroyed during the fire of the church tower in 1895.

Chapels

One of the sacred spaces were various kinds of chapels. Most common were public chapels, widely available for religious practices. There

Kaplice prywatne zakładano w domu prywatnym na użytek osoby lub jej rodziny. Tego rodzaju kaplicę posiadali Mycielscy w Wiśniowej i Michałowscy w Dobrzechowie.

Parafia Czudec. Czudec, kaplica publiczna na cmentarzu parafialnym pw. Marcina; na Przedmieściu Czudeckim, kaplica pw. Matki Bożej Bolesnej poświęcona w 1911 r.

Parafia Dobrzechów. Dobrzechów, kaplica publiczna na cmentarzu parafialnym pw. św. Franciszka z Asyżu poświęcona w 1884 r.; w Kozlówku kaplica pw. św. Doroty poświęcona w 1880 r.; w Kożuchowie kaplica przy drodze do Kalembiny z 1. połowy XIX w.

Parafia Frysztak. Frysztak, kaplica z 1887 r.; Cieszyna, kaplica z 2. połowy XIX w.

Parafia Łączki Jagiellońskie. Łączki Jagiellońskie, kaplica publiczna pw. Podwyższenia Świętego Krzyża poświęcona w 1902 r.; kaplica w Wojkówce poświęcona w 1895 r.

Parafia Niebylec. Niebylec, kaplica publiczna na cmentarzu parafialnym pw. Świętego Krzyża poświęcona w 1912 r.

Parafia Niewodna. Wiśniowa, kaplica publiczna w ogrodzie dworskim Mycielskich poświęcona w 1908 r.

Parafia Połomia. Połomia, kaplica publiczna pw. św. Rozalii poświęcona w 1891 r.; Baryczka, kaplica publiczna pw. św. Józefa poświęcona w 1900 r.

Parafia Strzyżów. Strzyżów, kaplica publiczna na cmentarzu parafialnym pw. św. Michała; w Godowej kaplica publiczna pw. św. Józefa poświęcona w 1910 r.

were several dozens of them in the Strzyżów decanate area. Semi-public chapels were established for the benefit of a given community or a group of faithful who met there; outsiders did not have access to them. In 1912 such a chapel, devoted to Saint Catharine, has been opened in the orphanage run by the Seraphite Sisters. Private chapels were founded in private homes, for the use of the family. Such a chapel had the Mycielski family in Wiśniowa and the Michałowski family in Dobrzechów.

The parish in Czudec. Czudec, St. Martin public chapel in the parish cemetery; in Przedmieście Czudeckie, Our Lady of Sorrows chapel, consecrated in 1911.

The parish in Dobrzechów. Dobrzechów, St. Francis of Assisi public chapel in the parish cemetery, consecrated in 1884; in Kozlówek, St. Dorothy chapel, consecrated in 1880; in Kożuchów, a chapel on the road to Kalembina from the first half of the 19th century.

The parish in Frysztak. Frysztak, a chapel from 1887; Cieszyna, a chapel from the second half of the 19th century.

The parish in Łączki Jagiellońskie. Łączki Jagiellońskie, The Exaltation of the Holy Cross public chapel, consecrated in 1902; a chapel in Wojkówka, consecrated in 1895.

The parish in Niebylec. Niebylec, Holy Cross public chapel in the parish cemetery, consecrated in 1912.

The parish in Niewodna. Wiśniowa, a public chapel in the mansion garden of the Mycielski family, consecrated in 1908.

The parish of Połomia. Połomia, St. Rosalia public chapel, consecrated in 1891; Baryczka, St. Joseph public chapel, consecrated in 1910.

Kaplice rodowe

Ziemianie pozostawili po sobie nie tylko rezydencje wraz z bogatym wyposażeniem, ogrody i parki, ale i kaplice rodowe z inskrypcjami, które przypominają dramaty życiowe oraz osiągnięcia godne uwagi.

Kaplica Mycielskich

Po śmierci Franciszka Mycielskiego (1901) rozpoczęto budowę kaplicy rodowej. Projekt tego obiektu przypisuje się Zygmuntowi Hendlowi, znanemu krakowskiemu architektowi, który często przebywał w Wiśniowej. Kaplicę wykonano z czerwonej cegły, pokryto dachówką w tym kolorze. Zbudowano ją „na planie greckiego krzyża z ośmioboczną wieżyczką na przecięciu ramion, ma wymiary 10 metrów, na 8,5 metra, 14 metrów wysokości, dwie kondygnacje, z których dolna stanowi kryptę". Z Włoch sprowadzono wyposażenie kaplicy, na które składały się rzeźby i obrazy o tematyce funeralnej. W krypcie złożono ciała Franciszka i Walerii Mycielskich oraz ich następców.

Kaplica Skrzyńskich i Koźmianów

Na cmentarzu parafialnym w Dobrzechowie znajduje się kaplica rodowa Skrzyńskich i Koźmianów, ufundowana w 1834 r. przez Franciszka Ksawerego Skrzyńskiego (1811–1892). W kościele parafialnym znajduje się krypta Michałowskich, właścicieli obszaru dworskiego w Dobrzechowie.

The parish of Strzyżów. Strzyżów, St. Michael public chapel in the parish cemetery; in Godowa, St. Joseph public chapel, consecrated in 1910.

Family chapels

Landowners left behind not only abundantly equipped residences, gardens and parks, but also family chapels with inscriptions reminding of their personal dramas and remarkable achievements.

The Mycielski chapel

After the death of Franciszek Mycielski (1901), Mycielski family began the construction of the family chapel. The design is assigned to Zygmunt Hendel, a well known Cracovian architect, who often stayed in Wiśniowa. The chapel was made of red brick and covered with tiles of the same color; "its outline is based on the Greek cross plan, with an octagonal turret at the intersection of the arms; the chapel measures 10 meters by 8 meters, is 14 meters tall, has two floors, of which the bottom is a crypt". The interior of the chapel was brought from Italy; it consisted of sculptures and paintings with funeral motives. In the crypt the bodies of Waleria and Franciszek Mycielski and their successors were placed

The Skrzyński and Koźmian families' chapel

In the parish cemetery in Dobrzechów there is a family chapel, belonging to the families of Koźmian and Skrzyński, founded in 1834 by Franciszek Ksawery Skrzyński (1811–1892). In the same cemetery there is also a parish cemetery chapel dedicated to Saint Francis of

Kaplica Denkerów

W Gogołowie znajduje się kaplica Denkerów, zbudowana w 1869 r. jako fundacja Kazimierza i Sabiny z Artwińskich Denkerowa oraz Marii z Denkerów Wykowskiej. Kaplicę zbudowano w stylu późnoklasycystycznym na rzucie prostokąta. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Wewnątrz znajduje się ołtarz z figurami św. Piotra i Pawła oraz krucyfiksem z 1869 r. Wewnątrz kaplicy znajdują się epitafia inskrypcyjne z czarnego marmuru informujące o losach rodziny Denkerów i ich krewnych, zamordowanych w czasie rabacji galicyjskiej (1846), których ciała złożono w tej kaplicy. Pochowano tam Franciszka Denkera, właściciela Gogołowa, jego syna Erazma Denkera i szwagra Aleksandra Zdzieńskiego oraz zmarłych później: Karolinę ze Zdzieńskich Denkerową zm. 1855 r. i Sabinę z Artwińskich Denkerową zm. 1909 r.

Cmentarze parafialne

U schyłku XVIII w. rozpoczął się trwający wiele lat proces zamykania przykościelnych nekropolii i otwierania cmentarzy położonych w pewnym oddaleniu od zabudowań.

Cmentarz parafialny w Czudcu. Nagrobki kamienne: 1. Wincentego Siradzkiego, zm. 1861; 2. Teofila Wasilewskiego, zm. 1868; 3. Romana Sołtyka, generała austriackiego, zm. 1873; 4. Anny Komorowskiej, zm. 1884; 5. Salomei Myśliwiec, zm.1892; 6. Jana Zielińskiego, zm. 1892; 7. Władysława Wojciechowskiego, zm. 1853; 8. Karola Nitscha, zm. 1860; 9. Walerii z Wasilewskich Nitscho-

Assisi, consecrated in 1883. Inside the church there is the crypt of the Michalowski family, landowners of a domain in Dobrzechów.

The Denker chapel

In Gogolów there is a chapel of the Denker family, built in 1869 as a foundation of Kazimierz and Sabina Denker (*de domo* Artwińska) and of Maria Wykowska (*de domo* Denker). The chapel was built in the late-classical style, on a rectangular plan, with gable roof, covered with tiles. Inside there is an altar with statues of Saint Peter and Paul and a crucifix from 1869. Inside the chapel there are inscription epitaphs of black marble, informing about members of the Denker family and their relatives murdered during the Galician slaughter (1846), whose bodies were deposited in this chapel. In the chapel were also buried Franciszek Denker, the owner of the Gogolów domain, his son Erazm Denker, his son in law Aleksander Zdzieński and those deceased later: Karolina Denker (*de domo* Zdzieńska, died in 1855) and Sabina Denker (*de domo* Artwińska, died in 1909).

Parish cemeteries

At the end of the 18th century began the long lasting process of closing necropolises adjacent to churches and opening cemeteries placed in a certain distance from residential buildings.

The parish cemetery in Czudec. Tombstones devoted to: 1. Wincenty Siradzki, deceased in 1861; 2. Teofil Wasielewski, deceased in 1868; 3. Roman Soltyk, an Austrian general, deceased in 1873; 4. Anna Komorowska, deceased in 1884; 5. Salomea Myśliwiec, deceased in

wej, zm. 1868. Na tym cmentarzu znajduje się grób Konstantego Gwalberta Pawlikowskiego, właściciela Babicy zmarłego w 1904 r. W dokumentach związanych z przebiegiem ceremonii pogrzebowej dowiadujemy się, że powierzono ją zakładowi pogrzebowemu A. Kluza z Rzeszowa, który za wykonaną usługę wystawił rachunek na kwotę 281 złotych reńskich. Blisko połowę tej kwoty stanowił koszt metalowej trumny, następnie elementy żałobne: kapa atłasowo-satynowa, materace i poduszki z atłasu, udekorowanie pokoju czarnym suknem, kafelki, lichtarze. Za 10 zlr. wynajęto szklany karawan pierwszej klasy, obok którego szła służba dworska ubrana w żałobne stroje, przepasane szarfami z napisami poświęconymi zmarłemu, w dłoniach trzymając latarnie. W progu domu zmarłego stał wynajęty portier w liberii. Obok rodziny, w stypie udział wzięło okoliczne ziemiaństwo, duchowieństwo oraz wójtowie z powiatów rzeszowskiego i strzyżowskiego. Rachunek na kwotę 215 koron obejmował zakup 600 litrów piwa, 50 cygar oraz koszty telegramów i druk 100 biletów żałobnych.

Cmentarz parafialny w Dobrzechowie. Nagrobki kamienne: 1. Joanny z Pietruskich Wyrzykowskiej, zm. 1823; 2. Szymona Seredyńskiego, zm. w 1 połowie XIX w.; 3. Andrzeja Edwarda Koźmiana, zm. 1864; 4. Władysława Rawicza Okulskiego, zm. 1867; 5. Tekli z Myszkowskich Urbanowskiej, zm. 1885.

Cmentarz parafialny we Frysztaku. Nagrobki kamienne: 1. Jana Antoniego Machowskiego, zm. 1875; 2. Ks. Franciszka Kopystyńskiego, zm. 1891; 3. Jana Zaniewskiego, zm. 1900.

1892; 6. Jan Zieliński , deceased in 1892; 7. Władysław Wojciechowski , deceased in 1853; 8. Karol Nitsch, deceased in 1860; 9. Waleria Nitsch (*de domo* Wasilewska), deceased in 1868. In this cemetery there is the tomb of Konstanty Gwalbert Pawlikowski, the owner of a domain in Babica, deceased in 1904. From the documents related to the course of the ceremony we learn that it was entrusted to the funeral home A. Kluza from Rzeszów, which issued a bill for the service amounting to 281 Rhine goldens. Almost half of this amount was the cost of a metal coffin, and then funeral elements: a satin cope, satin mattresses and pillows, the service of decorating the room with black cloth, tiles, candlesticks. For the sum of 10 Rhine goldens was rented a first class glass caravan, next to which stepped servicemen from the manor dressed in mourning cloths belted with sashes dedicated to the deceased, with lamps in hands. On the threshold of the deceased's house stood a rented porter in the livery. Beside the family, nearby landowners took part in the funeral, as well as clergy and vogts from the districts of Rzeszów and Strzyżów. The bill for the amount of 215 koruns included the purchase of 600 liters of beer, 50 cigars and the costs of telegrams and of printing 100 funeral tickets.

The parish cemetery in Dobrzechów. Tombstones devoted to: 1. Joanna Wyrzykowska (*de domo* Pietruska) deceased in 1823; 2. Szymon Seredyński, deceased in the first half of the 19th century; 3. Andrzej Edward Koźmian, deceased in 1864; 4. Władysław Rawicz Okulski, deceased in 1867; 5. Tekla Urbanowska (*de domo* Myszkowska), deceased in 1885.

Cmentarz parafialny w Niebylcu. Nagrobek kamienny: 1. Kajetana Junoszy Łempickiego, zm. 1830, ufundowany w 1863 r. przez Kruczkowskiego.

Cmentarz parafialny w Niewodnej. Nagrobki kamienne: 1. Franciszki Krzyszkowskiej, zm. 1842; 2. Teresy Jajko, nagrobek z płaskorzeźbą z brązu wykonana przez J. F. Bouchette według rysunku Bernharda Plockhorsta (1825–1907), rysownika niemieckiego.

Cmentarz parafialny w Połomii. Nagrobki kamienne: 1. Józefa Sierakowskiego, właściciela Baryczki, zm. 1840, jako fundacja Antoniego Rylskiego; 2. Nagrobek nieznanej osoby z 1 poł. XIX w., w kształcie pulpitu z otwartą księgą, na cokole herby Przegonia i Jastrzębiec.

W Strzyżowie było kilka cmentarzy. Na cmentarzu św. Michała, na którym w 1864 r. Teresa Dydyńska rozbudowała kaplicę św. Michała, w której znajduje się epitafium inskrypcyjne Antoniego Dydyńskiego, właściciela Godowej. Najstarsze nagrobki pochodzą z połowy XIX w.: 1. Hipolita Kodymowskiego, zm. 1849; 2. Ferdynanda Moesera, zm. 1877. Na drugim cmentarzu Na Krzywuli nagrobki kamienne z początku XX w. Czasowo funkcjonowały dwa cmentarze wojskowe: 1. Cmentarz *Na Ratusznikówkach* zamknięty w 1907 r., 2. Cmentarz *Na Rzepisku* do 1940 r.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne stanowiły trwały element polskiego krajobrazu, będący znakiem kultury chrześcijańskiej i wyrazem przywiązania wiernych, a także przykładem ludowej religijności. Na terenie powiatu strzyżowskiego było kilkadziesiąt kapliczek, figur i krzyży przydrożnych. Najstarsze murowane figury przydrożne datowane są na XVIII w. Wymieńmy niektóre: 1. w Czudcu przy drodze na Górę Zamkową z 1732 r.; 2. w Dobrzechowie figura z 1770 r. jako fundacja Krzysztofa Bogorii Skotnickiego, opata cystersów z Koprzywnicy; 3. w Pstrągowej, figura kamienna przed plebanią, datowana na XVIII w.; na cokole rzeźba św. Jana Nepomucena; 4. figura przydrożna, kamienna, w formie słupa zwieńczona kapliczką w Żarnowej z 2. połowy XVIII w. Nawiązuje ona do tragicznych wydarzeń z dziejów Strzyżowa ze stycznia 1657 r., kiedy to wojska pod dowództwem Jerzego II Rakoczego, księcia siedmiogrodzkiego, wymordowały grupę strzyżowskich mieszczan. W okolicy przeważały obiekty sakralne z XIX w., najczęściej fundowane przez mieszkańców, których nazwiska w tej formie przetrwały.

O licznych ofiarach chorób zakaźnych, które dziesiątkowały Galicję przez cały wiek XIX przypominały krzyże albo okolicznościowe kamienie, jak ten w Strzyżowie w kształcie sześcianu, położony w północno-wschodniej części miasta na wyraźnym wzniesieniu na Białej Górze (442 m n.p.m.), w odległości 2 km od rynku, jako pamiątka ofiar zmarłych na cholerę.

The parish cemetery in Frysztak. Tombstones devoted to: 1. Jan Antoni Machowski, deceased in 1875; 2. Fr. Franciszek Kopystyński, deceased in 1891; 3. Jan Zaniewski, deceased in 1900.

The parish cemetery in Niebylec. Tombstones devoted to: 1. Kajetan Junosza Łempicki, deceased in 1830, tombstone founded in 1863 by Kruczkowski.

The parish cemetery in Niewodna. Tombstones devoted to: 1. Franciszka Krzyszkowska, deceased in 1842; 2. Teresa Jajko, tombstone with a bronze bas-relief made by J. F. Bouchette according to the drawing of Bernhard Plockhorst (1825–1907), a German draftsman.

The parish cemetery in Połomia. Tombstones devoted to: 1. Józef Sierakowski, the owner of a domain in Baryczka, deceased 1840, foundation of Antoni Rylski; 2. Tombstone of an unknown person from the first half of the nineteenth century, in the shape of a desktop with an open book, on the socle arms of Przegonia and Jastrzębiec.

In Strzyżów several cemeteries functioned. In the St. Michael cemetery in 1864 Teresa Dydyńska enlarged the St. Michael chapel, with an epitaph devoted to Antoni Dydyński, the owner of Godowa. The oldest tombstones, stemming from the half of the 19th century, are devoted to: 1. Hipolit Kodymowski, deceased in 1849; 2. Ferdynand Moeser, deceased in 1877. In the second cemetery, Na Krzywuli, there are tombstones from the beginning of the 20th century. Provisionally functioned two military cemeteries: 1. the *Na Ratusznikówkach* cemetery, closed in 1907; 2. the *Na Rzepisku* cemetery, used until 1940.

Chapels, shrines, wayside statues and crosses

Chapels, shrines, wayside statues and crosses were a permanent element of the Polish landscape, a sign of Christian culture and an expression of the faithful's attachment, as well as an example of folk religiosity. In the area of the Strzyżów district there were several dozen chapels, wayside statues and crosses. The oldest stone wayside statues are dated back to the 18th century. Among them, to name only a few, are: 1. a statue in Czudec, on the way to Góra Zamkowa, from 1732; 2. a statue in Dobrzechów from 1770, founded by Krzysztof Bogoria Skotnicki, abbot of the Cistercian order in Koprzywnica; 3. a stone statue in Pstrągowa, standing in front of the presbitery, dated to the 18th century; on the pedestal a sculpture of John Nepomucen; 4. a stone wayside statue in Żarnowa, in the form of a pillar crowned by a shrine, from the second half of the 18th century, commemorating the tragic events of the history of Strzyżów from January of 1657, when the troops under the command of Jerzy Rakoczy, the duke of Transylvania, murdered a group of townsmen from Strzyżów. Among the sacred objects, artefacts from the 19th century prevail, most often funded by local residents whose names have been preserved in this way.

Numerous victims of infectious diseases that decimated Galicia throughout the 19th century are commemorated by crosses or occasional stones, such as the cube shaped stone in Strzyżów, located in the northeastern part of the city on a prominent hill of Biała Góra (442 m), 2 kilometers from the market place, reminding of victims of the cholera epidemic.

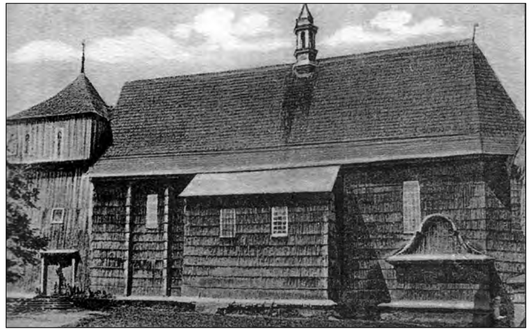

Frysztak. Drewniany kościół parafialny z 1442 roku. Fotografia archiwalna
Frysztak. A wooden parish church from 1442. An archival photograph

Gogołów. Drewniany kościół parafialny z 1672 roku. Widok współczesny
Gogołów. A wooden parish church from 1672. A contemporary view

Lubla. Drewniany kościół parafialny z ok. 1611 roku. Widok współczesny
Lubla. A wooden parish church from c. 1611. A contemporary view

Lutcza. Drewniany kościół parafialny z 1464 roku. Widok współczesny
Lutcza. A wooden parish church from 1464. A contemporary view

Strzyżów. Kościół parafialny z XV wieku. Widok współczesny
Strzyżów. A parish church from the 15th century. A contemporary view

Polomia. Kościół parafialny z XVI wieku. Widok współczesny
Polomia. A parish church from the 16th century. A contemporary view

Czudec. Kościół parafialny z XVIII wieku. Widok współczesny
Czudec. A parish church from the 18th century. A contemporary view

Polomia. Tryptyk ze scenami z życia Matki Bożej, św. Katarzyny i św. Mikołaja z XV wieku. Widok współczesny
Polomia. A triptych with scenes from the life of the Blessed Virgin Mary, St. Catherine and St. Nicholas from the 15th century. A contemporary view

Strzyżów. Epitafium ks. Adama Augustinusa zmarlego w 1636 r., strzyżowska fara, fundacja ks. Augusta Nahlika z 1866 r.
Strzyżów. The Epitaph of Fr. Adam Augustinus, deceased in 1636, located inside the Strzyżów parish church, founded by Fr. August Nahlik, from 1866

Strzyżów. Epitafium Teresy Dydyńskiej zmarłej w 1864 roku, strzyżowska fara
Strzyżów. The Epitaph of Teresa Dydyńska, deceased in 1864, located inside the Strzyżów parish church

Czudec. Epitafium Wojciecha Grabieńskiego w kościele św. Marcina
Czudec. The Epitaph of Wojciech Grabieński, located inside the St. Martin church

Połomia. Epitafium Doroty z Rylskich Sierakowskiej zmarłej w 1802 roku, kościół parafialny
Połomia. The Epitaph of Dorota Sierakowska (*de domo* Rylska), deceased in 1802, located inside the parish church

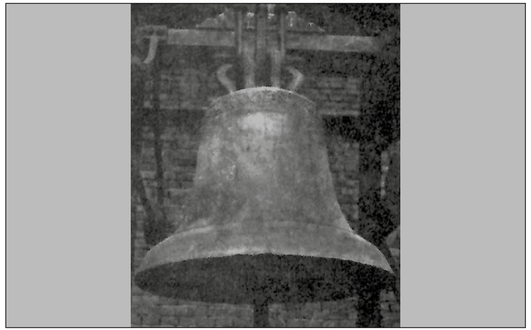

Dobrzechów. Dzwon z 1448 roku. Widok współczesny
Dobrzechów. A bell from 1448. A contemporary view

Czudec. Dzwon z 1600 roku. Widok współczesny
Czudec. A bell from 1600. A contemporary view

Gogołów. Tablica upamiętniająca Jakuba i Joachima Rojowskich, fundatorów kościoła w Gogołowie, z 1672 r.
Gogołów. A table commemorating Jakub and Joachim Rojowski, founders of the church in Gogołów, from 1672

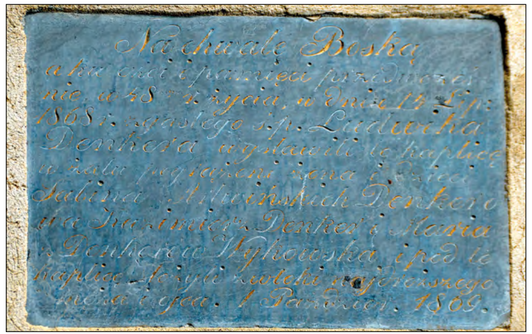

Gogołów. Tablica inskrypcyjna poświęcona Ludwikowi Denkerowi (1820–1868). Kaplica rodowa Denkreów
Gogołów. The Inscription table devoted to Ludwik Denker (1820-1868). The Denker graves chapel.

Czudec. Kaplica publiczna pw. św. Marcina. Widok współczesny
Czudec. The public chapel of St. Martin. A contemporary view

Dobrzechów. Kaplica publiczna pw. św. Franciszka z Asyżu na cmentarzu parafialnym. Widok współczesny
Dobrzechów. The public chapel of St. Francis of Assisi, in the parish cemetery. A contemporary view

Glinik Zaborowski. Kaplica publiczna, widok współczesny
Glinik Zaborowski. A public chapel. A contemporary view

Strzyżów. Kaplica publiczna św. Michała Archanioła na cmentarzu parafialnym. Widok współczesny
Strzyżów. The public chapel of Archangel Michael, in the parish cemetery. A contemporary view

Godowa. Kaplica publiczna pw. Józefa i św. Krzysztofa Męczennika. Widok współczesny
Godowa. The public chapel of St. Joseph and St. Christopher the Martyr. A contemporary view

Wysoka Strzyżowska. Kaplica publiczna. Widok współczesny
Wysoka Strzyżowska. A public chapel. A contemporary view

Polomia. Kaplica publiczna pw. św. Rozalii. Widok współczesny
Polomia. The public chapel of St. Rozalia. A contemporary view

Strzyżów. Kaplica półpubliczna sióstr serafitek pw. św. Katarzyny. Widok współczesny
Strzyżów. The semi-public chapel of the Seraphite Sisters, devoted to St. Catherine. A contemporary view

Dobrzechów. Kaplica dworska Michałowskich
Dobrzechów. The Graves chapel of the Michałowski family

Gogołów. Kaplica grobowa Denkerów
Gogołów. The Graves chapel of the Denker family

Wiśniowa. Kaplica grobowa Mycielskich
Wiśniowa. The Graves chapel of the Mycielski family

Dobrzechów. Krypta grobowa Michałowskich w kościele parafialnym
Dobrzechów. The crypt of the Michałowski family

Czudec. Cmentarz parafialny
Czudec. The parish cemetery

Dobrzechów. Cmentarz parafialny
Dobrzechów. The parish cemetery

Polomia. Nagrobek Józefa Sierakowskiego, właściciela Baryczki zmarłego w 1840 roku, cmentarz parafialny
Polomia. The Tombstone of Józef Sierakowski, the owner of Baryczka, deceased in 1840, in the parish cemetery

Strzyżów. Nagrobek poświęcony ofiarom chorób zakaźnych z 1807 roku
Strzyżów. The Memorial stone devoted to the victims of infectious diseases from 1807

Nowa Wieś. Pomnik św. Jana Nepomucena z XVIII w. Widok współczesny
Nowa Wieś. The Statue of St. John Nepomucene from the 18th century. A contemporary view

Przedmieście Czudeckie. Pomnik św. Jana Nepomucena z ok. 1732 roku. Widok współczesny
Przedmieście Czudeckie. The Statue of St. John Nepomucene from c. 1732. A contemporary view

Żarnowa. Obelisk upamiętniający mieszczan strzyżowskich zamordowanych przez wojska księcia siedmiogrodzkiego Jerzego II Rakoczego w styczniu 1657 roku. Widok współczesny.
Żarnowa. An Obelisk commemorating townsmen of Strzyżów murdered by the army of the Transylvanian prince George II Rákóczi in January 1657. A contemporary view

Wojciech Weiss, *Cmentarz żydowski (Strzyżów), 1901*, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *The Jewish cemetery (Strzyżów)*, 1901, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

Wojciech Weiss, *Domostwa nad Wisłokiem*, 1900, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *Houses on the Wisłok river*, 1900, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

VI

Rezydencje i dwory w powiecie strzyżowskim na przełomie XIX i XX w.

W drugiej połowie XVIII w. polskie ziemiaństwo w Galicji zachodniej tworzyło różnorodny ruch umysłowy, który w pierwszej połowie XIX w. rozwijał się dynamicznie. Ambicją wielu ziemian było tworzenie w swoich dobrach ośrodków kultury promieniujących na okolicę, nawet jeżeli ich położenie było peryferyjne. Środowisko ziemiańskie odegrało kluczową rolę w życiu społecznym i gospodarczym tego regionu. W okresie autonomii galicyjskiej nastąpiły wyraźne zmiany w kwestii własności. Coraz częściej jako właściciele znacznych obszarów dworskich pojawiali się bogaci chłopi oraz Żydzi.

Główne ośrodki ziemiaństwa. Rezydencje

Dobrzechów

W 1863 r. Roman Michałowski (1839–1906) poślubił Marię z Koźmianów (1839–1903). Za sprawą tego małżeństwa Michałowscy przejęli Dobrzechów. W latach 1903–1904 Roman Michałowski wybudował

VI

Residences and manors in the Strzyżów district at the turn of the 19th and the 20th century

In the second half of the 18th century the ambition of many landowners was to create cultural centres in their estates, radiating in the whole area, even if their location was peripheral. The landowner milieu played a key role in the social and economic life of this region. In the period of Galician autonomy (1867–1918) there have been distinctive social changes and more and more often wealthy peasants and Jews became the owners of large manorial areas.

Main centers of land gentry. Residences

Dobrzechów

In 1863 Roman Michałowski (1839–1906) married Maria *de domo* Koźmian (1839–1903). Thanks to this marriage, the town was taken over by the Michałowski family. In the years 1903–1904 Roman Michałowski built a palace according to the design of Teodor Talowski, which today we know only from photographs and a fragment

pałac według projektu Teodora Talowskiego, dziś znany tylko z fotografii i fragmentu wspomnień Kazimierza Mycielskiego (1904–1974): „ [...] jeździliśmy tylko do Dobrzechowa odległego o 6 km, gdzie drugie już z kolei pokolenie Michałowskich żyło w przyjaźni z Wiśniową. Śliczny pałac, wystawiony przez starego p. [Romana] Michałowskiego, z pięknym apartamentem i cenną biblioteką po Koźmianach […] Za naszych czasów państwo Władysławowie pięknie tam przyjmowali, a dla nas zimową porą atrakcją był długi, szeroki korytarz na pierwszym piętrze i śliczne zabawki chłopców Michałowskich. I ganialiśmy też po tym korytarzu na rowerach i hulajnogach do utraty tchu i pełni wrażeń, opatuleni w futra, wracaliśmy saniami do domu", zob. Słownik (Andrzej Edward Koźmian).

W pałacu dobrzechowskim przechowywano archiwum rodzinne Michałowskich, a także rękopisy utworów literackich i korespondencję polskich pisarzy, m.in. Hieronima Morsztyna, Kajetana Koźmiana i Zygmunta Krasińskiego. Znajdowały się tam obrazy Piotra Michałowskiego oraz licząca około 4500 woluminów biblioteka. Większość tych zbiorów przepadła w pożarze pałacu w grudniu 1914 r. podczas inwazji rosyjskiej. Budynku nie odbudowano. Minęło już ponad sto lat od zniszczenia pałacu dobrzechowskiego; zachowały się podpiwniczone budynki gospodarcze zbudowane na potrzeby obsługi właścicieli rezydencji tj. dom rządcy i kasjera, dom ogrodnika, wozownia, stajnie i znajdujące się w znacznym oddaleniu czworaki dworskie. Nie zachowało się natomiast założenie ogrodowe.

Michałowskim urodziło się troje dzieci. Najstarszy Władysław (1865–1926), doktor nauk prawnych, działacz społeczny i polityczny, pozostawił po sobie najżywsze wspomnienia związane z okresem dobrzechowskim. Młodszy z braci, Józef Michałowski, zob. Słownik, większość życia spędził poza granicami kraju, głównie w Rzymie. Anna Michałowska (1879–1943) wyszła za Teodora Mańkowskiego i przeprowadziła się w Poznańskie.

of Kazimierz Mycielski's (1904–1974) memories: " (...) we only went to the town, 6 kilometers away, where the second generation of the Michałowski family lived in friendship with Wiśniowa. A beautiful palace, build by the old Michałowski, with a beautiful apartment and a valuable library inherited after the Koźmians. (...) In our day Mr and Mrs Władysław gave there splendid receptions, and for us, in the winter time an attraction was the long, wide corridor on the first floor and the beautiful toys of Michałowski's boys. We also rode down this corridor on bicycles and scooters unto our dying breath, and then, full of impressions, wrapped in fur, we were returning home by sleighs." (See The Dictionary, Andrzej Edward Koźmian).

In the Dobrzechów palace, Michałowski's family archive was kept, as well as manuscripts of literary pieces and correspondence of Polish writers, among others of Hieronim Morsztyn, Kajetan Koźmian and Zygmunt Krasiński. There were also paintings of Piotr Michałowski and a library, counting 4 500 volumes. Most of these collections were lost in the palace fire in December 1914, during the Russian invasion. The palace was not rebuilt,what remained are the outbuildings with basement, built for the needs of domestics, that is, the house of the steward and the cashier, the house of the gardener, a coach house, stables and living quarters for peasants, located at a considerable distance. The garden complex, however, has not been preserved.

The Michałowski couple had three children. The oldest of them, Władysław (1865–1926), holding a PhD in law, a social and political activist, left behind the most vivid memories of the Dobrzechów period. The younger of brothers, Józef Michałowski (see the Dictionary), spent most of his life abroad, mainly in Rome. Anna Michałowska (1879–1943) married Teodor Mańkowski and moved to the Poznań region.

Strzyżów

W 1779 r. Skrzyńscy herbu Zaremba kupili od Wielopolskich dobra strzyżowskie. Siedzibą Skrzyńskich ze Strzyżowa był drewniany dwór z XVIII w. zastąpiony neogotyckim palacykiem z piętrem wybudowany przez Ignacego Skrzyńskiego w drugiej połowie XIX w. Pałac zbudowano na rzucie prostokąta, piętrowy, z mieszkalnym poddaszem. Autorem projektu był, jak się przypuszcza, Franciszek Maria Lanci (1799–1875), polski architekt pochodzenia włoskiego, od 1825 r. pracujący w Polsce. W 1884 r. na skutek małżeństwa Hipolita Wołkowickiego (1843–1888) z Konstancją Skrzyńską (1849–1915) dobra strzyżowskie przejęli Wołkowiccy. Wołkowickim urodziło się pięciu synów. Najstarszy z braci, Ignacy Wołkowicki, zob. Słownik, został właścicielem dóbr strzyżowskich po przedwczesnej śmierci ojca.

Wiśniowa

Ważnym ośrodkiem kultury była Wiśniowa koło Strzyżowa należąca w latach 1867–1944 do Mycielskich, znanej i wpływowej w sferach gospodarczych i artystycznych rodziny ziemiańskiej. Szczególnie silne więzy rodzinne łączyły Mycielskich z Tarnowskimi z Chorzelowa za

Strzyżów

In 1779 the family Skrzyński *de armis* Zaremba bought from the Wielopolski family the Strzyżów domain. The seat of the Skrzyński family from Strzyżów was a wooden manor from the 18th century, replaced later on by a neo-gothic mansion with addedfloor built by Ignacy Skrzyński in the second half of the nineteenth century. The mansion was set on a rectangular plan. It was a two storey house with a residential attic. The author of the project was, it is supposed, Franciszek Maria Lanci (1799–1875), a Polish architect of Italian origin, working in Poland since 1825. In 1884, due to the marriage of Hipolit Wołkowicki (1843–1888) with Konstancja Skrzyńska (1849–1915), the Strzyżów domain was taken over by the Wołkowicki family. The Wołkowicki couple had five sons. The oldest of brothers, Ignacy Wołkowicki (see The Dictionary), became the owner of the Strzyżów property after his father's untimely death.

Wiśniowa

An important cultural centre was Wiśniowa near Strzyżów, belonging in the years 1867–1944 to the landowner family of the Mycielski, well known and influential in the economic and artistic spheres. Par-

sprawą małżeństwa Franciszka Mycielskiego, zob. Słownik, z Walerią Tarnowską, zob. Słownik. Wiśniowa stała się ważnym miejscem życia gospodarczego i artystycznego Galicji. Dzięki połączeniu kolejowemu Rzeszowa z Jasłem nader często Mycielskich odwiedzali architekci, artyści, politycy (głównie konserwatyści), przedstawiciele wolnych zawodów, uczeni związani ze środowiskiem krakowskim.

Zespół pałacowo-parkowy w Wiśniowej posiadał znaczne walory architektoniczne i krajobrazowe. Usytuowany jest na południowym zboczu wzgórza opadającego w kierunku Wisłoka. W centralnym miejscu położony jest pałac, zwrócony frontem na południe; na południowy wschód od niego znajduje się oficyna, a w kierunku wschodnim rozległe zabudowania gospodarcze.

Ważniejsze dwory i ich właściciele

Dwory od dawna były wkomponowane w polski krajobraz. Niemal każda wieś posiadała charakterystyczny budynek wsparty kolumnami w otoczeniu ogrodu i parku. Dzieje dworu i ich właścicieli w znacznym stopniu splatały się z dziejami wsi.

Baryczka

W połowie XIX w. Baryczka należała do Jana Towarnickiego. Od połowy do końca XIX w. właścicielem tego majątku był Seweryn Żywicki. Na początku XX w. Baryczka należała do Fryderyki i Tadeusza Jabłońskich. Dwór w Baryczce zbudowany został z cegły i kamienia (piwnica), otynkowany w drugiej połowie XVIII w. na prawym, wysokim brzegu potoku Gwoźnica. Posiadał plan wydłużonego prostokąta, był parterowy, częściowo podpiwniczony.

particularly strong family ties bound the Mycielski to the Tarnowski family from Chorzelów, due to the marriage of Franciszek Mycielski (see The Dictionary), with Waleria Tarnowska (see The Dictionary). Wiśniowa became an important site of the economic and artistic life of Galicia. Thanks to the railway connection between Rzeszów and Jasło (inaugurated in 1890), the Mycielski couple was very often visited by architects, artists, politicians (mainly conservative), representatives of liberal professions and scholars associated with the Cracovian milieu.

The palace-park complex in Wiśniowa distinguished itself by significant architectural and landscape values. It is located on the southern slope of the hill descending towards the river Wisłok. Its central place occupies the palace, facing south; to the south-east of it there is an outhouse, in the east there are extensive outbuildings.

More important mansions and their owners

Mansions have long been incorporated into the Polish landscape. Almost every village had a characteristic building supported by columns, surrounded by a garden and a park. The history of the manor and its owners was largely intertwined with the history of the village.

Baryczka

In the mid-nineteenth century Baryczka belonged to Jan Towarnicki. From the beginning to the end of the 19th century the owner of this domain was Seweryn Żywicki. At the beginning of the 20th century Baryczka belonged to Fryderyka and Tadeusz Jabłoński. The mansion in Baryczka was built of brick and stone (the cellar), and plastered in the second half of the eighteenth century. It lay on the right, high bank of the Gwoźnica stream. The one storey, partly cellared building was set on an elongated rectangular plan.

Cieszyna

W połowie XIX w. Cieszyna, Szufnarowa oraz część Różanki i Wiśniowej należały do Anastazego Kozłowskiego. W latach 1859–1873 obszar dworski w Cieszynie należał do artysty malarza Antonina Wysockiego (1796–1877) i jego żony Emmy z Ogińskich (1809–1871), po których pozostała interesująca korespondencja. Drewniany dworek w Cieszynie utrwaliła rysunkiem Amelia Załuska (1805–1858). W 1873 r. Cieszynę kupił Franciszek Mycielski, właściciel Wiśniowej. Dworek przerobiono na folwark i mieszkanie administratora.

Czudec

Po śmierci Jana Grabieńskiego (1753–1839), właściciela dóbr czudeckich, majątek ten wszedł w posiadanie Karola Nitschego (1802–1860), dotychczasowego dzierżawcy; od 1840 r. właściciel Czudca i okolicznych folwarków Piekarówka, Czudec Przedmieście, Nowa Wieś i Zaborów. Nitsche był zaradnym gospodarzem, co doprowadziło go do sporego majątku. Posiadał czudecki dwór, zbudowany w pierwszej połowie XVIII w. W drugiej połowie XIX w. obiekt przebudowano i powiększono, dobudowując m.in. część piętrową od południa. Po jego śmierci dobra czudeckie przeszły na własność Karoliny z Nitschów Wasilewskiej i jej męża Teofila Wasilewskiego. Z tego małżeństwa urodziło się troje dzieci: Waleria, Aleksandra oraz

Cieszyna

In the mid-nineteenth century Cieszyna, Szufnarowa and parts of Różanka and Wiśniowa belonged to Anastazy Kozłowski. In the years 1859–1873 the manor domain in Cieszyna belonged to the painter Antonin Wysocki (1796–1877) and his wife Emma *de domo* Ogińska (1809–1871), who left behind an interesting correspondence. The wooden manor in Cieszyna has been immortalized in the drawing of Amelia Załuska (1805–1858). In 1873 Cieszyna was bought by Franciszek Mycielski, the owner of Wiśniowa. The manor house was transformed into a grange and the administrator's lodging.

Czudec

After the death of Jan Grabieński (1753–1839), the owner of the Czudec domain, this property passed into the possession of Karol Nitsche, its previous tenant. On December 16, 1860 Karol Nitsche died (1802–1860), who had since 1840 been the owner of Czudec and of the neighbouring granges of Piekarówka, Czudec Przedmieście, Nowa Wieś i Zaborów. Nitsche was a resourceful host, which led him to accumulate a considerable wealth. He owned the Czudec manor built in the first half of the 18th century; in the second half of the 19th century

Stanisław, który przejął znaczną część majątków ziemskich na tym terenie.

Frysztak

W połowie XIX w. Frysztak wraz z Pułankami i Twierdzą oraz przysiółkiem Glinik Dolny należał do Konstantego Kiernickiego. Na początku lat siedemdziesiątych XIX w. majątek dworski kupił Chill Wagschall, rabin we Frysztaku, jeden z założycieli spółki zajmującej się handlem drewnem i kupnem lasów. U schyłku XIX w. właścicielką tego majątku była Regina Wagschall, jego żona.

Godowa

Dwór w Godowej należący do Antoniego Dydyńskiego (zm. 1808) zbudowano u schyłku XVIII w. Ewaryst Andrzej Kuropatnicki zanotował w pierwszym przewodniku po Galicji (1786): „Godowa piękny dom w niej murują […].” Nad Wisłokiem zlokalizowano dwukondygnacyjny kamienny dwór rozplanowany na rzucie prostokąta z okrągłymi narożami. Po bezpotomnej śmierci Dydyńskiego, majątkiem godowskim zarządzał jego bratanek Michał Dydyński, a po nim Teresa Dydyńska. W latach 1855–1890 Godowa należała do Funduszu Ossolińskich. W latach 1887–1929 działała Fundacja im. Antoniego Dydyńskiego. W 1905 r. dobra godowskie przejął Instytut Wychowania Biednej Młodzieży w Krakowie prowadzony przez Stanisława Dydyńskiego.

the object has been rebuilt and enlarged, among others by adding a second storey from the south. After his death the Czudec estate was taken over by Karolina Wasilewska *de domo* Nitsche and her husband Teofil Wasilewski. This couple had three children: Waleria, Aleksandra and Stanisław, who took over a large part of land estates in this area.

Frysztak

In the mid-nineteenth century Frysztak with Pułanki, Twierdza and the Glinik Dolny hamlet belonged to Konstanty Kiernicki. At the beginning of the 19th century the manor estate has been bought by Chill Wagschall, a rabbi from Frysztak, one of the founders of the company dealing in wood trade. At the end of the 19th century the owner of this estate was Regina Wagschall, his wife.

Godowa

The mansion in Godowa, belonging to Antoni Dydyński (deceased in 1808), was built at the end of the 18th century. Ewaryst Andrzej Kuropatnicki noted in the first guide to Galicia (1786): “Godowa – they mason a beautiful house there (...).” On the bank of the Wisłok river a beautiful two storey stone mansion was placed, set on a rectangular plan, with round corners. After the childless death of Antoni Dydyński, the Godowa estate was run by his nephew Michał Dydyński, and after him by Teresa Dydyńska. In the years 1855–1890 Godowa belonged to the Ossoliński foundation. In the years 1887–1929 functioned the Antoni Dydyński foundation. In 1905 the Godowa domain was taken over

Gogołów

W połowie XIX w. część Gogołowa należała do Karoliny Denkerowej, a po jej śmierci około 1851 r. majątek odziedziczył jej syn Ludwik Denker, który powiększył swe dobra o Hutę Gogołowską i trzy folwarki w Różance. We wspomnieniach Jędrzeja Rogoyskiego z Lubli znajdujemy opis okoliczności, w których część Gogołowa weszła w posiadanie Denkerów: „Miał natenczas, Prusak, niegdyś wachmistrz u ułanów austriackich, a potem ekonom i plenipotent hrabiego Ponińskiego w Zręcinie, którego okpił raz, kupując konie na remonty wojskowe z stada parszywego nadzwyczajnie tanio, a udawszy przed swym panem, że ich kupił za cenę zwyczajną, za co pan beknął grubo, a on zarobił. Drugi raz udał, że pszenicę, którą do Gdańska transportował, na Wiśle utopił, a tymczasem sprzedał i pieniądze schował. Podobnymi takimi sposobami licznymi a najgorszymi i najniegodziwszymi przyszedł ten człowiek do jakiego takiego majątku i kupił sobie pół Gogołowa i 2 folwarki w Różance […]”. W 1890 r. majątek należał do Jana i Anny Czernych. Na początku XX w. majątek podzielono pomiędzy Wolfa Storcha ze wspólnikami oraz Bank Parcelacyjny we Lwowie.

Gwoźnica

W połowie XIX w. Gwoźnica Dolna i Gwoźnica Górna należała do Zaklików. Obydwa te majątki pod koniec XIX w. zostały podzielone pomiędzy kilku właścicieli. Gwoźnicę Dolną podzielili między siebie: Henryk Straszewski, zob. Słownik i jego bratanek Maurycy Straszewski, zob. Słownik, Leisor Weitstein oraz Roman Zaklika (tzw. Gwoźnica za-

by the Institute for Education of the Poor Youth in Cracow, directed by Stanisław Dydyński.

Gogołów

In the mid-nineteenth century a part of Gogołów belonged to Karolina Denker, and after her death, around 1851, the domain was inherited by her son Ludwik Denker, who enlarged his land estate, taking over Huta Głogowska and three granges in Różanka. In the memoirs of Jędrzej Rogoyski from Lubla we find the description of circumstances in which part of Głogów was included into the Denkers estate: “Those times [there was] a Prussian, of yore a wachtmeister in Austrian lancers, and then a granger and a plenipotentiary of count Poniński in Zręcin, whom he once befooled, buying horses for the needs of the army from a lousy herd unusually cheap, and, pretending before his master that they were bought at a regular price; his master paid dearly, and he earned a lot. Another time he pretended that the wheat, that he drove to Gdańsk, drowned in the Vistula river, and, in the meantime he sold the grain and put away the money. In a similar way, by many the most ignoble and mean ways, this man made a certain fortune and bought himself the half of Gogołów and two granges in Różanka (...). In 1890 the domain belonged to Jan and Anna Czerny. At the beginning of the 20th century the estate was divided between Wolf Storch, his partners and the Parcelation Bank (*Bank Parcelacyjny*) in Lwów.

Gwoźnica

In the mid-nineteenth century Gwoźnica Dolna and Gwoźnica Górna belonged to the Zaklika family. Both of these estates at the end

klikowska); Gwoźnicę Górną miał Franciszek Kozdraś i wspólnicy. Na początku XX w. Gwoźnica Dolna należała do Tomasza Nachajskiego i wspólników, a Gwoźnica Górna do Franciszka Lubasa.

Konieczkowa

W połowie XIX w. obszar dworski należał do Dobrzyńskich, na początku XX w. byli to Anna i Cezary Dobrzyńscy. Dwór zlokalizowano po lewej stronie potoku Gwoździanka w sąsiedztwie drogi prowadzącej przez wieś. Do właściciela należały dwa folwarki, pierwszy położony blisko dworu, drugi na granicy z Niebylcem.

Niebylec

W połowie XIX w. obszar dworski należał do Łempickich, potem Ankwiczów. U schyłku XIX w. dobra te kupił Dawid Kranz, żydowski przedsiębiorca. Dwór w Niebylcu usytuowany został na wzgórzu; zbudowany w XVI w., wielokrotnie odnawiany. Interesujące są kamienne portale. Jeden na zewnątrz budynku, od wschodu, pochodzi z pierwszej połowy XVI w., prostokątny z profilowanym nadprożem i kutą w kamieniu tarczą z herbem Abdank Machowskich, dawnych właścicieli Niebylca.

Markuszowa

Od połowy XIX w. majątek ziemski należał do Teofila Wasilewskiego. Posiadał w Markuszowej „nowy i obszerny pałac dworski, wprawdzie drewniany, jednak o pięknej czysto polskiej architekturze z dachem mansardowym, od gazonu po stronie zachodniej, a gankiem z czterema

of the nineteenth century were divided among several other owners. The domain of Gwoźnica Dolna have been divided between: Henryk Straszewski (see The Dictionary), Leisor Weitstein and Roman Zaklika (the so called Gwoźnica Zaklikowska); Gwoźnica Górna fell to Franciszek Kozdraś and his partners. At the beginning of the 20th century Gwoźnica Dolna belonged to Tomasz Nachajski and his partners, and Gwoźnica Górna to Franciszek Lubas.

Konieczkowa

In the mid-nineteenth century the local land estate belonged to the Dobrzyński family: at the beginning of the 20th century its owners were Anna and Cezary Dobrzyński. The manor house was placed on the left bank of the stream Gwoździanka, in the vicinity of the road passing through the village. Its possessor owned two granges, the first located next to the manor, the other on the border with Niebylec.

Niebylec

In the mid-nineteenth century the land estate belonged to the Łempicki, and then to the Ankwicz family. At the end of the 19th century the estate has been bought by Dawid Kranz, a Jewish entrepreneur. The manor in Niebylec was located on the hill; it was built in the 16 century and repeatedly renewed. Interesting are its stone portals, one of them, located outside the building to the south, stems from the first half of the 16th century; it is rectangular, with profiled lintel and forged shield with a coat of arms of the Abdank Machowski, the former owners of Niebylec.

kamiennymi kolumnami i kamienną attyką oraz dużą oszkloną werandą", zanotował Kaźmierz Przystaś pisząc o rodzinnej wsi.

Nowa Wieś

Własność Karola Nitscha i jego następców. Obiekt ten składa się z dwóch części, starszej, parterowej, zbudowanej w pierwszej połowie XIX w. z kamienia i cegły, pierwotnie w stylu klasycystycznym, oraz nowszej, piętrowej, wybudowanej pod koniec XIX w. z samej cegły, na planie kwadratu. Obie części połączone są przewiązką.

Lubla

W 1844 r. Jędrzej Rogoyski, zob. Słownik, rozpoczął budowę murowanego dworu w Lubli. W 1853 r. zanotował: „Zamierzałem ja sobie dworek niewielki [zbudować], czysty, dogodny, ale jejmość chciała to gabineciku, to sali dużej, to na pięterku gościnnych pokoi, i tym sposobem z narad tych z budowniczym [Karolem] Gregorem wypadł plan na dwór więcej jak szlachecki, bo właściwie pański […]. Tymczasem ten dwór lubelski był trochę za szumny dla mnie, jest nie ma co mówić wygodny bardzo, jednak […] uznaję […] że nadto kosztowny. Przepadło! Kiedym zaczął, trza dokończyć".

Pałac w Lubli pozostał w posiadaniu Witolda Rogoyskiego, zob. Słownik. W 1867 r. obszar dworski kupił Ludwin Dzianott (1835–1894), następnie majątek przejął jego syn, Jan Kanty Dzianott (1866–1915). We dworze znajdowała się m.in. kolekcja obrazów, portrety rodzinne oraz biblioteka.

Markuszowa

From the mid-nineteenth century this land estate belonged to Teofil Wasilewski. He owned in Markuszowa "a new and extensive manor palace, although wooden, but distinguished by its beautiful, purely Polish architecture, with a mansard roof, from the lawn on the western side, with a porch with four stone columns and a stone attic and with a large glazed veranda", noted Kazimierz Przystać, describing his native village.

Nowa Wieś

This was the property of Karol Nitsch and his successors. The object consists of two parts: the older, one storey part, built in the first half of the 19th century of stone and brick, originally in the classical style, and the newer, two storey one, built at the end of the 19th century exclusively of brick, on a square plan. Both parts are connected with a skyway.

Lubla

In 1844 Jędrzej Rogoyski (see The Dictionary) began the construction of a brick mansion in Lubla. In 1853 he noted: "I intended to build myself a small, clean, comfortable manor house, but her Ladyship wished to have a study room, a large chamber, guest rooms on the first floor...; thus from these parleys and deliberations with our architect, [Karol] Gregor, stemmed a plan of a mansion more than noble, but simply lordlike (...).Even if this huge mansion was too splendid for me, it is actually very comfortable, but I admit that it is very costly as well. But no way – if I started, I have to finish!"

Lutcza

W połowie XIX w. majątek w Lutczy należał do Edwarda Zakliki, uczestnika kampanii napoleońskiej, i jego żony Kazimiery z Bobowskich Zaklikowej. W 1890 r. właścicielką dóbr była Felicja Zakliczanka, a następnie Chaskiel Wallach, znany przedsiębiorca.

Łęki

W połowie XIX w. majątek ten składał się z części Łęk i Pietruszej Woli i dzielił się na dwie części. Pierwsza należała do Jędrzeja Rogoyskiego, o której znajdujemy ogólne informacje w jego wspomnieniach. Pamiętnikarz Kazimierz Chłędowski, zob. Słownik, jeździł do Łęk, gdzie mieszkał Jędrzej Rogoyski, jego krewny: „Dla mnie była jazda do Łęk wielkim festynem; kilkoro dzieci, piękne konie, duży ogród i wuj Rogoyski ubrany po polsku, co było rzadkością w owych czasach. W salonie był szereg kolorowych obrazków, przedstawiających typy ludowe z różnych stron dawnej Polski, które stawały się dla mnie źródłem etnograficznych studiów". Po śmierci Rogoyskiego majątkiem zarządzała do 1875 r. jego żona, Aleksandra z Niesiołowskich Rogoyska. Kolejnym właścicielem Łęk był ks. Jan Bieńkowski. W latach 1881–1909 majątek należał do Józefa Lesikowskiego (1840–1909). Druga część majątku ziemskiego Łęki II (część wsi Łęki i Pietrusza Wola) w połowie XIX w. była własnością Wiktorii Tyszkowskiej, następnie jej syna Pawła Tyszkowskiego, który w 1888 r. sprzedał te dobra Chaskielowi Wallachowi.

The palace in Lubla remained in possession of Witold Rogoyski (see The Dictionary). In 1867 the manor domain has been bought by Ludwin Dzianott (1835–1894), and then taken over by his son, Jan Kanty Dzianott (1866–1915). The manor residence housed among others a collection of paintings, family portraits and a library.

Lutcza

In the mid-nineteenth century the land estate in Lutcza belonged to Edward Zaklika, a participant of the Napoleonic campaign, and to his wife Kazimiera Zaklika (*de domo* Bobowska). In 1890 the estate belonged to Felicja Zaklika, and then to Chaskiel Wallach, a known entrepreneur.

Łęki

In the mid-nineteenth century this manor consisted of the part of Łęki and of Pietrusza Wola and was divided in two parts. The first part belonged to Jędrzej Rogoyski; we find some general information about it in his memoirs The memorialist Kazimierz Chłędowski (see The Dictionary) went to Łęki, where lived Jędrzej Rogoyski, his relative: "For me, a journey to Łęki was a great holiday: a group of children, beautiful horses, a large garden and uncle Rogoyski dressed Polish style, which was a rarity in those days. In the living room there was a series of colourful paintings, representing various types of peasants of ancient Poland, that became for me a source of ethnographic studies". After Rogoyski's death, since 1875 the manor was administered by his wife, Aleksandra Rogoyska

Kożuchów

W latach 1852–1904 właścicielem obszaru dworskiego w Kożuchowie była Emilia z Regierów Baszczewiczowa, od 1869 r. wdowa po Kryspinie Baszczewiczu, uczestniku powstania listopadowego, którego grób znajduje się na cmentarzu w Dobrzechowie. Wdowa wyjechała do Krakowa, powierzając administrowanie majątkiem kożuchowskim kolejnym dzierżawcom. W opracowaniu Tadeusza Szeteli czytamy: „Opiekę nad dworem i załatwienie spraw z dzierżawcą przejął jej brat, Paweł Regier z Gorajowic. W aktach sądowych nazywany jest nie pełnomocnikiem, lecz kuratorem, z czego by wynikało, że Baszczewiczowa była z jakiejś przyczyny ubezwłasnowolniona. Ustały kłopoty z prowadzeniem gospodarstwa, ale wnet wyłoniły się nowe – z dzierżawcą. Był nim niejaki Władysław Kobylański, nie wiadomo skąd pochodzący, kiepski gospodarz i niesumienny oraz nieuczciwy kontrahent. Po kilku latach kiepskiego gospodarowania opuścił zaniedbane gospodarstwo i wyjechał potajemnie do Ameryki (około 1896 r.). Po ulotnieniu się Kobylańskiego Paweł Regier wydzierżawił kożuchowskie dobra w 1898 r. chłopskiej spółce, którą stanowili: Józef Libucha, Stanisław Mroczka, Piotr Wietecha i Józef Wójcik – gospodarze kożuchowscy". W 1904 r. dobra kożuchowskie kupił od Baszczewiczowej Bank Parcelacyjny we Lwowie, rozpoczynając w tym roku parcelację obszaru dworskiego, zakończoną dwa lata później.

Niewodna

W połowie XIX w. posiadała kilku właścicieli cząstkowych: Wojciech Dąbrowski posiadał Niewodną część I i Janowszczyznę; Tomasz

(*de domo* Niesiołowska). The next owner of Łęki was Fr. Jan Bieńkowski. In the years 1881–1909 the manor belonged to Józef Lesikowski (1840–1909). The second part of the landed estate Łęki II (a part of the villages Łęki and Pietrusza Wola) in the mid-nineteenth century was a property of Wiktoria Tyszkowska, and then of her son Paweł Tyszkowski, who in 1888 sold this domain to Chaskiel Wallach.

Kożuchów

In the years 1852–1904 the owner of the manor domain in Kożuchów was Emilia Baszczewicz (*de domo* Regier), since 1869 Kryspin Baszczewicz's widow. Kryspin Baszczewicz was a participant of the November Uprising (1830–1831), whose grave is in the cemetery in Dobrzechów. The widow left for Cracow, entrusting the administration of the Kożuchów property to the subsequent tenants. In the study of the region by Tadeusz Szetela we read: "Care of the manor and settling matters with the leaseholder took over her brother, Paweł Regier from Gorajowice. In court files he is called not a plenipotentiary, but a curator, from which it would appear that Emilia Baszczewicz was for some reason incapacitated. Problems with running the farm ceased, but soon new ones appeared – with the lessee. The leaseholder was a certain Władysław Kobylański, coming out of nowhere, a poor host and an unfair and dishonest contractor. After a few years of poor farming, he left the neglected manor and went secretly to America (around 1896). After Kobylański's disappearance, Paweł Regier leased in 1898 the Kożuchów estate to a peasant company, formed by a group of Kożuchów farmers:

Peteres posiadał część I i Janowszczyznę II; Cyprian Odrowąż Gostowicki – Niewodną część II; Anna i Michał Podoscy – Niewodną część III; Kazimierz Jabłonowski – Niewodną Dolną. W 1890 r. majątek ten dzielili między siebie Władysław Gostowicki – część I i Franciszek Mycielski – część II. Na początku XX w. właścicielami majątku byli: Idesa Kudler – część I i Mieczysław Gostowicki – część II.

Połomia

18 stycznia 1862 r. zmarł Antoni Rylski, właściciel obszaru dworskiego w Połomi wraz z przyległościami położonymi w cyrkule rzeszowskim. Zmarły pozostawił wdowę Annę. Połomia należała do Rylskich od 1804 r., kiedy to jego rodzice, Antoni i Dorota Rylscy, kupili te dobra od Sierakowskich. Na podstawie inwentarza sporządzonego kilka dni po śmierci właściciela Połomi dowiadujemy się na temat wyposażenia dworu. Wyszczególniano: „łóżko stare, zużyte, orzechowe, łóżko stare jesionowe, sofy stare safianem wybite, stolik nocny, stary, orzechowy, krzesła stare safianem wybite, sofa stara drelichem wybita, komoda stara jesionowa, stół duży sosnowy, szafa sosnowa, zwierciadło małe, stłuczone". W kuchni znajdowało się „talerzy białych sztuk 30", dalej waza, półmiski, filiżanki, kieliszki i karafki oraz srebrna zastawa stołowa. W szafie znajdowały się dwa surduty, pierwszy watowany czarny, drugi letni przechodzony. Paltot granatowy, kamizelki oraz lisiura zużyta. Złoty zegarek kieszonkowy zapisał ekonomowi z Połomi – Jaworskiemu. Rylski pozostawił majątek o wartości 10 773 złotych waluty austriackiej. W 1890 r. majątek ten był w posiadaniu Nathana

Józef Libucha, Stanisław Mroczka, Piotr Wietecha and Józef Wójcik." In 1904 the Kożuchów estate has been bought from Emilia Baszczewicz by the Parcelation Bank in Lwów, which started in the same year parcelation of the manor estate, completed two years later.

Niewodna

In the mid-nineteenth century this domain had several partial owners: Wojciech Dąbrowski owned the first part of Niewodna and Janowszczyzna; Tomasz Peters owned its first part and Janowszczyzna II; Cyprian Odrowąż Gostowicki – the second part of Niewodna; Anna and Michał Podoski – the third part of Niewodna; Kazimierz Jablonowski – Niewodna Dolna. In 1890 this landed estate shared among themselves Władysław Gostowicki (first part) and Franciszek Mycielski (second part). At the beginning of the 20th century the owners of the estate were: Idesa Kudler (first part) and Mieczysław Gostowicki (second part).

Połomia

On January 18, 1862 Antoni Rylski died, the owner of the manor domain in Polomia along with adjacent areas located in the Rzeszów district. The deceased left behind a widow, Anna. Połomia belonged to the Rylski family since 1804, when his parents, Dorota and Antoni Rylski, bought this domain from the Sierakowski family. On the basis of an inventory prepared a few days after the owner's death, we learn about the equipment of the manor. The inventory specifies the following items: an old walnut bed, an old fraxinus bed, old saffian-upholstered sofas, an old walnut bedside table, old saffian-upholstered chairs, an old denim-upholstered sofa, an old fraxinus commode, a large pine table, a pine wardrobe, a small, broken mirror. In the kitchen there were "white plates, 30 pieces", further a vase, serving dishes, cups, glasses, carafes and silver tableware. In the wardrobe there were two frock coats – the first padded, black, and the second summer frockcoat, worn out . A dark blue greatcoat, waistcoats, and an worn out fox fur coat. A gold pocket watch, bequeathed to a granger from Polomia – Jaworski. Rylski left an estate estimated at 10 773 Austrian goldens. In 1890 this estate was in the possession of Nathan and Ida Bott; at the beginning of the 20th century its owners were Gabriela and Stanisław Stanisz.

i Idy Bottów; na początku XX w. właścicielami byli Gabriela i Stanisław Staniszowie.

Pstrągowa

W połowie XIX w. miejscowość należała do Kazimierza Jabłonowskiego (1820–1875). Pod koniec XIX w. rozległą wieś podzielono na kilka przysiółków. Wieś miała czterech właścicieli. Największe udziały należały do Stanisława Wasilewskiego, posiadającego znaczną część obszaru dworskiego. Wspólnikiem Wasilewskiego był Abraham Diamand, który posiadał przysiółek Okop. Pozostałe przysiółki należały do Elżbiety Gockert – Betkówka, Władysława Jareckiego – Moraskówka oraz Stanisława Mieszkowskiego – Grabowszczyzna.

Różanka

W połowie XIX w. obszar dworski należał do właścicieli cząstkowych: Wincentego Nartowskiego i jego następcy Teofila; do Ludwika Denkera należały Dobrzechówka, folwark Dolny, folwark Swoszówka; do Emilii Dobrowolskiej – folwark Średni, a do Macieja Ruckiego – Sebastianowa. Rozdrobnienie tych gruntów odnotowano także na początku XX w.

Szufnarowa

Od połowy XIX w. Szufnarowa Dolna i Górna należała do Anastazego Kozłowskiego. W 1862 r. majątek ten kupił Witold Rogoyski, który sprzedał drobniejsze części głównie żydowskim przedsiębiorcom.

Pstrągowa

In the mid-nineteenth century the town belonged to Kazimierz Jablonowski (1820–1875). At the end of the 19th century the vast village has been divided into several hamlets. The village had four owners. The largest shares had Stanisław Wasilewski, owing a large part of the manor domain. Wasilewski's partner was Abraham Diamand, who owed the hamlet of Okop. Other hamlets belonged to Elżbieta Gockert (Betkówka), Władysław Jarecki (Moraskówka) and Stanisław Mieszkowski (Grabowszczyzna).

Różanka

In the mid nineteenth century the manor domain belonged to partial owners: Wincenty Nartowski and his successor Teofil; to Ludwik

W tych okolicznościach właścicielem części tego obszaru był Aron Abis i Gitla Biron. Na początku XX wieku przysiółek Liwek kupił Aron Schlessinger i wspólnicy.

Tułkowice

Od połowy XIX w. właścicielem Tułkowic był Feliks Bzowski, zmarły w 1878 r., pochowany w Dobrzechowie. W 1872 r. dobra tułkowickie wystawiono na sprzedaż i tą drogą weszły w posiadanie Teofila Wasilewskiego. „Nowy właściciel posiadał w Markuszowej nowy i obszerny dwór, do Tułkowic zaglądał rzadko, ale od początku naszego stulecia służba dworska ciągle była liczna. Pomieszczenia dworskie zajmowali powoli zarządcy dóbr tułkowickich, oficyny – służba folwarczna. Parterowy, zbudowany z drzewa, kryty gontem, stal dwór jeszcze dziesiątki lat. Kiedy zaniedbany chylił się ku upadkowi rozbierano go fragmentarycznie i tak malał powoli".

Po śmierci Teofila Wasilewskiego majątek w Tułkowicach przeszedł na własność jego rodzeństwa: Olgi Ludwiki z Wasilewskich Wiktorowej, Walerii z Wasilewskich Jędrzejewiczowej i Stanisława Wasilewskiego, od 1889 r. wyłącznego właściciela Tułkowic.

Żarnowa

W połowie XIX w. należała do Franciszka Wojnarowskiego, a następnie jego syna Władysława (1853–1904). Wojnarowski był właścicielem dóbr Żarnowa, jednego z największych majątków ziemskich w powiecie strzyżowskim, na które składały się rozległe grunty rolne

Denker belonged Dobrzechówka, the granges of Dolny and Swoszówka; to Emilia Dobrowolska – the grange of Średni and to Maciej Rucki-Sebastianowa. Fragmentation of these lands was also recorded at the beginning of the 20th century.

Szufnarowa

Since the beginning of the 19th Szufnarowa Dolna and Szufnarowa Górna belonged to Anastazy Kozłowski. In 1862 the estate was bought by Witold Rogoyski, who sold its minor parts, mainly to Jewish entrepreneurs. The ownership of this part of the domain fell to Aron Abis and Gitla Biron. At the beginning of the 20th century the hamlet Liwek was bought by Aron Schlessinger and his associates.

Tułkowice

Since the mid-nineteenth century the owner of Tułkowice was Feliks Bzowski, deceased in 1878, buried in the cemetery in Dobrzechów. In 1872 the Tułkowice domain has been put up for sale and it came into the possession of Teofil Wasilewski. "The new owner had in Markuszowa a new and spacious mansion, in Tułkowice he was a rare guest, but since the beginning of our century the number of domestics in the manor was still great. The manor facilities were gradually occupied by stewards of the Tułowice domain, outhouses – by the grange servants. The mansion, a one storey, wooden mansion covered with shingles, stood there still for a couple of dozen years, Neglected, it began to crumble and eventually was dismantled piece by piece."

i kompleks leśny. Mieszkał w murowanym dworze z początku XIX w., krytym dachówką. Dom ten określono jako stary, szacując jego wartość na 2200 koron; wewnątrz było 7 pokoi. Obok dworu znajdowała się drewniana oficyna, nazywana głównym folwarkiem, nieco dalej stajnie kryte gontem na bydło, stajnie kryte dachówką „na stadninę i chlewy"; wozownia oraz dom czeladzi kryty gontem, w złym stanie.

Żyznów

W XIX w. Żyznów należał do Łempickich. Na skutek koligacji małżeńskich majątek ten wszedł w posiadanie Straszewskich, którzy zarządzali nim w latach 1875–1890. W latach 1890–1898 był własnością Witolda Łosia i jego żony Heleny ze Straszewskich Łosiowej. Pałac w Żyznowie wybudowali Łempiccy w pierwszej połowie XIX w. Pod koniec wieku XIX w. był to budynek jednopiętrowy, kryty gontem. Na przełomie XIX i XX w. obiekt został częściowo przebudowany. Utracił wówczas wiele pierwotnych, klasycystycznych cech. Założony na planie wydłużonego prostokąta, piętrowy, murowany, nakryty prostym, czterospadowym dachem. Elewacja frontowa, z względnym portykiem (biegnącym przez całą wysokość budynku), wspartym na ośmiu kolumnach. W elewacji ogrodowej portyk z tarasem stanowiącym przedłużenie ogrodu. Od strony parku pałac zdobiła kolumnada z korynckimi kapitelami.

7 lipca 1898 r. zmarła Helena ze Straszewskich Łosiowa. Jej owdowiały mąż podpisał dokument potwierdzający stan finansowy majątku żyznowskiego. Z tego dokumentu dowiadujemy się o wyposażeniu

After Teofil Wasilewski's death the domain become a property of his siblings: Olga Ludwika Wiktor (*de domo* Wasilewska), Waleria Jędrzejewicz (*de domo* Wasilewska) and Stanisław Wasilewski, the exclusive owner of Tułkowice since 1889.

Żarnowa

In the mid-nineteenth century the domain belonged to Franciszek Wojnarowski, and then to his son Władysław (1853–1904). Wojnarowski was the owner of the domain Żarnowa, one of the greatest land estates in the Strzyżów district, composed of vast agricultural land and a forest complex. He lived in a brick mansion from the beginning of the 19th century, covered with tiles. This house was described as old, its value was estimated on 2200 crowns; there were 7 rooms inside. Next to the mansion there was a wooden outhouse, called the main grange; a bit further there were stables covered with shingles, used for keeping cattle, and stables covered with tile, "for studs and pigsties", a coach house and a house for households, covered with shingles, in bad shape.

Żyznów

In 19th century Żyznów belonged to the Łempicki family. Due to alliances by marriage it passed into the hands of the Straszewski family, who governed it in the years 1875–1890. Between 1890 and 1898 it was a property of Witold Łoś and his wife Helena Łoś (*de domo* Straszewska). The palace in Żyznów was built by the Łempickis in the first half of the 19th century. At the end of the 19th century it was a one

pałacu. Na dole znajdowały się 4 pokoje, przedpokój i 2 kuchnie, na piętrze było 6 pokoi. W salonie znajdowały się: 2 fotele, kanapa, fortepian, lampka wisząca o 4 płomieniach; lampka duża stojąca, 3 konsole w ramach pozłoconych; płyty marmurowe, 8 dywanów. Umeblowanie pokoju sypialnego: 2 łóżka dębowe, 2 szafy dębowe, biurko orzechowe z płytą marmurową; komoda orzechowa, kanapka i 2 fotele. Umeblowanie saloniku: 3 kanapy obite, 2 foteliki, 2 krzesła na biegunach, stolik do kart wybity zielonym suknem. Umeblowanie pokoju jadalnego: stół jadalny na 24 osoby, dębowy, 12 wyplatanych trzciną stołków, 2 kredensy, lampka wisząca o 4 płomieniach. Umeblowanie kancelarii: biurko z zielonym suknem, 2 kanapy jutą kryte, 2 stoliki do kart, 6 zwykłych, trzciną wyplatanych krzeseł. Umeblowanie pokoju gościnnego: 2 łóżka dębowe, umywania, stolik, 2 przyłóżniki. W rubryce kosztowności wyszczególniono: kompletny serwis srebrny na 12 osób, a mianowicie:12 łyżek dużych, 12 łyżek małych, 12 widelców, 12 noży, duży jeden widelec i łyżka, cukiernica; 4 srebrne lichtarze oraz 2 tace srebrne.

Parki i ogrody

Od starożytności żadna epoka nie przyniosła tylu zmian w krajobrazie europejskim co wiek XVII i XVIII. Najzamożniejsi opuszczali miejskie posiadłości, aby korzystać z uroków życia w wiejskich rezydencjach i czerpać przyjemność z obcowania z naturą w ogrodach projektowanych z tą myślą. Pierwsze ogrody krajobrazowe w Polsce powstawały w drugiej połowie XVIII w. i były wzorowane na zachodnioeuropejskiej sztuce ogrodowej. Najbardziej reprezentacyjne ogrody

storey building, covered with shingles. At the turn of the 19th and the 20th century theproperty has been partially rebuilt. It lost then many original, classicistic features. It was a two storey, brick building, set on an elongated rectangular plan, covered with a simple hip roof. Its front elevation, with a hollow porch (along the entire length of the building), was supported by eight columns. In the garden façade there was a porch with a terrace, constituting an extension of the garden. From the side of the park, the palace was adorned with a colonnade with Corinthian capitals.

On July 7, 1898 Helena Łoś (*de domo* Straszewska) died. Her widowed husband signed a document confirming the financial status of the Żyznów estate. From this document we learn about the equipment of the palace. Downstairs there were 4 rooms, one hall and two kitchens, on the first floor there were 6 room. In the living room there were 2 armchairs, a little sofa, a piano, a pending lamp with four flames, a large standing lamp, 3 consoles with gilded frames, marble slabs and 8 carpets. The furniture of a sleeping room comprised: 2 oak beds, 2 oak wardrobes, a walnut desk with a marble slab, a chestnut commode, a small sofa and 2 armchairs. The equipment of the little living room consisted of: 3 upholstered little sofas, 2 little armchairs, 2 rocking chairs, a card table with green baize. The furniture of the dining room comprised: an oak dining table for 24 people, 12 stools woven with reed, 2 sideboards, a pending lamp with four flames. The furniture of the study: a green baize bureau, 2 couches covered with burlap, 2 card tables, 6 usual chairs woven with reed. The furniture of the guest room: 2 oak beds, a washstand, a small

powstawały znacznym nakładem środków przy wiejskich rezydencjach magnackich, które budziły wśród zwiedzających zdumienie ich rozmachem.

Na terenie powiatu strzyżowskiego znajdowało się wiele intersujących parków i ogrodów dworskich. Najciekawszy park był w Wiśniowej, złożony z czterech części różnych stylowo i powstałych w innym czasie. W wiśniowskim parku rosły okazałe świerki, lipy i dęby – dziś pomniki przyrody. W latach siedemdziesiątych XIX w. Maria Straszewska założyła w Żyznowie park w typie krajobrazowym w sąsiedztwie stawu z wyspą. Zlokalizowany został na południowy-zachód od pałacu, wokół którego prowadziły aleje lipowe i kasztanowe. Podziwiano także park w Czudcu urządzony na wzór angielski, który przez wiele lat był ozdobą pałacu Wasilewskich.

table, 2 bedside cabinets. In the section of valuables have been specified: a complete silver dinner set for 12 people, comprising: 12 tablespoons, 12 teaspoons, 12 forks, 12 knives, 1 large fork and spoon, a sugar bowl, 4 silver candlesticks, 2 silver platters.

Parks and gardens

Since ancient times, no period has brought so many changes in the European landscape as the 17th and the 18th centuries. The wealthiest left their city estates to enjoy the charms of living in rural residences and to take delight in communing with nature in gardens designed for this purpose. The first landscape gardens appeared in Poland in the second half of the 18th century and were modelled on Western European garden art. The most representative gardens were created at great expense in rural magnate residences, astounding their visitors with their scope and momentum.

In the Strzyżów district there were many interesting mansion parks and gardens. The most interesting was the park in Wiśniowa, consisting of four parts, maintained in various styles and created in different times. In the Wiśnowa park there were magnificent spruces, limes and oaks – natural monuments. In the 1870s Maria Straszewska founded a park in Żyznów, in the style of a landscape park, in the vicinity of a pond with an island. The park has been located to the southwest of the palace, around which spread linden and chestnut alleys. Another widely admired park was the park in Czudec, arranged in the English style, which for many years was the pride of the palace of the Wasilewski family.

Dobrzechów. Pałac Michałowskich, spalony w 1914 roku. Fotografia archiwalna
Dobrzechów. The Michałowski palace, burned in 1914. An archival photograph

Strzyżów. Pałac Wołkowickich-Konopków z połowy XIX wieku. Widok współczesny
Strzyżów. The Wołkowicki-Konopka palace from the mid-nineteenth century. A contemporary view

Wiśniowa. Pałac Mycielskich z XIX w. Widok współczesny
Wiśniowa. The Mycielski palace from the 19th century. A contemporary view

Godowa. Pałac Dydyńskich z XVIII w. Widok współczesny
Godowa. The Dydyński palace from the 18th century. A contemporary view

Żyznów. Pałac Bylickich z XIX w. Widok współczesny
Żyznów. The Bylicki palace from the 19th century. A contemporary view

Czudec. Pałac Uznańskich z XIX w. Widok współczesny
Czudec. The Uznański palace from the 19th century. A contemporary view

Lubla. Pałac Dzianottów z XIX w. Fotografia archiwalna
Lubla. The Dzianott palace from the 19th century. An archival photograph

Nowa Wieś (obecnie Czudec). Pałac Wasilewskich z XIX w. Widok współczesny
Nowa Wieś (now Czudec). The Wasilewski palace from the 19th century. A contemporary view

Czudec. Park podworski. Widok współczesny
Czudec. A post-manorial park. A contemporary view

Nowa Wieś Czudecka. Park podworski. Widok współczesny
Nowa Wieś Czudecka. A post-manorial park. A contemporary view

Strzyżów. Park podworski. Widok współczesny
Strzyżów. A post-manorial park. A contemporary view

Żyznów. Park podworski. Widok współczesny
Żyznów. A post-manorial park. A contemporary view

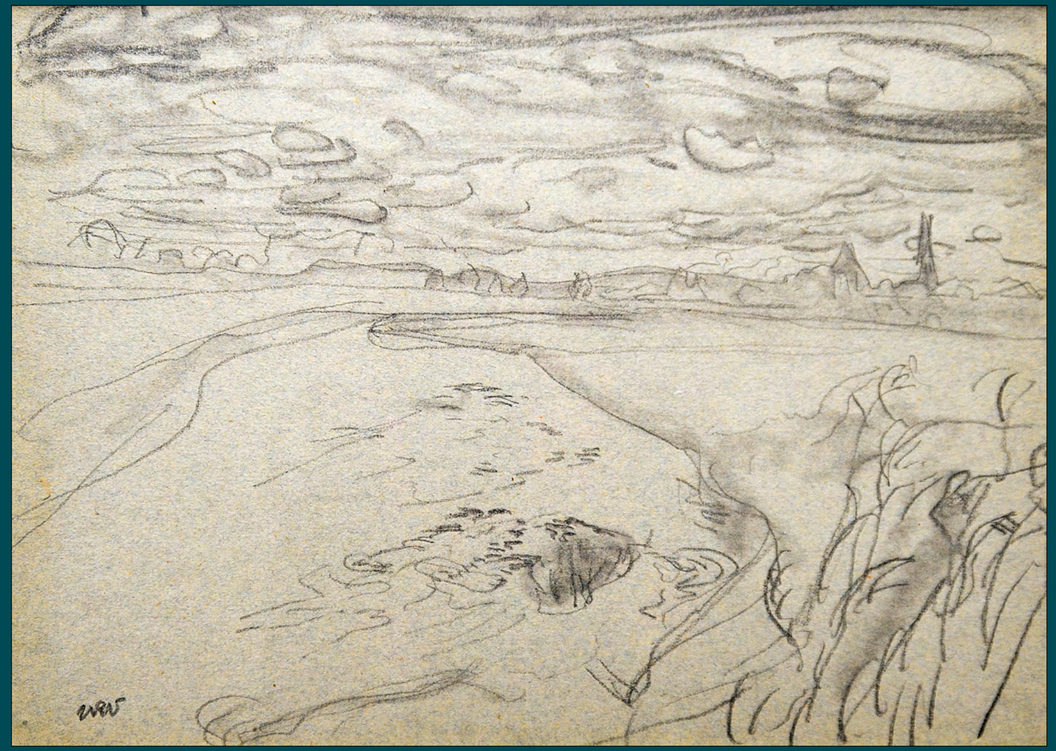

Wojciech Weiss, *Widok Strzyżowa z oddali*, 1902, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *A view of Strzyżów from a distance*, 1902, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

Wojciech Weiss, *Przed karczmą w Strzyżowie*, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *In front of a tavern in Strzyżów*, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

VII

Źródła utrzymania

Na początku XX w. na terenie powiatu strzyżowskiego funkcjonowało 19 zakładów przemysłowych w większości należących do właścicieli obszarów dworskich, które dawały zatrudnienie 268 robotnikom. Do dworów należało 5 gorzelni. Działało 18 młynów, w tym 11 młynów wodnych, 5 młynów wodnych z tartakiem i po jednym młynie konnym i sztucznym. Największy obszar gruntów przeznaczano pod uprawę żyta – 8 275 ha, następnie owsa – 5 780 ha, pszenicy – 4 348 ha i jęczmienia – 2 721 ha. Rolniczy charakter powiatu podkreślała statystyka zwierząt domowych w gospodarstwach rolnych: koni – 6 857; bydła rogatego – 28 558; kóz – 18, owiec – 123; świń – 15 407 i ptactwa domowego – 124 091. Popularne było pszczelarstwo. Statystyki odnotowały 1 268 uli pszczelich.

Handel

Jeszcze w ostatniej dekadzie XIX w. Strzyżów był miasteczkiem typowo rolniczym z głośnymi w okolicy jarmarkami przypadającymi na pierwszy poniedziałek po Trzech Królach, kolejne wypadały 8 lutego,

VII

Sources of income

At the beginning of the 20th century in the Strzyżów district functioned 19 industrial facilities, mostly belonging to the owners of land estates, giving employment to 268 workers. The manors owned 5 distilleries. 18 mills operated in the area, including 11 water mills, 5 water mills with a sawmill, as well as one horse mill and one mechanical one. The largest area of agricultural land was designated for the cultivation of rye – 8 275 ha, then of oats – 5 780 ha, of wheat – 4 348 ha and barley – 2 721 ha. The agricultural character of the poviat was emphasized by the statistics of domestic animals on farms: horses – 6 857; horned cattle – 28 558; goats – 18; sheep – 123; pigs – 15 407; domestic fowl – 124 091. Beekeeping was popular as well. Statistics recorded 1 268 bee hives.

Trade

Even in the last decade of the 19th century Strzyżów was a typical agricultural town, with well-know local fairs, falling on the first Monday after the Three Kings' Day; the next fell on February 8th, May 8th, July

8 maja, 25 lipca, 14 sierpnia, 8 września, 21 października oraz 6 i 25 listopada. W te dni oraz cotygodniowe (wtorkowe) dni targowe rynek zapełniał się kupcami i ich klientami. Kilkakrotnie powiększono strzyżowską targowicę, a w 1908 r. zbudowano rzeźnię miejską.

Strzyżów był ważnym miejscem handlu bydłem i nierogacizną. Powstawały lokalne spółki producentów bydła rzeźnego i trzody chlewnej, dobrze radzące sobie nie tylko na lokalnym rynku. Jedną z nich była Spółka Producentów Bydła Rzeźnego i Trzody Chlewnej w Strzyżowie. Wykorzystując połączenia kolejowe, spółki docierały do odbiorców na rozległym rynku cesarstwa Habsburgów. Bydło i cielęta eksportowali do Wiednia strzyżowscy przedsiębiorcy Dawid Dembitzer i Roman Wyżykowski, dochodząc do znacznego majątku. Rozległe kompleksy leśne stawały się obszarem działalności licznych firm zajmujących się wyrębem i handlem drewnem. W Żyznowie zarejestrował taką spółkę Chaim Sommer, właściciel obszaru dworskiego w Kołaczycach; w Strzyżowie Jakub Kanner i wielu innych.

Na początku XX w. odnotowano 35 najzamożniejszych strzyżowskich przedsiębiorców działających na lokalnym rynku (tabela poniżej). Informacje na temat drobnych przedsiębiorców rozrzucone są w rozproszonych dokumentach.

25, August 14, September 8, October 21 and the 6th and the 25th of November. In those days, as well as on weekly market days (every Tuesday) the market filled up with merchants and their clients. The marketplace was enlarged several times, and in 1908 a town slaughterhouse was built. Strzyżów was an important centre of cattle and swine trade. Local companies were established, associating producers of cattle and swine for slaughter, doing well not only on the local market. One of them was a Cattle and Hog Producer Company (*Spółka Producentów Bydła Rzeźnego i Trzody Chlewnej*) in Strzyżów. Profiting from railway connections, these companies reached the recipients on the vast market of the Habsburg empire. Strzyżów entrepreneurs Dawid Dembitzer i Roman Wyżykowski exported cattle and calves, accumulating considerable wealth. Extensive forest complexes became an area of activity of numerous firms, dealing in logging and timber trading. In Żyznów such a company has been registered by Chaim Sommer, the owner of a landed estate in Kołaczyce; in Strzyżów by Jakub Kanner and many others.

At the beginning of the 20th century 35 of the most affluent Strzyżów entrepreneurs operating on the local market were recorded (see the table below). Information on small entrepreneurs is scattered in dispersed documents.

Tabela. Przedsiębiorcy ze Strzyżowa na początku XX w.

Imię i nazwisko	Rodzaj przemysłu	Imię i nazwisko	Rodzaj przemysłu
Majer Beer	fryzjer (perukarz)	Kazimierz Konieczkowski	rzeźbiarstwo (z drewna)
Salomon Brauner	introligator	Piotr Kruczek, Franciszek Patryn, Salomea Wyżykowska	masarstwo
Michał Cukrzyński, Henryk Pasternak	ślusarstwo	Leizor Kulig, Mendel Kupper, Abraham Wagner	blacharstwo
Baruch Diamand, Juda Gruber	zegarmistrz	Andrzej Kulon	piekarstwo
Menasze Fruchtman	młyn (dzierżawa)	Edward Leśniak, Stanisław Wyżykowski	rymarstwo, siodlarstwo i wyrób uprzęży
Mojżesz Hönig	malarstwo pokojowe i dekoracyjne	Abraham Reicher	łaźnia miejska (dzierżawca)
Berl Goldberg, Marek Schafer	krawiectwo (ogólne)	Eugeniusz Stoeger	apteka
Ignacy Górnicki, Władysław Górnicki, Stanisław Pasternak, Ignacy Pragłowski	wyroby kowalskie	Mojżesz Unger	woda sodowa
Franciszek Jezierski, Antoni Zamorski	wyroby stolarskie	Ignacy Wołkowicki	browar
Naftali Kanner	szklarstwo	Józef Wrobel	wyroby betoniarskie
Franciszek Karol, Paweł Korolewicz, Antoni Pasek	obuwie	Roman Wyżykowski	wyroby betonowe

Table. Entrepreneurs from Strzyżów at the beginning of the 20th century

Name	Branch	Name	Branch
Majer Beer	hairdresser (wigmaker)	Kazimierz Konieczkowski	statuary (in wood)
Salomon Brauner	bookbinder	Piotr Kruczek, Franciszek Patryn, Salomea Wyżykowska	Butchery
Michał Cukrzyński, Henryk Pasternak	locksmith	Leizor Kulig, Mendel Kupper, Abraham Wagner	Tinwork
Baruch Diamand, Juda Gruber	watchmaker	Andrzej Kulon	Bakery
Menasze Fruchtman	mill (lease)	Edward Leśniak, Stanisław Wyżykowski	saddlery and harness making
Mojżesz Hönig	room and decorative painting	Abraham Reicher	a town bath (lease)
Berl Goldberg, Marek Schafer	general tailoring	Eugeniusz Stoeger	Pharmacy
Ignacy Górnicki, Władysław Górnicki, Stanisław Pasternak, Ignacy Pragłowski	blacksmith products	Mojżesz Unger	soda water
Franciszek Jezierski, Antoni Zamorski	carpentry products	Ignacy Wołkowicki	Brewery
Naftali Kanner	glassmaking	Józef Wrobel	concrete finishing tools
Franciszek Karol, Paweł Korolewicz, Antoni Pasek	shoemaking	Roman Wyżykowski	concrete products

Ważnym ośrodkiem handlu był Frysztak. Znane były frysztackie jarmarki organizowane w co drugi czwartek, zwłaszcza wiosną, „gdyż się na nich sprzedaje wiele koni roboczych i bydła". Znajdowała się tam także fabryka zapałek, wyrabiano maź i terpentynę.

Budowa linii kolejowej Rzeszów-Jasło przez wiele lat zapewniała miejsca pracy dla okolicznej ludności. Najpierw przy wytyczaniu przebiegu trasy i związanych z tym prac terenowych, potem budowie nasypu, kładzeniu torów, a następnie budowie dworców w Czudcu, Strzyżowie, Dobrzechowie, Wiśniowej, Frysztaku i Przybówce i dróg do nich prowadzących. Zarabiały na tym spółki dostarczające piasek i żwir z Wisłoka i jego ważniejszych dopływów. Firmy budowalne z powiatu strzyżowskiego korzystały z zasobności rzek dostarczając materiał, którym poprawiano nawierzchnię dróg dojazdowych nie tylko do dworca. Na kolei zatrudnienie znajdowała administracja na czele z naczelnikiem stacji kolejowej i jego współpracownikami przy obsłudze ruchu kolejowego. W Czudcu naczelnikiem stacji kolejowej był Mieczysław Minnicki, w Strzyżowie nad Wisłokiem Stanisław Florek, w Dobrzechowie Jan Spitzer, w Wiśniowej Alfred Stadnikiewicz, we Frysztaku Julian Rychlewski. Liczną grupę stanowili wykwalifikowani rzemieślnicy obsługujący zaplecze techniczne dworca kolejowego oraz rzesza robotników niewykwalifikowanych pracujących sezonowo.

Przemysł dworski

W latach osiemdziesiątych XIX w. doszło do bankructwa krakowskiego banku Kirchmayera, które doprowadziło do kłopotów finan-

Another important trade centre was Frysztak. Well known were Frysztak fairs, organized every second Thursday, especially in spring, because then "many working horses and a lot of cattle are sold". In Frysztak there was also a match factory; lubricants and turps were produced as well.

Construction of the railway line Rzeszów-Jasło for many years provided jobs for the local population. People found work first in route settling and related field works, and then in construction of the embankment, in laying tracks, and finally in the construction of the railway stations in Czudec, Strzyżów, Dobrzechów, Wiśniowa and Frysztak and Przybówka and of the adjacent roads. It was a business opportunity for companies providing sand and gravel from the Wisłok river and its major tributaries. Construction companies from the Strzyżów district profited from the abundance of rivers, delivering material used for improving the surface of access roads, not only near the railway stations. Additionally, administrative workers, found employment in railroad facilities In Czudec the station master was Mieczysław Minnicki, in Strzyżów on Wisłok Stanisław Florek, in Dobrzechów Jan Spitzer, in Wiśniowa Alfred Stadnikiewicz, in Frysztak Julian Rychlewski. A large group of qualified craftsmen supervised the technical facilities of railway stations, accompanied by lots of unqualified workers, employed seasonally.

Manor industries

In the 1880s the bankrupcy of the Cracovian Kirchmayer bank happened due to problems with its biggest shareholders, including

sowych największych udziałowców, w tym Franciszka Mycielskiego z Wiśniowej i jego szwagra Stanisława Tarnowskiego, historyka literatury polskiej, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Te wydarzenia przyspieszyły decyzję o osiedleniu się Mycielskich w Wiśniowej. We wspomnieniach Kazimierza Mycielskiego, wnuka Franciszka, znajdujemy następującą informację: „[…] Mój dziadek stracił prawie cały posiadany majątek. Została mu tylko mała Wiśniowa i jakieś reszty pieniędzy. Wówczas to moi dziadkowie zlikwidowali krakowskie mieszkanie i na dobre do Wiśniowej się przenieśli. Kolei Rzeszów–Jasło jeszcze wówczas nie było i stacją, do której się dojeżdżało, były Ropczyce. Stamtąd, końmi, jechało się 30 km via Wielopole. Mój dziadek przerzucił, od tej chwili, cały swój wysiłek na gospodarstwo w Wiśniowej. Uratowane resztki kapitału pozwoliły mu na znaczne rozszerzenie jej obszaru poprzez odkupienie od p. Wysockiego sąsiedniego folwarku Cieszyna wraz z Pstrągówką. We dworze cieszyńskim urządzono gorzelnię. Z drugiej strony Wisłoka dziadek też dokupił dwa folwarki, Jazową i Kozłówek, z dość pokaźnym obszarem lasu. Każdy z tych folwarków był poprzednio osobnym szlacheckim majątkiem. Ojciec mój pamiętał jeszcze właścicieli Jazowej i opowiadał, że był tam mały, drewniany dworek, zawierający wszystkiego jedną dużą salę wewnątrz z czterema komórkami po rogach".

Majątek Michałowskich w Dobrzechowie znany był przede wszystkim z produkcji cegły. Na początku XX w. cegielnia zatrudniała od 100 do 150 robotników. W materiale reklamowym dobrzechowskiej cegielni czytamy: „[…] cegła, dachówka prasowana, ciągnięta, karpiówka, gla-

Franciszek Mycielski from Wiśniowa and his son in law Stanisław Tarnowski, a literary historian and a professor of the Polish literature at the Jagiellonian University. These events precipitated the decision about the settlement of the Mycielski family in Wiśniowa. In the memoirs of Kazimierz Mycielski, a grandson of Franciszek, we find a following information: "(...) My grandfather lost almost all his fortune. He was left only with a little domain of Wiśniowa and some small amount of money. Then my grandparents liquidated their Cracow apartment and moved to Wiśniowa for good. The railway connection Rzeszów-Jasło did not exist yet and the closest available railway station was Ropczyce. From there, by horse, we travelled 30 kilometers through Wielopole. From this moment on, my grandfather focused all his efforts on developing the manor in Wiśniowa. The remaining savings of his capital allowed him to enlarge significantly its territory through the purchase from Mr Wysocki of the neighbouring grange Cieszyna with Pstrągówka. In the Cieszyna manor distilleries were installed. On the other side of Wisłok my grandfather also added two granges, Jazowa and Kozłówek, with a fairly large forest area. Each of these granges was formerly a separate nobility estate. My father remembered still the owners of Jazowa and told me that there was once a small wooden mansion, consisting only of one great hall inside, with four tiny chambers in the corners."

The estate of the Michałowski family in Dobrzechów was known above all for its brick production. At the beginning of the 20th century the brickyard employed between 100 to 150 workers. In an advertisement of the Dobrzechów brickworks we read: "brick, pressed tile,

zurowana i rurki drenarskie różnego kalibru". W latach 1905–1907 Michałowscy posiadali gorzelnię zaopatrującą w alkohol karczmy w Dobrzechowie i Oparówce.

W gospodarce strzyżowskiej ważną rolę odgrywało rozległe gospodarstwo dworskie należące do Ignacego Wołkowickiego o powierzchni 5561 ha gruntów uprawnych i 6174 ha lasów. Zarządzał on także czterema okolicznymi folwarkami w sąsiednich wsiach. Na początku XX w. Ignacy Wołkowicki zbudował browar, który był ważnym elementem przemysłu dworskiego. Prowadzeniem browaru zajmowali się wykwalifikowani browarnicy. Alkohol produkowano także w gorzelni w Tropi i sprzedawano w karczmach na terenie miasta i w okolicznych wsiach.

W latach osiemdziesiątych i u schyłku XIX w. majątek ziemski w Czudcu należący do Wasilewskich korzystnie wyróżniał się na tle okolicznych gospodarstw. Prężnie działała gorzelnia uruchomiona w 1876 r., której wyposażenie dostarczyła firma Braci Kohlhaupt z Ustronia Śląskiego. Browar i gorzelnia zaopatrywały w alkohol sieć karczm na terenie majątku ziemskiego. Wasilewscy posiadali także cegielnię i młyn.

W celu zapewnienia sobie stałego dochodu, część majątków ziemskich oddawało w dzierżawę żydowskim przedsiębiorcom karczmy i prawo do wyszynku wódki, piwa, miodu, araku, a także rosolisu. Rzadziej przedmiotem kontraktu, który zawierano z okolicznymi włościanami, były grunty orne i łąki. Pod kontraktami dzierżaw znajdujemy podpisy Konstancji ze Skrzyńskich Wołkowickiej, właścicielki majątku strzyżowskiego, a także mniej zasobnych ziemian z powiatu strzyżowskiego: Drzewickich, Łempickich, Straszewskich, Łosiów, Krzyżanowskich.

drawn tile, plain tile (*karpiówka*), glazed tile, and draining pipes of various sizes". In the years 1905–1907 the Michałowskis owned a distillery, providing with alcohol taverns in Dobrzechów and Oparówka.

An important role in the Strzyżów economy was played by a vast manor domain belonging to Ignacy Wołkowicki, including 5 561 ha of arable lands and 6 174 ha of forest. Its owner also managed four nearby granges in the neighboring villages. At the beginning of the 20th century Ignacy Wołkowicki built a brewery that constituted an important element of the manor industry. The brewery war run by qualified brewers. Alcohol was also produced in the distillery in Tropia and sold in taverns in the town and in neighbouring villages.

In 1880s and at the end of the 19th century the manor domain in Czudec, belonging to the Wasilewski family, that stood predominantly against the background of nearby homesteads. It also had thriving distillery that opened in 1876, the equipment to which was delivered by the company of Kohlhaupt Brothers from Ustronie Śląskie. The brewery and the distillery supplied the net of taverns in the area of the manor domain with alcohol. The Wasilewskis owed also a brickyard and a mill.

In order to secure a stable income, some of the landowners leased the taverns and the right to serve vodka, beer, mead, arrack, and rosolio to Jewish entrepreneurs. Less often the object of contracts were land and meadows was leased to the neighbouring peasants.. Under lease contracts we find the signatures of Konstancja Wołkowicka (*de domo* Skrzyńska), the owner of the Strzyżów estate, as well as some

Ogromne straty spowodowała wojna, doprowadzając także najzamożniejszych właścicieli majątków ziemskich na skraj bankructwa. Okoliczności zmusiły ich do wystawiania skryptów dłużnych w celu odbudowy gospodarstw i zakupu wyposażenia, tj. maszyn rolniczych (piły, kosiarki, żniwiarki, pługi motorowe), bydła, siły pociągowej (konie i woły); znaczne kwoty przeznaczono na zakup zbóż. W gronie największych dłużników byli Michałowscy, Mycielscy i Wołkowiccy oraz mniej zamożni, jak na przykład Anna i Julia Dobrzyńskie z Konieczkowej, Witold Łoś z Żyznowa, Stanisław Wasilewski z Markuszowej, Aleksandra Uznańska z Czudca, zob. Słownik. Na terenie powiatu zarejestrowanych było kilkanaście stowarzyszeń kredytowych w większości kontrolowanych przez żydowskich przedsiębiorców.

Rzemiosło

Na przełomie XIX i XX w. malało znaczenie rzemiosła na rzecz coraz prężniej rozwijającego się przemysłu, który także drogą kolejową zaopatrywał rynek strzyżowski w urozmaicone produkty, często gotowe towary lepszej jakości i konkurencyjne cenowo. Pod koniec XIX w. doprowadziło to do upadku, prężnego w dobie feudalnej, przemysłu tkackiego i jego wiejskich dostawców. Inne cechy przetrwały te zmiany, przekształcając się w korporacje o charakterze stowarzyszeń. Stowarzyszenie Zjednoczonych Rękodzielników i Przemysłowców ze Strzyżowa skupiało rzemieślników głównie z powiatu strzyżowskiego. W ramach Komisji Egzaminacyjnej przeprowadzano państwowe egzaminy czeladnicze kończące trzy lub czteroletni okres nauki zawodu kołodzieja,

less wealthy lairds from the Strzyżów district, such as members of the Drzewicki, Łempicki, Straszewski, Łoś and Krzyżanowski families.

Huge losses caused by the First World War, lead many wealthy owners of land estates to the brink of bankruptcy. Circumstances forced them to issue debentures in order to rebuild their homesteads and purchase agricultural machinery (saws, mowers, reapers, motor plows), cattle, draught animals (horses and oxes); significant amounts were also spent on the purchase of cereals. Among the most indebted were the families Michałowski, Mycielski, Wołkowicki, and less affluent ones, such as Anna and Julia Dobrzyńska from Konieczkowa, Witold Łoś from Żyznów, Stanisław Wasilewski from Markuszowa or Aleksandra Uznańska from Czudec (see The Dictionary). A dozen credit associations were registered in the district area, mostly controlled by the Jewish entrepreneurs.

Craftmanship

At the turn of the 19th and the 20th century the importance of handicraft decreased in favour of the dynamically growing industry, which supplied the Strzyżów market, by rail, with varied products, often with finished goods of better quality and at competitive prices. At the end of the 19th century this led to the fall of the weaving industry, once thriving in the feudal times, and its rural suppliers. Other guilds have survived these changes, transforming into corporations acting as associations. The Association of United Craftsmen and Industrialists from Strzyżów gathered crafters mainly from the Strzyżów district.

kowala, krawca, masarza, rymarza i siodlarza, rzeźnika, stolarza, szewca. W latach 1892–1911 uprawienia czeladnicze uzyskało 181 osób. Podobne stowarzyszenia działały w Czudcu i we Frysztaku, jednak na mniejszą skalę.

W kontekście źródeł utrzymania warto przypomnieć enklawę ludności ruskiej, potocznie nazywanych Zamieszańcami. Zamieszkiwali kilka wsi na styku powiatów krośnieńskiego i strzyżowskiego, położnych na prawym zakolu Wisłoka. Pracowali w trudnych warunkach terenowych. Bonarówka, siedziba parafii greckokatolickiej, położona była „w niedostępnych górach, z dala od bitego gościńca, gleba żyzna, mniej urodzajna". Podobnie Oparówka. U schyłku XIX w. była to: „Górska wieś, otacza ją od zachodu i południa rozległy las, pokrywający pasmo ciągnące się od Frysztaka w kierunku południowo-wschodnim po Czarnorzeki. Ku północy obniża się teren w dolinę Wisłoka, a ku wschodowi w dolinę Wysokiej". Tereny te nie sprzyjały uprawom, tak więc mieszkańcy poszukiwali pozarolniczych źródeł utrzymania kierując się w stronę rzemiosła. Rodzaj działalności rzemieślniczej określała dostępność podstawowych surowców, w tym przypadku drewna i kamienia, z których wyrabiano przedmioty codziennego użytku w gospodarstwach wiejskich i małomiasteczkowych, znajdując odbiorców tych towarów na lokalnym rynku w Czudcu, Frysztaku, Krośnie, Strzyżowie, Wielopolu. Rzemieślnicy np. z Rzepnika stali się znanymi w okolicy wykonawcami kapliczek i nagrobków, zamawiano u nich wyroby kamieniarskie. Wypalano węgiel drzewny, wykorzystywano dostępność ropy naftowej, z której wyrabiano materiały służące do impregnacji ścian

The Board of Examiners carried out state journeyman examinations, finishing a three or four year period of apprenticeship, preparing for such professions as wheelwright, blacksmith, tailor, butcher, saddler, carpenter or shoemaker. In the years 1892–1911 apprenticeships were granted to 181 people. Similar associations acted in Czudec and in Frysztak, albeit on a smaller scale.

In the context of income sources we should also mention an enclave of the Ruthenian population, commonly known as *Zamieszańcy* (*замішанці*) . This ethnic group inhabited several villages on the border of the Krosno and Strzyżów districts, located in the right bend of Wisłok. Bonarówka, the seat of a Greek Catholic parish, was placed "in inaccessible mountains, off the beaten track, on fertile, although less fruitful soil". The same can be said of Oparówka. At the end of the 19th century it was a "mountain village". "From the west and south it is surrounded by a thick forest, covering the range stretching from Frysztak in the south-east direction to Czarnorzeki. Towards the north, the area descends into the valley of Wisłok, and towards the east, into the valley of Wysoka." This area is not favourable for crops, so its inhabitants searched for non-agricultural sources of income, leaning toward the craft. The kind of craft activity was determined by the availability of basic raw materials, in this case of wood and stone, of which everyday objects were made, finding buyers on the local markets in Czudec, Frysztak, Krosno, Strzyżów and Wielopole. For instance, crafters from Rzepnik became known in the area as producers of chapels and tombstones; they received orders for stonemasonry products. *Zamieszańcy* burned charcoal, profited from the availability of crude

w drewnianych chałupach. W poszukiwaniu poprawy bytu materialnego, na przełomie XIX i XX w. wielu Rusinów zdecydowało się na emigrację zarobkową, głównie do USA.

Działalność kredytowa

Na przełomie XIX i XX w. działało kilkanaście stowarzyszeń kredytowych. Najbardziej znane to: Towarzystwo Eskontowe, Towarzystwo Kredytowe dla Handlu i Przemysłu, Bank Kredytowy, Towarzystwo Kupieckie, Towarzystwo Zaliczkowe i Oszczędnościowe oraz Towarzystwo Zaliczkowe i Kredytowe działające w Strzyżowie, ale także w Czudcu i Frysztaku. Pod koniec XIX r. rozwinęły się kasy oszczędnościowo–pożyczkowe zrzeszające uboższą ludność, chroniąc ją przed zapożyczaniem się w warunkach lichwy z pominięciem wymaganej w bankach procedury. W działalności kredytowej odczuwalny był czynnik rywalizacji wyznaniowej. Drobni kupcy żydowscy korzystali z zapomóg prężnie rozwijających się Kas Bezprocentowych, biedotę zaś wspierała Kasa Ludowa i darowizny zamożnych izraelitów. Społeczność katolicka korzystała m.in. ze Strzyżowskiej Kasy Oszczędności oraz Gminnej Kasy Oszczędności.

Żydowscy posiadacze ziemscy

W 1869 r. na terenie Galicji Żydzi otrzymali prawa obywatelskie i polityczne. W praktyce oznaczało to wyrażenie zgody na wolność ekonomiczną, w tym także nabywanie gruntów. W stosunkowo szybkim czasie najsłabsze ekonomicznie majątki szlacheckie były częściowo

oil, producing materials used for impregnation of walls in wooden huts. In search of the improvement of the living conditions, many Ruthenians opted for economic emigration, mainly to the USA.

Credit activity

At the turn of the 19th and the 20th century functioned a dozen of credit associations. The most popular were: Towarzystwo Eskontowe, Towarzystwo Kredytowe dla Handlu i Przemysłu, Bank Kredytowy, Towarzystwo Kupieckie, Towarzystwo Zaliczkowe i Oszczędnościowe and Towarzystwo Zaliczkowe i Kredytowe, acting in Strzyżów, but also in Czudec and Frysztak. At the end of the 19th century, local savings and loan associations (*kasa oszczędnościowo-pożyczkowa*) developed, abusing poorer population, protecting itself by borrowing from usurers and bypassing procedures required in banks. In credit activities, there was a visible factor of religious contention. Minor Jewish merchants benefited from cash grants from the growing interest-free loan associations (*Kasy Bezprocentowe*), whereas the poor Jews were supported by the Popular Loan Association (*Kasa Ludowa*) and donations of wealthy Israelites. The Catholic community benefited from the services of the Strzyżów Savings Association (*Strzyżowska Kasa Oszczędności*) and the Commune Savings Association (*Gminna Kasa Oszczędności*).

Jewish landowners

In 1869 in the area of Galicia, Jews were granted civil and political rights. In practice, it meant consent to economic freedom, including

przejmowane przez żydowskich przedsiębiorców. To zjawisko dostrzeżemy z całą mocą zestawiając wykazy galicyjskich dóbr tabularnych w ostatnich trzech dekadach XIX w. Przyczyn zmiany właścicieli majątków ziemskich było kilka. W latach siedemdziesiątych wzrosła liczba żydowskich posiadaczy ziemskich z uwagi na krach na wiedeńskiej giełdzie (1873), co doprowadziło wielu ziemian do ruiny. Najbogatsi Żydzi nabywali zadłużone majątki na licytacji lub z wolnej ręki. Od końca XIX w. istniała w Galicji grupa kilkuset osób posiadających majątki ziemskie.

Żydowscy właściciele dóbr tabularnych byli grupą wewnętrznie zróżnicowaną. Na terenie powiatu strzyżowskiego kilku żydowskich przedsiębiorców weszło w posiadanie znacznych majątków ziemskich, głównie lasów. Chaskiel Wallach należał do najzamożniejszych przedsiębiorców. Posiadał rozległe dobra w Lutczy. Ze wspomnień mieszkańców Lutczy poznajemy okoliczności, w których doszło do przejęcia folwarku Ciepielowskich przez Wallacha: „Ciepielowski w karty nie grał, tylko źle gospodarzył. Bzik go złapał – mówił dziadek. […] Dawniej miał całą kapelę we dworze. Sprowadził Cyganów, Włochów i żywił ich całe lata. Płacił za to dobrze. Do tego sam robił instrumenta. Nawet organy swojej roboty w lamusie postawił. A pola zarastały. Kiedy zielsko na nasze szło, trzeba się było ratować". Od 1888 r. do Wallacha należała część kompleksu leśnego w Łękach II, którego zarząd przejął jego zięć Dawid Schiff.

Rozległy kompleks leśny w Jaszczurowej należał do małżeństwa Kornfeldów. Wielu właścicieli, często wspólników, miało rozproszone

the right to purchase lands. In a relatively short amount of time noble estates, which were economically the weakest, were partially taken over by Jewish entrepreneurs. This phenomenon is especially striking if we compare lists of Galician dominical estates from the last three decades of the nineteenth century. There were several reasons for the change in the ownership of land estates. In the 1870s, the number of Jewish proprietors of land increased due to the collapse of the Vienna Stock Exchange (1873), which led many landowners to ruin. The richest Jews purchased indebted estates at auctions or by direct agreement. Since the end of the 19th century there were a group of several hundred people with land estates in the Galicia region.

The Jewish owners of dominical estates were an internally diverse group. In the area of the Strzyżów district several Jewish entrepreneurs came into possession of significant land estates, mainly forests. To the most wealthy entrepreneurs belonged Chaskiel Wallach, who owned a vast domain in Lutcza. Memoirs of the inhabitants of Lutcza preserved the memory of the circumstances in which the grange of the Ciepelowski family was taken over by Wallach. "Ciepelowski did not play cards, but he was a bad steward. He went loopy, my grandfather said. (...) He used to have a whole music band in the manor. He brought Gypsies, Italians, and supported them for years. He paid them well. Moreover, he made the instruments himself. He even put a self-made organ in the shed. And the fields grew weedy. When the weeds got to our fields, we had to save ourselves." Since 1888 Wallach owned a part of the forest complex in Łęki II, administered by his son in law, David Schiff.

kompleksy leśne położne w Niewodnej, Różance i Szufnarowej. Od Wojnarowskich majątek w Żarnowej kupił Izydor Weinberg i wspólnicy; łącznie 523 hektary w tej podgórskiej i lesistej okolicy. Jednak to kompleksy leśne (144 ha), które karczowano i sprzedawano na drewno, dawały największy dochód.

The extensive forest complex in Jaszczurowa belonged to the Kornfelds' partnership Many owners, often partners, had scattered forest complexes located in Niewodna, Różanka, and Szufnarowa. The estate in Żarnowa has been bought from the Wojnarowski family by Izydor Weinberg and his partners; the estate comprised in total 523 hectares in this piedmont and wooden area. But it was wooden complexes (144 ha), grubbed up and cleared to obtain wood for sale, that gave the biggest income.

Dobrzechów. Cegielnia Michałowskich. Widok współczesny
Dobrzechów. The brickyard of the Michałowski family. A contemporary view

Dobrzechów. Kuźnia. Widok współczesny
Dobrzechów. A smithy. A contemporary view

Strzyżów. Wieża browaru dworskiego Wołkowickich-Konopków. Widok współczesny
Strzyżów. The manorial brewery of the Wołkowicki-Konopka family. A contemporary view

Wyżne. Młyn. Widok współczesny
Wyżne. A mill. A contemporary view

Wiśniowa. Zabudowania gospodarcze Mycielskich. Widok współczesny
Wiśniowa. Outbuildings of the Mycielski family manor. A contemporary view

Dobrzechów. Dom rządcy w dobrach Michałowskich. Widok współczesny
Dobrzechów. The administrator's haus in the estate of the Michałowski family. A contemporary view

Strzyżów. Dom ogrodnika przy pałacu Wołkowickich-Konopków. Widok współczesny
Strzyżów. The gardener's house next to the Wołkowicki-Konopka palace. A contemporary view

Tropie. Gorzelnia dworska Wołkowickich-Konopków. Widok współczesny
Tropie. The manorial distillery of the Wołkowicki-Konopka family. A contemporary view

Wojciech Weiss, *Kazio (siostrzeniec artysty)*, 1902, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *Kazio (the artist's nephew)*, 1902, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

VIII

Środowisko nauczycielskie

Środowisko nauczycielskie w powiecie strzyżowskim na przełomie XIX i XX w. liczyło 46 nauczycieli. Z czasem liczba nauczycieli wyraźnie wzrosła. Z danych statystycznych na temat poziomu kwalifikacji i charakteru służbowego nauczycieli zatrudnianych na terenie powiatu strzyżowskiego w roku szkolnym 1910–1911 dowiadujemy się, że na tym obszarze zatrudnionych było 76 nauczycieli, z których 68 posiadało status nauczyciela stałego. Przeważali nauczyciele z patentem szkół ludowych. W mniejszości byli nauczyciele posiadający dyplom seminarium nauczycielskiego. Prowadzono zajęcia z: języka polskiego, języka niemieckiego, geografii, historii z elementami znajomości prawa, historii naturalnej, matematyki i geometrii, fizyki, kaligrafii, rysunku, muzyki i śpiewu, gry na skrzypcach i gimnastyki. Odrębnie prowadzono zajęcia z religii. Tylko jedna nauczycielka nie posiadała wymaganych kwalifikacji. Zatrudniono ją w szkole ludowej jednoklasowej z uwagi na brak kandydatów.

W 1900 r. na tym terenie działała jedna szkoła czteroklasowa (Strzyżów); trzyklasowa w Czudcu, pięć dwuklasowych (Dobrzechów,

VIII

The teachers' milieu

The body of educators in the Strzyżów district at the turn of the 19th and the 20th century counted 46 teachers. Over time, the number of teachers had clearly increased. From statistical data on the level of qualifications and the professional status of teachers employed in the Strzyżów district in the school year 1910–1911, we learn that 76 teachers were employed in this area, of which 68 had the status of a permanent teacher. Teachers with the folk school diploma prevailed. In the minority were teachers holding a diploma of a teacher's seminar. Local school students were thought: Polish and German language, geography, history with elements of legal knowledge, natural history, mathematics and geometry, physics, calligraphy, drawing, music,singing, violin playing and gymnastics. Religion classes were conducted separately. Only one teacher did not have the required qualifications. She was employed in a one-class folk school due to the lack of candidates.

In 1900 in this geographical area, functioned one four-year school (Strzyżów), a three-year school in Czudec, four two-year schools (Frysztak, Grodzisko, Lubla, and Lutcza) and 25 one-year schools. In 1914

Frysztak, Grodzisko, Lubla i Lutcza) oraz 23 szkoły jednoklasowe. W 1914 r. w Strzyżowie działała szkoła pięcioklasowa; szkół czteroklasowych i dwuklasowych realizujących program szkoły czteroklasowej było pięć: Czudec, Frysztak, Lubla, Lutcza i Szufnarowa. Szkół dwuklasowych było dziewięć; zaś jednoklasowych 40. Szkoły jednoklasowe organizowano w mniejszych ośrodkach wiejskich, stąd ich wyjątkowe znaczenie w rozwoju szkolnictwa i oświaty w Galicji. W trzech gminach prowadzone były zajęcia w języku ruskim z uwagi na dominującą liczbę uczniów posługujących się tym językiem. Były to szkoły ludowe w Bonarówce, Oparówce i Pietruszej Woli. Kierownikiem szkoły w Bonarówce był Teofil Mudryj, którego krewny ks. Iwan Mudryj był tam proboszczem. Życie codzienne szkół ludowych przybliżają kroniki szkolne.

W Strzyżowie rozpoznawalną postacią był Konstanty Pragłowski, od 1884 r. w zawodzie nauczycielskim. W latach 1911–1929 kierował on szkołą powszechną w Strzyżowie. Od 1903 r. ze Strzyżowem związany był Henryk Krysakowski, nauczyciel i działacz społeczny, członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Rzeszowie, a potem w Strzyżowie. Ważnymi postaciami w swoich środowiskach wiejskich byli: Józef Piętniewicz, zob. Słownik, wieloletni kierownik szkoły we Frysztaku, Wawrzyniec Tomaszewski, zob. Słownik, nauczyciel w Łękach, Franciszek Świstak, nauczyciel i kierownik szkoły w Dobrzechowie, Teofil Tryczyński uczący w Niebylcu, Jan Łabno, wieloletni kierownik szkoły w Wiśniowej. W Pstrągówce uczył Marian Kantor, zob. Słownik, ojciec przyszłego aktora i reżysera Tadeusza Kantora (1915–1990). W środo-

in Strzyżów there was one five-year school; five four-year and two-year schools implementing the program of four-year schools: in Czudec, Frysztak, Lubla, Lutcza and Szufnarowa. There were also nine two-year schools, and 40 one-year schools. The one-year schools were organized in small villages, hence their exceptional significance for the development of the school system and education in Galicia. In three communes - Bonarówka, Oparówka and Pietrusza Wola, classes were taught in the Ruthenian language, due to the dominant number of pupils using this language. The school principal in Bonarówka was Teofil Mudryj, whose relative Fr. Ivan Mudryj was a parish priest there. School chronicles provide us with everyday life of folk schools.

In Strzyżów a recognizable figure in the teaching profession since 1884 was Konstanty Pragłowski. In the years 1911–1929 he managed the primary school in Strzyżów. Since 1903 the town profited from the engagement of Henryk Krysakowski, a teacher and a social activist, member of the Sokół Gymnastic Association in Rzeszów, and then in Strzyżów. Teachers were also important figures in village communities: Józef Piętniewicz (see The Dictionary) for many years principal of the school in Frysztak, Wawrzyniec Tomaszewski (see The Dictionary), a teacher in Łęki, Franciszek Świstak, a teacher in Dobrzechów, Teofil Tryczyński, teaching in Niebylec, Jan Łabno, for many years principal of the school in Wiśniowa. In Pstrągówka taught Marian Kantor (see The Dictionary), father of the future actor and theatre director Tadeusz Kantor (1915–1990). In the Uniate community an important figure was Stanisław Graff, graduate of a teacher seminar, who worked in

wisku unickim ważną postacią był Stanisław Graff, absolwent seminarium nauczycielskiego, który w Pietruszej Woli pracował przeszło 40 lat. Przodkowie Graffa pochodzili z Niemiec, on przez wiele lat uważał się za Polaka, a po latach spędzonych w Pietruszej Woli miał się za Rusina. Ożenił się z Neonilą Olszańską, córką ks. Andrija Olszańskiego, proboszcza greckokatolickiego w Bonarówce. Ich dzieci wychowywane były w tym duchu.

Zauważalny był napływ kobiet do zawodu nauczycielskiego. Było to spowodowane rozwojem seminariów nauczycielskich żeńskich kształcących przyszłe nauczycielki wywodzące się w większości ze środowisk wiejskich lub małomiasteczkowych. Zawód ten otwierał kobietom drogę awansu społecznego, w pewnym stopniu przyczyniał się także do poprawy sytuacji materialnej. Młode nauczycielki rozpoczynały pracę w szkołach o najniższym stopniu organizacji, czyli szkołach jednoklasowych. Wiele kobiet wybrało zawód nauczycielski, podporządkowując temu życie osobiste.

Wobec braku pomieszczeń do nauki, lokalna administracja korzystała z pomocy właścicieli obszarów dworskich i proboszczów, którzy na budowę szkół odstępowali grunt lub dostarczali drewno. Tam gdzie szkół nie było, administracja użyczała własne pomieszczenia, opłacała wynajem izby w domach, niekiedy w karczmach lub adaptowała położone w centrum wsi karczmy na budynek szkolny, jak to miało miejsce w Szufnarowej. Wspomnienia Romualda Pitery (1901–1967) rozpoczyna fragment dotyczący budynku szkolnego, który był jednocześnie domem jego rodziców Andrzeja i Heleny Piterów, nauczycieli: „Rodzice

Pietrusza Wola for over 40 years. Graff's ancestors came from Germany, he himself for many years considered himself a Pole, and then a Ruthenian after years spent in Pietrusza Wola. He married Neonila Olszańska, daughter of Fr. Andrij Olszański, the Greek Catholic parish priest in Bonarówka. Their children were brought up in this spirit.

The influx of women to the teaching profession was noticeable. The reason for this phenomenon was the development of teacher seminars for women, educating future teachers, originating mainly from rural or provincial communities. This profession opened the path of social advancement for women, and to some extent also contributed to the improvement of their material condition. Young female teachers started working in schools with the lowest level of organization, that is in single-year schools.

In the absence of study rooms, the local administration used the help of the owners of the land estates and parish priests, who yielded their grounds or delivered timber for the construction of schools. Where there were no schools, the administration lent its own premises, paid for rented rooms in houses or sometimes in taverns or adapted inns located in the centre of the village for the school building, as was the case in Szufnarowa. The memoirs of Romuald Pitera (1901–1967) begin with a passage concerning the school building, serving also as a home to his parents, Andrzej and Helena Pitera (see the Dictionary), who were teachers: "My parents taught in a folk school (that is how village schools were called at that time) in a small sub-mountainous village, Szufnarowa (...). The school house, in which we lived, was con-

Strzyżów. Nauczyciele szkół ludowych powiatu strzyżowskiego. Fotografia z 1910 roku

Od lewej: Rząd I 1. „hr" Koń; 2. Szczurek Franciszek; 3. Patryn; 4. Bączewska Zofia-Wątróbska; 5. Karliczkówna Zofia-Łuszczowa; 6. Piasecka Waleria; 7. Ostaszewski Stanisław; 8. Rawski; 9. Pitera Wojciech; 10. Madej Maksymilian; 11. Malanek Roman; 12. Klimek Franciszek; 13. Piejko Władysław; 14. Bogdański; 15. Boho Franciszek; 16. ; 17. Kaniowski Stanisław. **Rząd II** 1.; 2. Śmiałowska; 3. Dukietówna; 4.; 5. Piterowa Maria; 6. Kratzerowa Romana; 7. Palinowska Waleria; 8. Bączewski; 9. Ostaszewska; 10. Pragłowski; 11. Insp. Chuchla Józef; 12. Witer; 13. Witerowa Maria; 14. Dąbek; 15. Bogdańska; 16. Pirogowa Kazimiera; 17. Insp. Krysakowski Henryk; 18. Lubelski Marian; 19. Hawlicki Maksymilian; 20. Burghard Karol; 21.; 22. Pragłowska Helena Piterowa. **Rząd III** 1.; 2. Graf Maria-Drejnialikowa; 3.; 4.; 5. Machnicka; 6. Pawlikowska Zofia-Dańcowa; 7. Bentka Janina; 8. Suska; 9. Gorczycowa; 10. Tomaszewski; 11. Bohenkówna-Tomaszewska; 12. Malanek Helena-Libuchowa; 13. Mazurkówna-Kuśniczowa; 14. Szela Maria; 15.; 16. Józefa Bursztynówna; 17. Szczęścikiewicz Władysław; 18. Karliczkówna Maria; 19. Językówna Helena; 20.; 21.; 22. Bieniówna; 23. Wyżykowska Adolfa Urbanikowa; 24. **Rząd IV** 1. Brożek Jan; 2. Pitera Andrzej; 3.; 4. Makares Władysław; 5. Malanek Władysław; 6. Gołębiowski Jan; 7. Łobucki Edward; 8. Sejbkowski Stanisław; 9. Łuszcz Wojciech; 10. Graf Stanisław; 11. Mudryj Teofil; 12. Dubas Wojciech; 13. Rozab Jakub (Korab?); 14. Piątek; 15. Stopa Stanisław; 16. Tryczyński Teofil. **Rząd V** 1.; 2.; 3. Szczepanik Jan; 4. Wnęk Józef; 5. Żółkoś; 6. Kuśnierz Andrzej; 7. Ryndak; 8. Markowicz Antoni; 9. Piróg Jan; 10. Świstak Franciszek; 11. Skoczuch Piotr; 12. Szwarc Eugeniusz; 13. Wójtowicz Kazimierz; 14. Trybus Kajetan; 15. Łabno Jan; 16. Kolbusz Feliks; 17. Doktór Franciszek; 18. Gorczyca; 19. Delimat Stanisław; 20. Gonet Józef; 21. Wiśniowski Józef.

Strzyżów. Teachers of folk schools in the Strzyżów district. A photograph from 1910

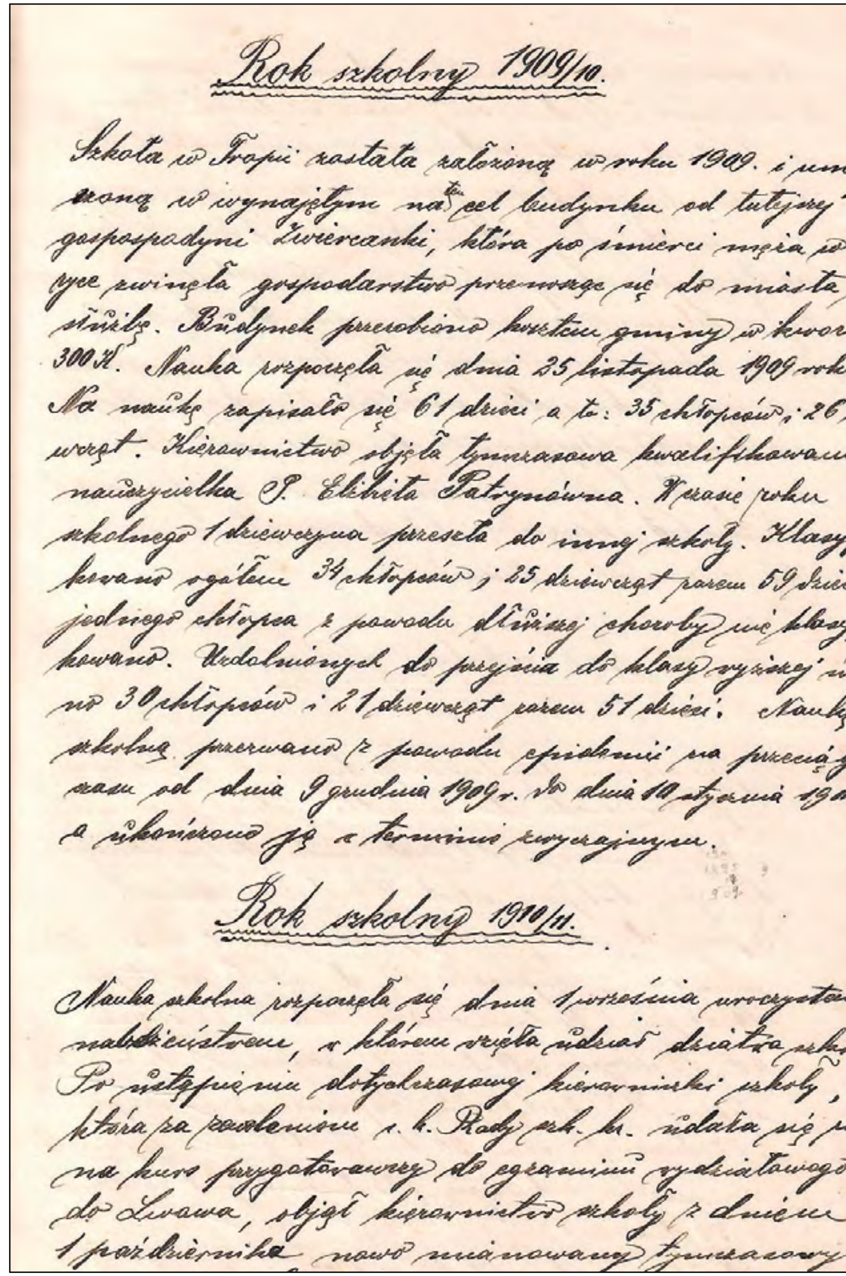

Rok szkolny 1909/10.

Szkoła w Tropi zastała założoną w roku 1909. i umieszczoną w wynajętym na ten cel budynku od tutejszej gospodyni Żwirczanki, która po śmierci męża wdowa … zwinęła gospodarstwo przenosząc się do miasta na służbę. Budynek przerobiono kosztem gminy w kwocie 300 K. Nauka rozpoczęła się dnia 25 listopada 1909 roku. Na naukę zapisało się 61 dzieci a to: 35 chłopców i 26 dziewcząt. Kierownictwo objęła tymczasowa kwalifikowana nauczycielka P. Elżbieta Patrynówna. W czasie roku szkolnego 1 dziewczyna przeszła do innej szkoły. Klasyfikowano ogółem 34 chłopców i 25 dziewcząt razem 59 dzieci; jednego chłopca z powodu dłuższej choroby nie klasyfikowano. Uzdolnionych do przyjęcia do klasy wyższej uznano 30 chłopców i 21 dziewcząt razem 51 dzieci. Naukę szkolną przerwano z powodu epidemii na przeciąg czasu od dnia 9 grudnia 1909 r. do dnia 10 stycznia 1910 r. a ukończono ją w terminie zwyczajnym.

Rok szkolny 1910/11.

Nauka szkolna rozpoczęła się dnia 1 września uroczystem nabożeństwem, w którem wzięła udział dziatwa szkolna. Po ustąpieniu dotychczasowej kierowniczki szkoły, która za pozwoleniem c. k. Rady szk. kr. udała się na kurs przygotowawczy do egzaminu wydziałowego do Lwowa, objął kierownictwo szkoły z dniem 1 października nowo mianowany tymczasowy

Kronika szkoły ludowej w Tropi z 1909 roku

A chronicle of the folk school in Tropie from 1909

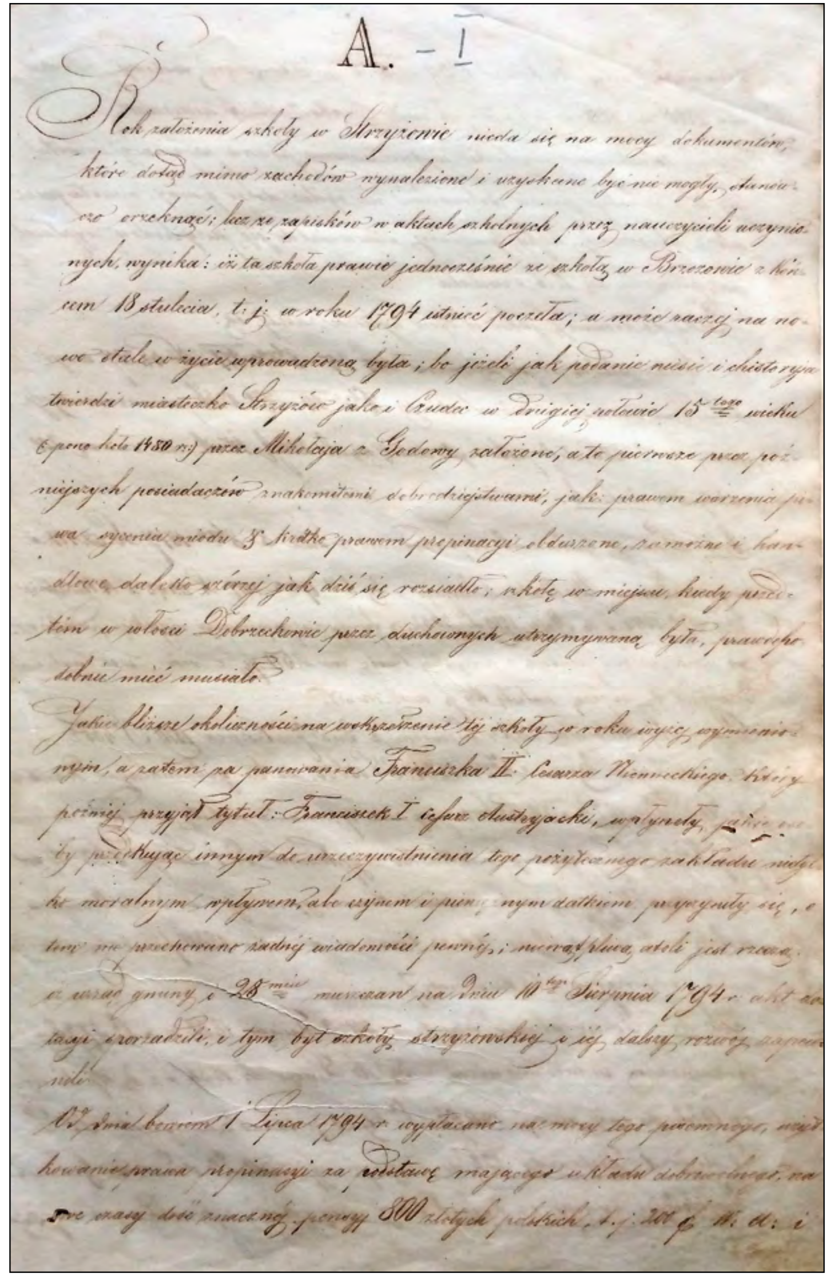

A. – I

Kronika szkoły ludowej w Strzyżowie

A chronicle of the folk school in Strzyżów

Franciszek Świstak, kierownik szkoły ludowej w Dobrzechowie w latach 1896-1913
Franciszek Świstak, a principal of the folk school in Dobrzechów in the years 1896–1913

Helena Malankiewiczówna, nauczycielka w szkole ludowej w Dobrzechowie w latach 1907–1913
Helena Malankiewiczówna, a teacher in the folk school in Dobrzechów in the years 1907–1913

Wawrzyniec Tomaszewski, kierownik szkoły w Łękach, w otoczeniu uczniów. Fotografia sprzed 1914 roku
Wawrzyniec Tomaszewski, a principal of the school in Łęki, surrounded by the pupils. A photograph from before 1914

Kierownicy szkół ludowych w powiecie strzyżowskim. Fotografia z końca XIX wieku
Principals of folk schools in the Strzyżów district. A photograph from the end of the 19th century

Andrzej i Maria Piterowie, rodzina nauczycielska z dziećmi. Strzyżów, rok 1926.
Andrzej and Maria Pitera, a family of teachers with children. Strzyżów, 1926

uczyli w szkole ludowej, tak wówczas nazywano wiejskie szkoły w małej podgórskiej wsi, Szufnarowej […]. Dom szkolny, w którym mieszkaliśmy, przerobiono ze starej karczmy. Był to niski, obszerny budynek drewniany z belkowymi stropami, z kamienną posadzką i dachem krytym gontami. Nad kalenicą, oprócz dwóch przysadzistych kominów, sterczała otwarta wieżyczka z dzwonem, zwołującym dzieci na naukę. Jego głos podawał czas całej okolicy".

Wyposażenie szkół ludowych znane z inwentarzy szkolnych wyglądało podobnie. Nauczyciel miał do dyspozycji na ogół jedną salę, w której znajdowała się tablica, stół, krzesło, kilkanaście ławek. Była także szafa mieszcząca wyposażenie klasy tj.: książki, liczydło, przyrządy miar i wag; obok mapa cesarstwa Habsburgów, w kącie piec kaflowy. Zły stan techniczny większości szkół ludowych i trudne warunki lokalowe były przyczyną częstej zmiany miejsc pracy wiejskich nauczycieli. W wielu przypadkach trudne warunki były powodem rezygnacji z pracy. W wiejskich szkołach ludowych uczono czytania i pisania, rachunków w połączeniu z nauką o formach geometrycznych, przyrody, rysunków, śpiewu. Chłopcy mieli zajęcia z gimnastyki, dziewczęta z robótek ręcznych. Zajęcia z religii prowadzono odrębnie.

verted from an old inn. It was a low, spacious wooden building with beam ceilings, with a stone floor and a shingle roof. Over the rooftree, in addition to two squat chimneys, stood out an open turret with a bell, calling children to come to classes. It also served as sort of clock telling time to the whole area."

The equipment at folk schools, known from school inventories, looked similar everywhere. The teachers usually had at their disposal one room, equipped with a table, a chair and a dozen or so benches. The room contained a wardrobe with teaching aids, such as books, an abacus, instruments for measuring and weighing; next to it hung a map of the Habsburg empire. There was also a tiled stove in the corner. The poor technical condition of most folk schools and difficult housing conditions were the cause of frequent changes of place of work for the village teachers. In many cases, difficult working conditions were the reason for resigning from work. In rural folk schools, pupils were taught to read and write and to count (basic arithmetic was combined with elements of geometry); other school subjects were natural sciences, drawing and singing. Boys had gymnastics classes; girls learned needlework. Religious classes were conducted separately.

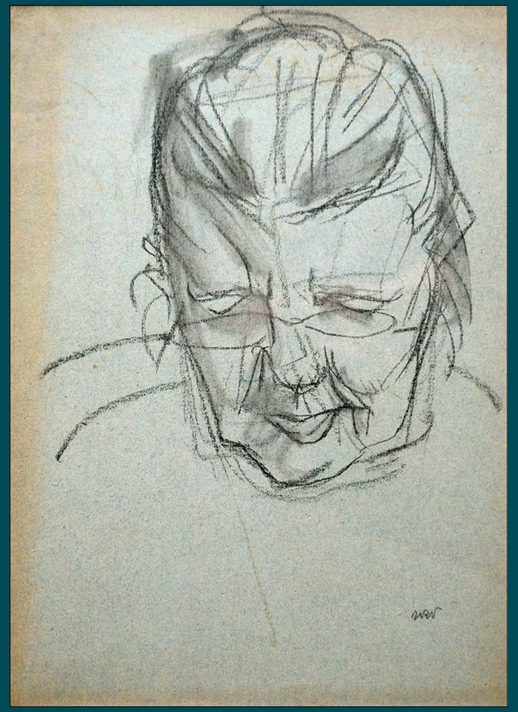

Wojciech Weiss, *Portret staruszki*, 1901, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *Portrait of an old woman*, 1901, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

IX

Aktywność społeczna

W okresie autonomii galicyjskiej na terenie powiatu strzyżowskiego zakładano stowarzyszenia o charakterze społeczno-gospodarczym aktywizujące społeczność małomiasteczkową i wiejską. Najwcześniej organizowano jednostki straży ogniowej z uwagi na zagrożenia pożarowe. W 1869 r. zorganizowano jednostkę strażacką w Strzyżowie, kolejne powstawały w Czudcu – 1882 r., Frysztaku – 1892 r., Dobrzechowie – 1896 r. i Niebylcu – 1906 r.

Ważnym wydarzeniem społecznym było rozpoczęcie działalności kółek rolniczych. Organizacja ta zrzeszała katolickich działaczy gospodarczych i społecznych. Propagowała wśród rolników nowoczesne formy gospodarowania. U schyłku XIX w. coraz poważniejszą siłą polityczną w Galicji byli ludowcy. Liczną grupę zwolenników miał na terenie powiatu strzyżowskiego ks. Stanisław Stojałowski. Wielu działaczom ludowym udało się zrobić karierę polityczną w dobie galicyjskiej lub II Rzeczypospolitej, przykładem jest Jan Harnek, zob. Słownik, z Gogołowa, Maksymilian Hawlicki z Żarnowej, czy Wawrzyniec Tomaszewski.

IX

Social activity

During the Galician autonomy period (1867–1918), in the Strzyżów district, the main type of social organizations were socio-economic associations, vivifying the provincial and rural communities. The earliest associations, due to the common risk of fire , were fire-fighting units. In Strzyżów a fire brigade unit was established in 1869. Other units have been founded in Czudec (1882), in Frysztak (1892), in Dobrzechów (1896) and in Niebylec (1906).

An important social event was the initiation of the activity of machinery rings. This organization united Catholic socio-economic activists, propagating modern forms of farming among peasants. At the end of the 19th century an increasingly important political force in the Galicia was the People's Party (*Stronnictwo Ludowe*). Fr. Stanisław Stojałowski.had large group of supporters in the Strzyżów district had Many popular activists have managed to make a political career in Galician times or in the times of the Second Polish Republic; an example being Jan Harnek (see The Dictionary) from Gogołów, Maksymilian Hawlicki from Żarnowa or Wawrzyniec Tomaszewski (see The Dictionary).

Wiek XIX był stuleciem zrywów niepodległościowych, w których uczestniczyły osoby związane z tym regionem, np. ks. August Nahlik, zob. Słownik, czy Franciszek Dydacki, zob. Słownik i wielu innych.

Organizacje społeczno-kulturalne

Na przełomie XIX i XX w. rozpoczęły działalność organizacje o charakterze oświatowym, wokół których skupiona była społeczność powiatowa. Kluczową rolę w procesie budzenia ducha narodowego odegrało Towarzystwo Szkoły Ludowej. W ramach akcji oświatowej czytelnie TSL organizowały odczyty o tematyce społecznej i historycznej.

Na przełom XIX i XX w. przypadają początki teatru amatorskiego. We Frysztaku (1893) członkowie kasyna miejskiego zorganizowali wieczornicę poświęconą Adamowi Mickiewiczowi. W setną rocznicę urodzin Mickiewicza (1898), młodzież z Frysztaka zorganizowała przedstawienie na podstawie Księgi VII Pana Tadeusza. Ten fragment narodowego eposu wystawiono w pomieszczeniu byłego browaru we Frysztaku. Od 1905 r. działało w Frysztaku teatralne kółko amatorskie. W 1902 r. czudecki teatr amatorski zorganizował w pałacu Wiktorów przedstawienie nawiązujące do bitwy pod Grunwaldem. W 500. rocznicę bitwy pod Grunwaldem (1410–1910), powszechnie organizowano odczyty i przedstawienia poświęcone temu wydarzeniu. W Strzyżowie życie teatralne toczyło się w budynku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół".

The 19th century was the century of independence uprisings fights, which included personas ants associated with this region such as Fr. August Nahlik (see The Dictionary), Franciszek Dydacki (see The Dictionary) and many others.

Socio-cultural organizations

The turn of the 19th and the 20th century began the activities of various educational organizations, gathering and mobilizing the district community. A key role in the process of awakening the national spirit was played by the Folk Education Association (*Towarzystwo Szkoły Ludowej* – TSL). As part of their educational campaigns, TSL reading rooms organized lectures on social and historical topics.

The turn of the 19th and the 20th century saw the beginnings of amateur theatre. In Frysztak (1893) members of the city casino organized a solemn evening devoted to Adam Mickiewicz. On the hundredth anniversary of Mickiewicz's birth (1898) youth from Frysztak organized a performance based on the Book Seven of "Pan Tadeusz". This fragment of the national epic was exhibited in the room of the former brewery in Frysztak. Since 1905 operated in Frysztak an amateur theatre group. In 1902, in the Wiktor palace, an amateur theatre organized a performance referring to the battle of Grunwald. On the 500th anniversary of the battle of Grunwald (1410–1910), readings and performances devoted to this event were commonly organized. In Strzyżów, theatre life went on in the premises of the Sokół Gymnastic Association.

We wsiach powiatu strzyżowskiego najwcześniej odnotowano działalność teatralną w Dobrzechowie. Od 1902 r. działał tam teatr włościański, który trzy lata później (1905) nosił nazwę Włościańskie Kółko Amatorskie przy Czytelni Towarzystwa Szkoły Ludowej. Zespół ten występował w sali strzyżowskiego „Sokoła". Teatry włościańskie działały także w Niebylcu, Kalembinie, Lutczy i Szufnarowej. W Żarnowej głównym animatorem kultury był Maksymilian Hawlicki, nauczyciel w szkole ludowej. W 1908 r. zorganizował teatr włościański złożony z członków Drużyny Bartoszowej. Hawlicki układał repertuar i reżyserował przedstawienia, które odbywały się w prywatnym domu.

W repertuarze teatrów amatorskich znajdowały się teksty o charakterze religijnym jak np. *Jasełka* i *Betlejem polskie* – Lucjana Rydla, które wystawiano najczęściej. Do historii Polski nawiązywały teksty przedstawień takich jak: *Wóz Drzymały*, *Dziesiąty pawilon*. Repertuar odnosił się także do powstań narodowych, np. *Konfederaci barscy*, *Kościuszko pod Racławicami*. Większość tekstów miała jednak charakter rozrywkowy np. *Chłopi arystokraci, Kominiarz i młynarz, Tragedie jakich wiele*, *Urlopnik*, *Żyd w beczce* i *Błażek opętany*. Spektakle odbywały się w salach szkolnych lub pomieszczeniach kółek rolniczych.

Społeczność unicka organizowała się w celu pobudzenia narodowego ducha i przeciwstawieniu się polonizacji. Społeczność żydowska posiadała dobrze zorganizowane struktury edukacyjne działające przy gminach żydowskich.

In the villages of the Strzyżów district the earliest theatrical activity was recorded in Dobrzechów. Since 1902 there was a folk theatre, which three years later (1905) performed under the name of the Folk Amateur Circle at the Reading Room of the Folk Education Association (TSL). This troupe presented its performances in the Sokół hall in Strzyżów. Folk theatres were also in Niebylec, Kalembina, Lutcza and Szufnarowa. In Żarnowa the main animator of culture was Maksymilian Hawlicki, a teacher in the local folk school. In 1908 he organized a folk theatre, composed of members of a pre-military training group *Drużyny Bartoszowe*. Hawlicki arranged the repertoire and directed performances, which took place in a private house.

In the repertoire of amateur theatres there were religious texts, such as Nativity plays and the most often played Polish Bethlehem by Lucjan Rydel. References to the history of Poland were made in the text for such performances as "Drzymała's wagon" or "The Xth Pavilion". The repertoire also alluded to national uprisings, e. g. "The Bar confederates" or "Kościuszko at Raclawice". However, most of the texts were entertaining: e. g. "Peasant Aristocrats", "A Chimney Sweeper and a Miller", "A Usual Tragedy", "A Vacationer", "A Jew in a Barrel", "The Frenzied Błażek". Performances were held in school rooms or in the premises of machinery rings.

The Uniate community organized itself to stimulate the national spirit and to resist polonization. The Jewish community utilized well organized educational structures present in Jewish communes.

Środowisko inteligenckie

Na terenie powiatu strzyżowskiego w ostatniej dekadzie XIX w. rozpoczęły działalność dwa towarzystwa kasynowe – we Frysztaku i Strzyżowie. Na temat frysztackiego towarzystwa niewiele wiadomo, ponadto że działało od co najmniej 1893 r.

Towarzystwo Kasynowe w Strzyżowie było pierwszą instytucją kultury gromadzącą przedstawicieli strzyżowskiej elity, której rozwój należy łączyć z podniesieniem Strzyżowa do rangi miasta powiatowego i napływem do miasta licznej grupy urzędników galicyjskich. Najstarsza wzmianka na ten temat pochodzi z 1894 r. W 1898 r. Wydział Towarzystwa Kasynowego uchwalił, że zebrania towarzyskie „mają na celu rozbudzenie życia towarzyskiego w Strzyżowie". Mogły w nich uczestniczyć także osoby spoza tego grona. Zebrania miały odbywać się w odstępach dwutygodniowych, w soboty. Pierwsze spotkanie zorganizowano 15 stycznia 1898 r.

Pierwszym przewodniczącym towarzystwa był Michał Bocheński, jego następcą został Ignacy Wołkowicki, właściciel strzyżowskiego obszaru dworskiego. Te funkcję pełnili także starostwie strzyżowscy Mikołaj Pokiński, Zygmunt Zaleski i Ludwik Lipski, którzy odgrywali czołową rolę w życiu społecznym Strzyżowa. W gronie najbardziej aktywnych działaczy towarzystwa rozpoznajemy najbardziej liczne środowisko administracji, wielu nauczycieli strzyżowskiego gimnazjum i szkoły ludowej, przemysłowców i rzemieślników. W 1914 r. towarzystwo liczyło 46 członków.

The intelligentsia

In the last decade of the nineteenth century, in the Strzyżów district, two casino associations in Frysztak and in Strzyżów began their activity. of Almost nothing is known about the operation of the Frysztak association, except that it has been in operation since at least 1893.

The casino association in Strzyżów was the first cultural institution gathering representatives of the Strzyżów elite, whose development should be associated with raising Strzyżów to the status of the poviat capital and with the influx of a large group of Galician officials to the town. The oldest mention on this subject comes from 1894. In 1898 the Division of the Casino Association proclaimed that social gatherings "are aimed at awakening social life in Strzyżów". They could also be attended by people who did not belong to this club. Meetings were taking place every two weeks, on Saturdays. The first meeting was organized on January 15, 1898.

The first president of the association was Michał Bocheński, and his direct successor was Ignacy Wołkowicki, owner of the land estate in Strzyżów. This function was also exercised by Strzyżów starostas, Mikołaj Pokiński, Zygmunt Zaleski and Ludwik Lipski, who played a leading role in Strzyżów's social life. Among the most active memebrs, we can recognize representatives of public administration, many teachers of the Strzyżów gymnasium and folk school, industrialists and craftsmen. In 1914 the association counted 46 members.

In the years 1898–1910 rooms for meetings were rented in a non-existing today house of Jan Palys, located near the church. In the

W latach 1898–1910 wynajmowano pomieszczenia w nieistniejącej dziś kamienicy Jana Pałysa położonej w pobliżu kościoła. Latem 1910 r. zdecydowano, aby siedzibę towarzystwa przenieść do budującego się gmachu strzyżowskiego „Sokoła". W lokalu mieściła się czytelnia gazet. Prenumerowano prasę polską i wiedeńskie tytuły, wśród nich były: „Tagblatt", „Ruch Katolicki", „Tygodnik Ilustrowany", „Czas", pismo krakowskich konserwatystów, „Ziemia", „Reforma", „Głos Narodu", „Dziennik Polski" i „Świat". Dla członków i gości lokalu kasynowego dostępna była biblioteka kasynowa czynna w niedzielę przed południem. W lokalu kasynowym znajdował się pokój do gier np. w bilard, karty oraz sala teatralna wykorzystywana także jako miejsce spotkań towarzyskich. Popularnością cieszyła się kręgielnia. Organizowano zabawy i wieczorki z tańcami, a w okresie karnawałowym bale. Na zakończenie karnawału mężczyźni organizowali tzw. śledzia kasynowego. Odbywały się odczyty, pogadanki oraz przedstawienia teatralne. W grudniu 1898 r. zorganizowano spotkanie z okazji setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół" w Strzyżowie

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół" w Strzyżowie rozpoczęło działalność w 1896 r. W ten sposób Strzyżów dołączył do coraz liczniejszej grupy miast galicyjskich, które wokół tego stowarzyszenia organizowały podstawy ruchu niepodległościowego. Założycielami strzyżowskiego „Sokoła" byli członkowie strzyżowskiej elity, najbardziej wpływowi przedstawiciele wolnych zawodów wywodzący się ze środowiska prawniczego i lekarskiego, okoliczne ziemiaństwo, pracow-

summer of 1910, it was decided that the seat of the society would be transferred to the building of the Sokół Association, then under construction. The premises contained a newspaper reading room. Polish press and Viennese titles were subscribed, among them: *Tagblatt*, *Ruch Katolicki*, *Tygodnik Ilustrowany*, *Czas*, a periodical of the Polish conservatists, *Ziemia*, *Reforma*, *Głos Narodu*, *Dziennik Polski* and Świat. A casino library was available to members and guests of the casino premises, and open on Sunday before noon. There was a game room in the casino area, for games such as billiards or cards, and a theatre hall, which was also used as a social meeting place. Also popular was a bowling room. Evening parties with dances were organized, as well as balls during the carnival period. At the end of the carnival, men organized the so called herring casino parties. Other activities covered readings, talks and theatrical performances.. In December 1898, a meeting was held to celebrate the centenary of Adam Mickiewicz's birthday.

The Sokół Gymnastic Association in Strzyżów

In 1896 The Sokół Gymnastic Association began its activity in Strzyżów, and thus Strzyżów joined the organization that created foundations of independence movement in increasing numerof Galician cities and towns. Founding members of the Sokół association in Strzyżów were representatives of the Strzyżów elite, the most influential representatives of the liberal professions coming from the legal and medical community, the local landowners, representatives of the local commune and district administration, clergy, entrepreneurs and craftsmen.

nicy administracji gminnej i powiatowej, duchowieństwo, przedsiębiorcy i rzemieślnicy.

Członkowie strzyżowskiego „Sokoła" uczestniczyli w zlotach sokolich organizowanych na terenie Galicji, w ramach których prowadzono ćwiczenia i pokazy gimnastyczne z elementami musztry wojskowej. Do programu szkoleniowego sokolnictwa wprowadzono elementy wyszkolenia wojskowego, do których zaliczano ćwiczenia strzeleckie. Henryk Krysakowski zorganizował drużyny skautingowe, on też koordynował powstawanie strzyżowskich Polowych Drużyn Sokolich w latach 1912–1914. Skuteczność tych ćwiczeń podnosiła organizacja strzelnicy do ostrego strzelania pod kierunkiem instruktorów wojskowych. Uzyskano dostęp do broni, nowoczesnych metod szkoleniowych oraz umundurowania. Strzyżowskie drużyny sokole wchodziły w skład rzeszowskiego okręgu; jego członkowie zasilili szeregi strzyżowskiego Związku Strzeleckiego działającego od 1912 r. Z tego środowiska zwerbowano najliczniejszą grupę ochotników w pierwszych tygodniach wojny.

The Strzyżów Sokół members participated in "falcon rallies" organized in Galicia, during which exercises and gymnastic demonstrations with elements of military drill were carried out. The training program of the Sokół Association introduced elements of military training, which included shooting exercises. Henryk Krysakowski organized scouting teams; he also coordinated the formation of Strzyżów Sokół Field Teams in the years 1912–1914. The effectiveness of these exercises was raised by the organization of a shooting range for sharp shooting under the guidance of military instructors. The organization gained access to weapons, modern training methods and uniforms. The Strzyżów Sokół troops belonged to the Rzeszów division; their members joined the ranks of the Riflemen's Association, active since 1912. From this milieu came the largest group of volunteers, recruited in the first weeks of the First World War.

Wojciech Weiss, *Studium macewy IV (Strzyżów)*, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *A study of a matzeva IV (Strzyżów)*, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

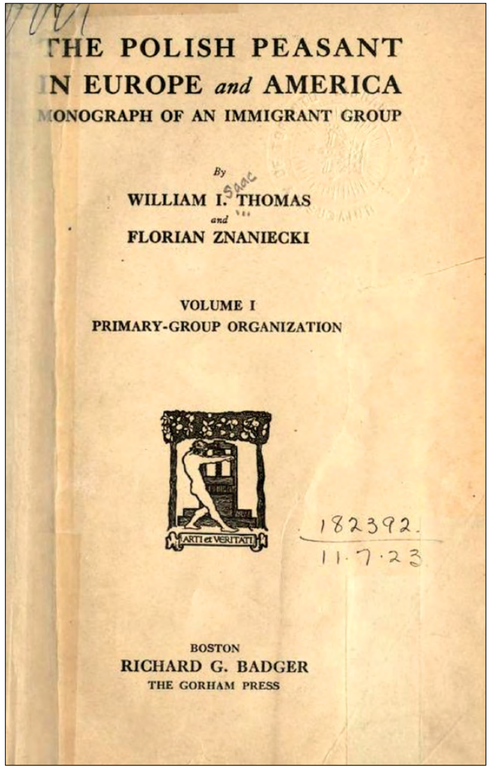

X

Emigracja zarobkowa do USA

Emigracja zarobkowa z Galicji do Ameryki Północnej na przełomie XIX i XX w. szacowana jest na około 3,5 miliona osób, w znacznej części najuboższych, których na wyjazd za Ocean namówili najbliżsi krewni, opłacając bilet. W latach dwudziestych XX w. dwóch socjologów William Thomas i Florian Znaniecki poświęciło tej kwestii wielotomowe dzieło *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an immigrant group* opublikowane w latach 1918–1920.

Skalę i natężenie emigracji zarobkowej mieszkańców powiatu strzyżowskiego do USA częściowo poznajemy na podstawie danych pochodzących z zasobu archiwalnego Ellis Island Immigration Museum. Na Ellis Island koło Nowego Jorku docierali emigranci chcący wjechać na terytorium amerykańskie i na wstępie byli poddawani upokarzającym badaniom medycznym, które miały zapobiec rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych. Amerykanie starali się uniemożliwić wjazd do swego kraju osobom z przeszłością kryminalną. Kwestionariusze celne zawieraly informacje na temat narodowości, wyznania, stanu cywilnego i posiadanego majątku.

X

Labor emigration to the USA

Labor emigration from Galicia to North America at the turn of the 19th and the 20th century is estimated at around 3.5 million people, consisting in a large part of the poorest, often illiterate representatives of the largest peasant community, whom their relatives had persuaded to undertake the trip, paying for their tickets. In the 1920s two prominent sociologists, William Thomas and Florian Znaniecki, devoted to this issue a multi-volume work *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an immigrant group,* published in the years 1918–1920.

The knowledge of the scale and intensity of the economic emigration of the residents of the Strzyżów district comes partially from the archives of the Ellis Island Immigration Museum. To Ellis Island near New York, flocked immigrants who wanted to enter the US; they were initially subjected to humiliating medical tests, aimed at preventing the spread of infectious diseases. Additionally Americans tried to prevent people with criminal records from entering the country. Customs questionnaires contained information on nationality, religion, marital status and property.

Emigranci z powiatu strzyżowskiego

Liczba emigrantów z powiatu strzyżowskiego nie jest dokładnie znana. W schematyzmie diecezji przemyskiej opublikowanym w 1917 r. po raz pierwszy zawarto informacje na temat skali emigracji zarobkowej wiernych na terenie dekanatu strzyżowskiego liczącego 51 554 osoby. Z informacji tych wynika, że z parafii: Czudec wyemigrowało 578 wiernych, Dobrzechów – 365, Frysztak – 3000, Lutcza – 863, Łączki Jagiellońskie – 988, Niebylec – 447, Niewodna – 1230, Połomia – 669, Strzyżów – 500 i Żyznów – 410. Według statystyki kościelnej na emigracji znajdowało się 9 050 wiernych tj. 17,5%. Najliczniejszą grupę emigrantów stanowili wierni z parafii Frysztak – 57,6%. Najmniej liczna grupa wywodziła się z parafii Dobrzechów – 3,9% i Strzyżów – 5,6%, dwóch najsilniejszych ekonomicznie ośrodków. Dane statystyczne uzupełniają coraz częściej publikowane listy emigrantów z zasobu archiwalnego Ellis Island. Z tego zestawienia dowiadujemy się, że z Baryczki wyjechało 126 osób, z Blizianki – 132, z Gwoździanki – 74, z Gwoźnicy – 277, z Jawornika – 195, z Konieczkowej – 191, z Lutczy – 507, z Małówki – 36, z Niebylca – 51, z Połomi – 116. Lista ta zawiera 1705 nazwisk emigrantów, którzy wyjechali do USA w latach 1892–1914. Dla porównania, ze Strzyżowa wyjechało 513 osób, w tym znaczna grupa strzyżowskich Żydów.

Podróżowano grupowo, w gronie krewnych, znajomych z okolicy, mając na uwadze bezpieczeństwo, które było zagrożone na skutek nieuczciwej działalności pośredników reprezentujących towarzystwa przewozowe, którzy znacznie zawyżali opłaty lub sprzedawali fałszywe karty

Emigrants from the Strzyżów district

The number of emigrants from the Strzyżów poviat is not exactly known. The yearbook of the Przemyśl diocese published in 1917 included for the first time information about the scale of economic emigration of the faithful in the area of the Strzyżów decanate, counting 51 554 persons. From this information we learn that from the Czudec parish emigrated 578 faithful, from Dobrzechów – 365, from Frysztak – 3 000, from Lutcza – 863, from Łączki Jagiellońskie – 988, from Niebylec – 447, from Niewodna – 1 230, from Połomia – 669, from Strzyżów – 500 and from Żyznów – 410 faithful. According to church statistics in total 9 050 faithful emigrated, that is, 17,5%. The least large group came from the parish of Dobrzechów (3,9%) and Strzyżów (5,6%), the two economicly strongest centres of the area. The statistical data is complemented further by published correspondence of emigrants from archivesat Ellis Island Museum. From their analysis we learn that from Baryczka emigrated 126 persons, from Blizianka – 132, from Gwoździanka – 74, from Gwoźnica – 277, from Jawornik – 195, from Konieczkowa – 191, from Lutcza – 507, from Małówka – 36, from Niebylec – 51, from Połomia – 116. This list includes 1705 names of emigrants who left for the USA in the years 1892–1914. For comparison, 513 people left from Strzyżów, including a significant group of the Strzyżów Jews.

Emigrants traveled in groups, with relatives or friends from the area, bearing in mind that their security was at risk due to the unfair activities of intermediaries representing transport companies, who

pokładowe. Problemem był handel młodymi kobietami, które trafiały do domów publicznych. W wielu przypadkach rażących nadużyć interweniowała policja. Przed tym procederem ostrzegała prasa. „Kuryer Rzeszowski" z dnia 29 kwietnia 1888 r. zamieścił notatkę następującej treści: „Emigracja za zarobkiem do Ameryki, mianowicie do Stanów Zjednoczonych, która pojawiała się w ostatnich czasach sporadycznie, jak nam donoszą, znów przybiera charakter epidemii. Mamy nadzieję, że chwilowo obałamucone umysły dadzą się sprowadzić jeszcze na drogę rozsądku. Odnosi się to szczególnie do rodziców, którzy działając nierozważnie i na oślep, zapychają ostatnim swym, zaledwie częstokroć na drogę wysączającym groszem, kieszenie towarzystw przewozowych i narażają swe dzieci na żebractwo i występki".

Niepewny los emigrantów z powiatu strzyżowskiego udających się w długą i niebezpieczną podróż rozpoczynał się na dworcu kolejowym w Rzeszowie. 8 marca 1900 r. „Głos Rzeszowski" zamieścił notatkę tej treści: „Na dworcu w Rzeszowie siadło we czwartek w nocy kilkaset osób. Wysyła ich właściciel biura wywiadowczego Feniger. Agent głośno poniewiera ludźmi, klnie głośno [...]. Nie było nikogo, kto by stawał w obronie znieważonych wychodźców".

Wyjazdom pierwszych emigrantów u schyłku XIX w. towarzyszyły spore emocje, które z czasem opadły, stając się codziennością, gdy formalności związane z wyjazdem do USA uproszczono. Dopiero z czasem stawiano emigrantom wymagania związane z potwierdzeniem pokrewieństwa z zapraszającym. Kwestie formalne ułatwiali agenci biur pośredniczących w wyjazdach, których aktywność odnotowano także

were significantly overcharging their clients or selling fake boarding passes. Another problem was the trade of young women who were sold to brothels. The police intervened in many cases of gross abuse. The press warned about this practice. *Kuryer Rzeszowski* from April 29, 1888 published the following note: "Economic emigration to America, namely to the United States, which has appeared sporadically in recent times, is, as reported to us, taking again epidemic proportion. We hope that momentarily addled minds can still be brought to the path of reason. This applies especially to parents who, acting imprudently and blindly, fill the pockets of transport companies with their last penny, often barely sufficient for the journey, and expose their children to begging and vices."

The uncertain fate of emigrants from the Strzyżów district, going on a long and dangerous journey, began at the railway station in Rzeszów. On March 8, 1900, *Głos Rzeszowski* published a following notice: "Several hundred people sat on a train station in Rzeszów on Thursday. They are sent by the owner of the dispatch office, Feninger. The agent is loudly scolding people, swearing aloud. There was no one to stand up for those unimportant emigrants."

The departure of the first emigrants at the end of the nineteenth century was accompanied by a lot of emotions, which diminished over time, becoming an everyday reality when the formalities related to the trip to the USA became relatively simple. It was only over time that the immigrants were asked to meet the requirements of confirming the relationship with the inviting person. Formal issues were facilitated by

na terenie powiatu strzyżowskiego. „Kiedy pierwsi emigranci wyjeżdżali z Babicy do Ameryki, to odprowadzała ich cała procesja, a co było krzyku, płaczu i gwałtu. Drugim razem to się już nikt nie przejmował, jak gdyby jechali do Czudca, a za pierwszym razem odprowadzano ich do Rzeszowa na piechotę".

Dworzec w Rzeszowie był jednym z wielu miejsc w Galicji, skąd rozpoczynała się podróż do Ameryki. Z Rzeszowa można było dojechać do granicy austriacko-pruskiej. Tam następowała przesiadka w Mysłowicach lub Oświęcimiu i stamtąd koleją pruską najczęściej do niemieckich portów w Bremie i Hamburgu. Mniej liczne grupy kierowały się stamtąd do portów angielskich: Leeds, Liverpool, Southampton, belgijskich – Antwerpia, holenderskich – Rotterdam, szkockich – Glasgow. W 1904 r. firma przewozowa Austro-Americana uruchomiła połączenia transoceaniczne z Triestu do obydwu Ameryk, dlatego w karcie przewozowej wielu emigrantów znajdujemy ten port nad Adriatykiem.

Podróż statkiem z Europy do USA trwała kilkanaście dni. Najbiedniejszych stać było na wykupienie biletu trzeciej klasy w przepełnionych pomieszczeniach zlokalizowanych poniżej poziomu wody, wypełnionych piętrowymi, metalowymi łóżkami. W obawie przed wybuchem chorób zakaźnych podróżnych poddawano obowiązkowym szczepieniom.

Losy emigrantów

W większości emigranci osiedlali się w dużych miastach, gdzie łatwiej było o pracę dla osób bez przygotowania zawodowego i znajomości języka. Wykonywali najcięższe prace, często niebezpieczne, a nawet zagrażające zdrowiu, aby w stosunkowo szybkim czasie zgromadzić środki na utrzymanie się i odłożenie gotówki na spodziewany powrót do kraju. Mężczyźni pracowali w przemyśle wydobywczym, znajdując zatrudnienie w kopalniach, w dynamicznie rozwijającym się przemyśle maszynowym, w stalowniach hutniczych oraz w działających w Chicago rzeźniach. Kobiety mogły liczyć na zatrudnienie w przemyśle odzieżowym, spożywczym, jako pomoce w gospodarstwie i opiekunki do dzieci. Każde z tych zajęć było wyczerpujące. Ci, którym dopisywało zdrowie lub brak uciążliwych zobowiązań rodzinnych czy finansowych, szybko nauczyli się korzystać z dobrodziejstw życia w amerykańskich miastach, zamieniając galicyjskie domy kryte strzechą, bez elektryczności i sanitariatów, na mieszkania w blokach. W otoczeniu polskich skupisk emigracyjnych organizowano struktury życia społecznego znanego z Galicji. Zakładano polskie parafie, wydawano czasopisma i książki nawiązujące do historii Polski. Losy galicyjskich emigrantów przedstawiono w wielu opracowaniach. Z tego licznego grona przypomnijmy sylwetki trzech wybranych emigrantów wywodzących się z powiatu strzyżowskiego.

Ludwik Górnicki urodził się w 1884 r. w Strzyżowie w rodzinie strzyżowskich kowali. W rodzinnym mieście uzyskał uprawnienia w zakresie kowalstwa, jednak z braku pracy wyjechał do USA. W Elisabeth ożenił się ze Stefanią Woźniacką, strzyżowianką, która w wieku 16 lat przez Triest dotarła do USA. Żona Górnickiego z dwójką dzieci powróciła do Strzyżowa w pierwszych latach niepodległości. Mąż pozo-

agents of offices mediating in emigration trips, whose activity was also recorded in the Strzyżów district: "When the first emigrants left Babica for America, they were escorted by an entire procession, with a lot of shouting, crying, and racket. The second time no one bothered, as if they were going to Czudec, even if the first time they were escorted to Rzeszów on foot."

The railway station in Rzeszów was one of many places in Galicia, from where the trip to America began. From Rzeszów it was possible to get to the Austrian-Prussian border. There was a change in Mysłowice or in Oświęcim to the Prussian railway, most often taking them to German ports in Bremen and Hamburg. Less numerous groups travelled from there to English ports in Leeds, Liverpool and Southampton, or to Belgia (Antwerp), Netherlands (Rotterdam) and Scotland (Glasgow). In 1904 the Austro-Americana travel company launched a transatlantic connection from Trieste to both Americas; that is why in the transport cards of many emigrants we find this port by the Adriatic Sea.

A trip by boat from Europe to the USA lasted for a dozen or so days. The poorest could only afford to buy a third-class ticket in overcrowded cabins below the water level, equipped with metal bunk beds. Due to the risk of infectious diseases, travellers were subjected to mandatory vaccinations.

The emigrants' fate

Emigrants mostly settled in big cities, where it was easier to find work for people without professional training and without language skills. They performed the hardest work, often dangerous and even threatening to their health, in order to accumulate funds for living and to put away cash for the expected return to the country in a relatively short period of time. Men worked in the mining industry, finding employment in mines, in a dynamically developing machine industry, in steelworks and in slaughterhouses operating in Chicago. Women could count on employment in the clothing and food industries, as household aids and childminders. Those who could profit from good health or lack of family burdens and financial obligations, quickly learned how to enjoy the benefits of living in American cities, changing their former living in Galician houses with thatched roofs, without electricity and sanitary facilities, for an apartment in residential blocks. In the environment of Polish migratory centres the immigrants recreated structures of social life known from Galicia. Polish parishes were established, Polish associations published magazines and Polish history books. The fate of Galician emigrants has been presented in numerous studies. From this large group, let us focus on three emigrants from the Strzyżów district.

Ludwik Górnicki was born in 1884 in Strzyżów, in the family of local blacksmiths. In his hometown he became a certified blacksmith, but left for the USA due to the lack of employment. In Elisabeth (NJ) he married Stefania Woźniacka, a maiden from Strzyżów, who at the age of 16 arrived in the USA *via* Trieste. Górnicki's wife with her two children returned to Strzyżów in the first years of Polish independence. Her husband remained in the USA for several years and worked in

stał w USA jeszcze kilka lat i pracował w fabrycznej kuźni. Po latach nieobecności odwiedzał rodzinne miasto. Na stałe powrócił do Strzyżowa w 1927 r. Zgromadzony w USA majątek pozwolił Górnickim na wybudowanie kamienicy blisko Rynku. Dochody z wynajmu mieszkań oraz dwa lokale sklepowe (księgarnia i cukiernia) przez nich prowadzone, gwarantowały rodzinie Górnickich regularny dochód.

Stanisław Sitek urodził się w 1875 r. w Czudcu w rodzinie ubogiego szewca. Po raz pierwszy wyjechał do Ameryki w 1905 r. na kilka lat. Był wówczas żonaty, miał dwóch synów. Znalazł pracę w fabryce materacy, następnie w fabryce kapeluszy w okolicy Newarku. Pracował 10 godzin dziennie, za co otrzymywał wynagrodzenie w wysokości dolara. Zarobione pieniądze przeznaczył na poprawienie starego domu w Babicy, gdzie mieszkała jego żona z dziećmi. Zadbał o nowe wyposażenie domu, kupując dwa łóżka, pierzynę i kołdrę, ubrania dla rodziny. Z czasem dokupił szafy, stół, krzesła, lustro i zamontował piec kaflowy. Zakupił także maszynę szewską. Pozostały mu jeszcze środki na zakup biletu na statek i ponowny wyjazd do Nowego Jorku w 1910 r., tym razem na 10 lat. Po powrocie do kraju dokupił ziemi oraz konia, dwie krowy, dwa wozy, pług i inwentarz zwierzęcy. W 1923 r. wyjechał do USA po raz trzeci. Zarobione tam pieniądze pozwoliły na wybudowanie najbardziej okazałego w okolicy domu, którego wartość oszacowano na 3600 dolarów.

Maciej Nycz urodził się w 1857 r. w Żyznowie. Jego ojciec pracował jako leśny w majątku należącym do Marcelego Straszewskiego. Z uwagi na niski wzrost (140 cm) Macieja Nycza nie powołano

a factory forge. After years of absence he returned to Strzyżów in 1927. The assets accumulated in the USA allowed the Górnicki couple to build a tenement near the market square. The proceeds from apartment renting and two-story premises run by them (a bookstore and a confectionary) guaranteed the Górnicki family a stable income.

Stanisław Sitek was born in 1875 in Czudec, into the family of a poor clouter. He left for America for the first time in 1905, for a couple of years; then married and had two sons. Sitek found a job in a mattress factory, and then in a hat factory near Newark. He worked 10 hours a day, receiving for his work a one dollar salary. He spent the earned money on improving his old house in Babica, where his wife and children lived. He took care of new home furnishings, buying two beds, a comforter and quilt, as well as clothes for the family. Over time, he also bought wardrobes, a table, chairs, a mirror and installed a tiled stove. He also bought a shoemaking machine. The remaining funds he spent on a ship ticket, returning to New York in 1910. After his return to the country he bought more land and a horse, two cows, two wagons, a plow and completed his livestock. In 1923 he left for the USA for the third time. After coming back to Poland, the money he earned this time allowed him to build the most impressive house in the area, whose value was estimated at 3600 dollars.

Maciej Nycz was born in 1857 in Żyznów. His father worked as a forester in the domain belonging to Marceli Straszewski. Due to his short stature (140 cm), Maciej Nycz was not conscripted into the army. From childhood he worked as a shepherd, and at the age of 20 he be-

Emigranci z powiatu strzyżowskiego Stefania Woźniacka ze Strzyżowa. Fotografia wykonana w USA z około 1910 roku
Emigrants from the Strzyżów district. Stefania Woźnicka from Strzyżów. A photograph made in the USA from c. 1910

Emigranci z powiatu strzyżowskiego. Ludwik Górnicki ze Strzyżowa. Fotografia wykonana w USA z około 1910 roku
Emigrants from the Strzyżów district. Ludwik Górnicki from Strzyżów. A photograph made in the USA from c. 1910

Emigranci z powiatu strzyżowskiego. Fotografia wykonana w USA w 1910 roku.
Emigrants from the Strzyżów district. A photograph made in the USA from c. 1910

Emigrantka po powrocie z USA. Fotografia wykonana w Babicy w latach trzydziestych XX wieku
An emigrant after her return from the USA. A photograph made in Babica in the 1930s.

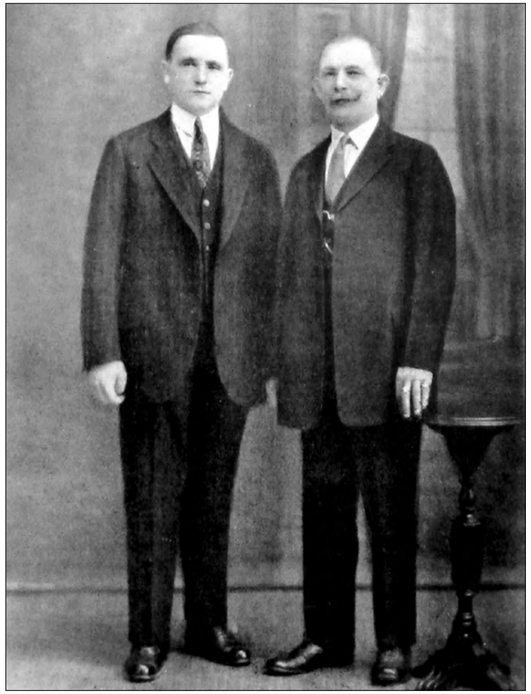

Emigranci z powiatu strzyżowskiego. Stanisław Sitek i jego syn Józef Sitek w USA. Fotografia wykonana przed 1914 rokiem
Emigrants from the Strzyżów district. Stanisław Sitek and his son Józef Sitek in the USA. A photograph made before 1914

Emigranci z powiatu strzyżowskiego. Maciej Nycz z trumną na tle domu. Fotografia wykonana w Babicy w latach trzydziestych XX wieku
Emigrants from the Strzyżów district. Maciej Nycz with his coffin in front of the house. A photograph made in Babica in the 1930s.

Emigranci z powiatu strzyżowskiego w USA. Rodzina Frączków i Tęczarów. Fotografia z wykonana na początku lat dwudziestych XX wieku
Emigrants from the Strzyżów district in the USA. The Frączek and the Tęczar families. A photograph made at the beginning of the 1920s.

Emigranci z powiatu strzyżowskiego w USA. Pierwsza z prawej Helena Tęczar (1895–1984), w 1926 roku wyszła za Sebastiana Wnęka, zamieszkali w Pstrągówce, następnie w Szufnarowej
Emigrants from the Strzyżów district in the USA. Helena Tęczar (1895–1984), the first on the right, in 1926 married Sebastian Wnęk. They lived in Pstrągówka, and then in Szufnarowa.

Emigranci z powiatu strzyżowskiego w USA. Orszak weselny w 1910 r.: Ludwik Górnicki (drugi od lewej), Stefania Górnicka (trzecia od lewej) i Janina Pożerniak, późniejsza Korecka (czwarta z prawej)
Emigrants from the Strzyżów district in the USA. A wedding procession from 1910. Ludwik Górnicki (second from the left), Stefania Górnicka (third from the left) and Janina Pożerniak, maried name Korecka (fourth from the right)

do wojska. Od dzieciństwa pracował jako pastuch, a w wieku 20 lat został lokajem Straszewskiego w Żyznowie. Ze zgromadzonego przez lata służby kapitału skutecznie leczył chorobę nóg. W 1902 r. wyjechał do Ameryki, zamieszkał w Chicago. Przez trzy lata pracował w rzeźni. Zdecydował się na powrót do kraju w obawie przed nawrotem choroby. Mimo ułomności fizycznej wynikającej z niskiego wzrostu, po powrocie z USA, Nycz korzystnie wyróżniał się w środowisku wiejskim ponieważ: „[…] posiadał gotówkę i był czysto ubrany, nosił bowiem buciki buksowe, spodnie kloszowe czarne w popielate paski, marynarkę czarną, wysoki sztywny biały kołnierzyk i czarny krawat wiązany, i na głowie melonik jasno drapowany […]". W 1907 r. ożenił się z Anielą Szajnówną, która zmarła rok później w połogu: „[…] starszą już panienką, szczuplą, wzrostu małego (około 130–135 cm), przy tym garbatą […] była jednak przedsiębiorczą, cichą i grzeczną dla każdego, co zjednało jej ogólny szacunek […]", i zamieszkał w domu żony w Babicy. Nyczowie ze wspólnikiem założyli sklep, który działał do 1915 r. Obecność obcego wojska doprowadziła sklep do ruiny, a właścicieli obciążono koniecznością spłaty długu zaciągniętego na zakup towarów, które zrabowało wojsko. W 1918 r. Nycz zdeponował oszczędności w Kasie Oszczędności w Rzeszowie, jednak inflacja z początku lat dwudziestych uczyniła go bankrutem w 1924 r. Nie zdołał się już podnieść materialnie, do czego przyczyniła się także wyraźna utrata sił. „Nycz za ostatni grosz jeszcze w roku 1931 kupił sobie trumnę i zachował swoje odświętne odzienie, stare co prawda, ale dobrze utrzymane i zupełnie odpowiednie na drogę do wieczności. Chcąc przywyknąć do

came Straszewski's servant in Żyznów. Using the capital accumulated over the years, he successfully treated a leg disease. In 1902 he left for America and moved to Chicago. For three years he worked in a slaughterhouse. For fear of relapse, he decided to return home to Poland. In spite of physical handicap resulting from his short statue, after his return from the USA, Nycz favorably stood out in the village community, because " (...) he had cash and was cleanly dressed; he wore elegant shoes, flared black pants with gray stripes, black jacket, high stiff white collar and black tie, with a bowler draped in white on his head (...)". In 1907 he married Aniela Szajnówna, who died a year later in childbirth, "a maiden already of a certain age, slim, of short stature (about 130–135 cm), and, in addition, hunchbacked (...); she was, however, entrepreneurial, quiet and polite to everyone, what earned her universal respect (...)", and moved to his wife's house in Babica. The Nycz couple with their partner founded a store, functioning until 1915. The presence of foreign troops during First World War led the shop to ruin, and the owners were burdened with the necessity to repayment of the debt for purchased goods plundered by the army. In 1918 Nycz deposited his savings at the savings bank (*Kasa Oszczędności*) in Rzeszów, but inflation from the early 1920s made him bankrupt in 1924. He did not manage to recover from financial ruin, which was also due to the apparent loss of strength. "For the last penny in 1931 Nycz bought himself a coffin and kept his festive clothing, old but admittedly well maintained and perfectly suitable for the final journey to eternity. As he wanted to get used to the sight of his own coffin and its proper purpose, he placed

widoku własnej trumny i właściwego jej celu, ulokował trumnę w sieni na oku, a ponieważ śmierć nie nadchodziła, Nycz zmuszony był trumny swojej używać do innych celów. W czasie świąt np. Wielkiej Nocy mógł śmiało bez zamknięcia ustrzec się naruszenia w posiadaniu specjalności świątecznych: jaj, placka, kiełbasy, kładąc je do trumny".

Pamięć o emigrantach z tego powiatu wciąż jest żywa. Wielu obecnych mieszkańców regionu posiada krewnych w USA, którzy wyjechali z kraju na przełomie XIX i XX w. Materialnym dowodem tej łączności są dokumenty, korespondencja, a także bogaty zbiór fotografii. Emigranci zwłaszcza w pierwszym pokoleniu wspierali finansowo swoje parafie w związku z bieżącymi pracami remontowymi, organizacją jubileuszy parafialnych, ale także przy realizacji znaczących przedsięwzięć, jak np. zakup dzwonów.

the coffin in the hall in plain view, and since death did not come, he was forced to use his coffin to other ends. For Christmas, for example, he could perfectly protect Christmas specialties – eggs, cake, sausage – without the need to close them up, putting them in his coffin."

The memories of emigrants from this poviat is still alive among its inhabitants. Many present residents of this area have relatives in the USA, who left the country at the turn of the 19th and the 20th century. Material evidence of this connection are documents, correspondence, and a rich collection of photographs. Emigrants, especially in the first generation, financially supported their parishes in connection with ongoing renovation works, organization of parish jubilees, but also on the occasion of significant undertakings, such as the purchase of bells.

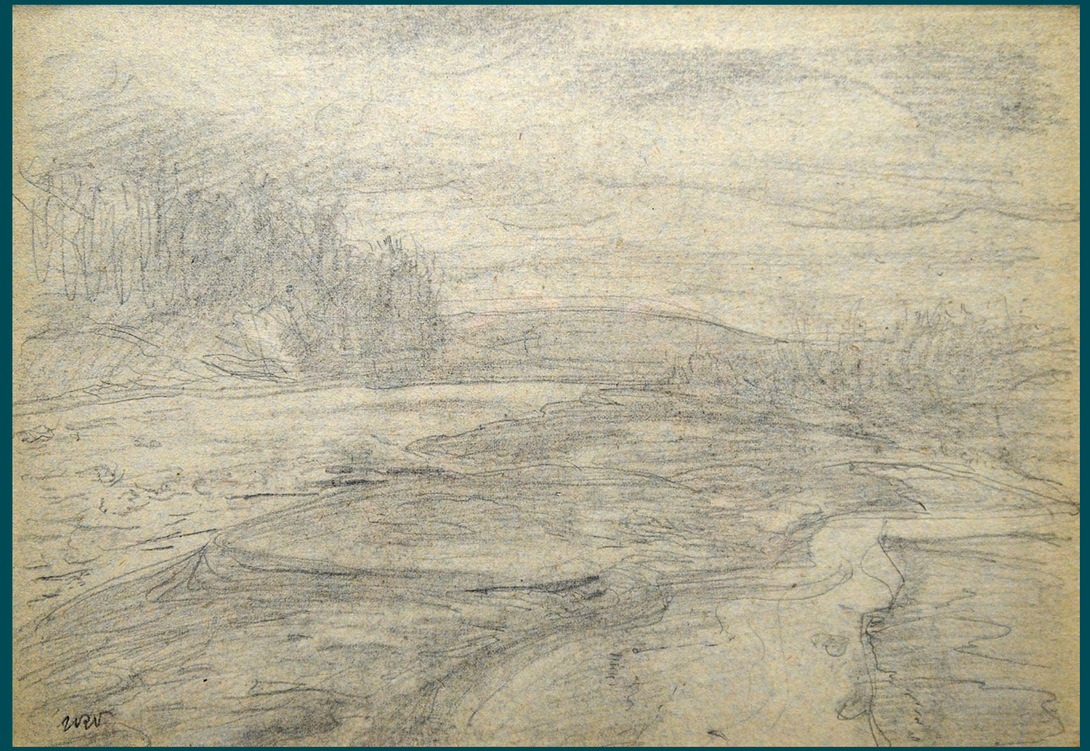

Wojciech Weiss, *Pejzaż z Wisłokiem*, 1900, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, *A landscape with the Wisłok river*, 1900, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

XI

Osobliwości turystyczne

Najważniejszy galicyjski krajoznawca Mieczysław Orłowicz nie uważał powiatu strzyżowskiego za szczególnie atrakcyjny pod względem turystycznym. Docenił sprzyjającą rozwojowi turystyki komunikację kolejową na trasie Rzeszów – Jasło o długości 71 km, poprowadzaną pagórkowatą doliną Wisłoka. Orłowicz zwrócił uwagę na Frysztak nazywając go żydowskim miasteczkiem, zapewne posilił się u Jana Samulewicza, frysztackiego restauratora, skoro o nim wspomniał. W okolicy Frysztaka wspomniał też o kamieniołomach w Cieszynie i górze Chelm. Z Dobrzechowa zapamiętał piękny gotycki kościół z wysoką wieżą, pałac hr. Michałowskich oraz dwie cegielnie. W Strzyżowie zainteresował go kościół farny. W Czudcu zachwycił się pięknym parkiem angielskim i pałacem Uznańskich oraz barkowym kościołem z XVIII w.

Walory wypoczynkowe

W Babicy Orłowicz odnotował małe letnisko wykorzystywane najczęściej przez mieszkańców Rzeszowa. Krajoznawca ten interesował

XI

Tourist peculiarities

The most important explorer of Galicia, Mieczysław Orłowicz, did not consider the Strzyżów district to be particularly attractive from a tourist point of view. He did appreciate the railway communication on the route Rzeszów-Jasło, favorable to the development of tourism, extending over the length of 71 km, led through a hilly valley of the Wisłok river. Orłowicz turned his attention to Frysztak, calling it a *Jewish town*, where he probably dined at the restaurant of Jan Samulewicz, a Frysztak restaurateur, since he mentioned him in his texts. In the area of Frysztak he mentioned the quarries in Cieszyna and the mountain Chelm. From Dobrzechów he remembered *a beautiful gothic church with a high tower, the counts Michałowski palace* and two brickyards. In Strzyżów his attention was drawn to the parish church. In Czudec he admired the beautiful English park and the Uznański palace as well as the Baroque church from the 18th century.

Recreational advantages

In Babica, Orłowicz noted a small summer resort, used most often by the inhabitants of Rzeszów. This explorer, sightseer and author of popular guidebooks was interested in resorts and spa towns.

się miejscowościami uzdrowiskowymi. Opisał i rozpowszechnił walory leczniczo-wypoczynkowe wielu takich miejsc wspólnie z dwoma współpracownikami, publikując obszerny *Przewodnik po uzdrowiskach, miejscach klimatycznych Galicyi*. Informacje przydatne kuracjuszom i turystom (zakłady kąpielowe, sanatoria, zakłady lecznicze, letniska i stacje klimatyczne), z wykazem atrakcji turystycznych (ruiny zamków, kościoły, pałace, zamki) i z fotografiami dobrej jakości znalazły się w książce wydanej nakładem Krajowego Związku Zdrojowisk i Uzdrowisk we Lwowie. W tym zestawieniu wspomniał o Strzyżowie: „Letnisko nad rzeką Wisłokiem bez urządzeń specjalnych dla letników, roczna frekwencja dochodzi do 100 osób. W miejscu 3 lekarzy i apteka. Aprowizacja łatwa i wystarczająca. Doskonałe rzeczne kąpiele w Wisłoku". Orłowicz wymienił domy gościnne, czyli kwatery turystyczne należące do S. Wyżykowskiego i K. Kuca oraz domy zajezdne oferujące posiłki, własność Borgenichta i Kannera. Pomiędzy dworcem kolejowym a rynkiem kursowały dorożki w cenie od 60 do 90 halerzy.

Góry

Szeroko znaną osobliwością tego terenu jest góra Chełm (532 m n.p.m.) wchodząca w skład pasma Klonowej Góry. Na początku XX w. zwrócił na to miejsce uwagę Orłowicz pisząc, że znajduje się tam kaplica, a ze szczytu można się cieszyć pięknym widokiem na Pogórze Strzyżowskie. Nazwę góra zawdzięcza nietypowemu ukształtowaniu. Według Franciszka Kotuli góra ta: „ma kształt rycerskiego hełmu, osadzonego na jakiejś gigantycznej głowie, przyozdobionego niby grzebieniem bujnym i różnobarwnym pióropuszem lasu, jakby złożonym z samych pawich piór. Góra swym masywem tak przytłacza szeroką okolicę, że wszystko wobec niej zdaje się być maleńkie i zalęknione. Jej stoki są uformowane z płatów pól i półek, jakby chciały widza przekonać, że hełm został zmontowany". Według podań ludowych na górze Chełm miała znajdować się świątynia pogańska. Później góra była odwiedzana przez okoliczną ludność z uwagi na walory lecznicze, których dopatrywano się w dwóch źródłach przepływających u jej stóp. Z Chełmem łączono miejsce lokalizacji średniowiecznego zamku obronnego. Znajdująca się tam obecnie kapliczka jest chętnie odwiedzana przez turystów.

Za sprawą informacji Andrzeja Ewarysta Kuropatnickego zawartej w pierwszym przewodniku po Galicji z 1786 r., pewną popularność zyskała Żarnowska Góra (282 m n.p.m.), której nazwa pochodzi od Żarnowej, położonej na prawym brzegu Wisłoka. Wzniesienie otwierające drogę do miasta było strome i krótkie, będące dla karawan kupieckich zdążających do Strzyżowa od strony Rzeszowa sporym problemem. Kuropatnicki zanotował, że Strzyżów sławny jest „najwięcej górą nad miastem, na którą wjeżdżać i zjeżdżać potrzeba".

Grodzisko i zamek w Czudcu z XIV w.

Wspomniany Orłowicz, który pieszo przeszedł Galicję i znaczną część monarchii Habsburgów, a także Europy, pozostawiając znakomite świadectwo wybornego krajoznawcy, w Czudcu nie zauważył śladów dawnego grodziska i średniowiecznego zamku na stoku Zam-

With the help of two contributors he described and popularized the healing and recreational qualities of many such places, publishing an extensive *Przewodnik po uzdrowiskach i miejscach klimatycznych Galicji* ("Guide to spas and climatic places of Galicia"). Useful information for resort visitors and tourists (bathing establishments, sanatoriums, medicinal plants, summer resorts and climatic stations), with the list of tourist attractions (ruins of castles, churches, palaces, castles) and with good quality photographs found themselves in a book published by the National Association of Spas and Resorts (*Krajowy Związek Zdrojowisk i Uzdrowisk*) in Lwów. In this abundant catalogue of attractions he also mentioned Strzyżów: "A summer resort by the river Wisłok with no special equipment for holidaymakers, an annual attendance of up to 100 people. There are three doctors and a pharmacy on site. Easy and sufficient provisionment. Excellent river baths in Wisłok." Orłowicz listed guest houses, or tourist lodgings belonging to S. Wyżykowski and K. Kuc, as well as inns offering meals, property of Borgenicht and Kanner. Between the railway station and the market shuttled back and forth cabs, costing from 60 to 90 hellers.

Mountains

A well-known peculiarity of this area is the Chełm mountain (532 m), part of the range of Klonowa Góra. At the beginning of the 20th century Orłowicz, turned his attention to this place, writing that there is a chapel, and from the top we may enjoy a beautiful view of the Strzyżów foothills. The mountain owes its name to its unusual form. According to Franciszek Kotula, this mountain "has the shape of a knight's helmet, set on a gigantic head, adorned with a crest of lush and multi-coloured forest, as if it were composed of only peacock feathers. The mountain overwhelms with its massif the wide area in its vicinity, so that everything around appears to be small and fearful. Its slopes are formed from panels of greater and smaller fields, as if they wanted to convince the viewer that the helmet was assembled from pieces." According to folk tales there was once supposed to be a pagan temple on the mountain. Later, the mountain was frequented by the local population due to the healing qualities, sought in two sources flowing at the foot of the mountain. The tales associate its location with a medieval fortified castle. The chapel on the mountain is willingly visited by tourists.

Thanks to the observations o Andrzej Ewaryst Kuropatnicki, contained in the first guide to the Galicia of 1786, Żarnowska Góra (282 m) gained some popularity, whose name comes from the town Żarnowa, lying on the right bank of Wisłok. The elevation opening the way to the town was steep and short, and constituted a considerable problem for merchant caravans coming to Strzyżów from the side of Rzeszów. Kuropatnicki noted that Strzyżów was most famous for "the mountain towering over the town, that you have to climb and descend".

The hillfort and castle in Czudec

The abovementioned Orłowicz, who wandered through the whole region of Galicia and through a large part of the Habsburgs' monarchy, as well as of Europe, leaving behind a splendid testimony of

kowej Góry, obecnie Przedmieście Czudeckie. Zamek należał do rodziny Strzeżowskich, właścicieli Czudca i Strzyżowa oraz okolicznych wsi. W 2017 r. Antoni Lubelczyk, archeolog z Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, opublikował wyniki badań prowadzonych na tym stanowisku w latach 2001–2010. Odkrył i zrekonstruował grodzisko wczesnośredniowieczne w otoczeniu szeregu osad otwartych, położonych na prawobrzeżnej terasie Wisloka. Lubelczyk odkrył także relikty średniowiecznego zamku, który zniszczył pożar w 1692 r. Została przedstawiona rekonstrukcja zamku i jego wyposażenia, w tym średniowiecznego pieca odtworzonego na podstawie odnalezionych kafli.

Psi cmentarz w Wiśniowej

W odległości około 200 metrów od pałacu Mycielskich w Wiśniowej, w parku krajobrazowym, znajdują się dwie płyty wykonane z piaskowca, a na nich inskrypcje przywołujące pamięć dwóch psów Freda (1893–1904) i Hurcia (1894–1897), towarzyszących zabawom córek Jana Mycielskiego.

an excellent explorer, did not notice the traces of an old hillfort and a medieval castle on the slope of Zamkowa Góra (now Przedmieście Czudeckie). The castle belonged to the Strzeżowski family, the owners of Czudec, Strzyżów and nearby villages. In 2017 Antoni Lubelczyk, an archeologist from the Regional Museum in Rzeszów, published the results of excavations conducted on this site in the years 2001–2010. He discovered and explained a medieval hillfort, surrounded by a series of open settlements situated on the terrace of the right bank of Wisłok. Lubelczyk discovered also relics of a medieval castle, destroyed by fire in 1692. He presented a reconstruction of the castle and its equipment, including a medieval furnace reconstructed on the basis of found tiles.

A dog cemetery in Wiśniowa

About 200 meters from the Mycielski palace in Wiśniowa, in a landscape park, there are two sandstone slabs with inscriptions evoking the memory of two dogs, named Fred (1893–1904) and Hurcio (1894–1897), gaming companions of Jan Mycielski's daughters.

Wojciech Weiss, *Studium macewy I (Strzyżów)*,1901, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, A *study of a matzeva I (Strzyżów)*, 1901, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

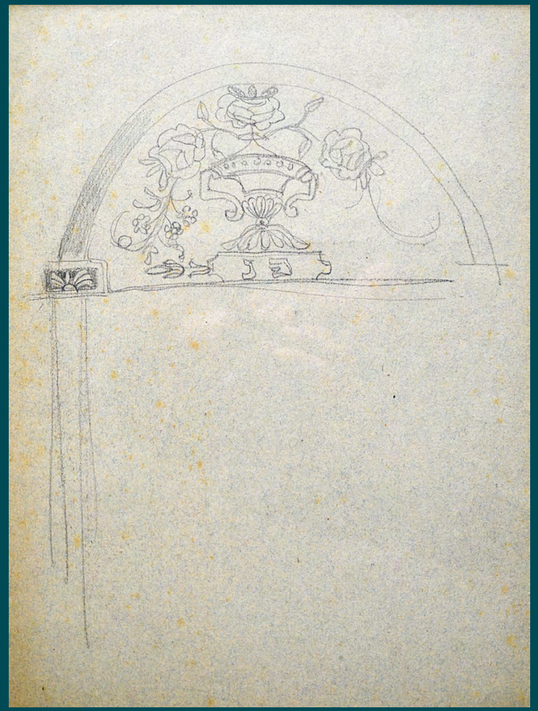

Wojciech Weiss, *Studium macewy II (Strzyżów)*, 1901, zbiory Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej
Wojciech Weiss, A *study of a matzeva II (Strzyżów)*, 1901, the collection of the Zygmunt Leśniak Local Museum of Strzyżów Region in Strzyżów

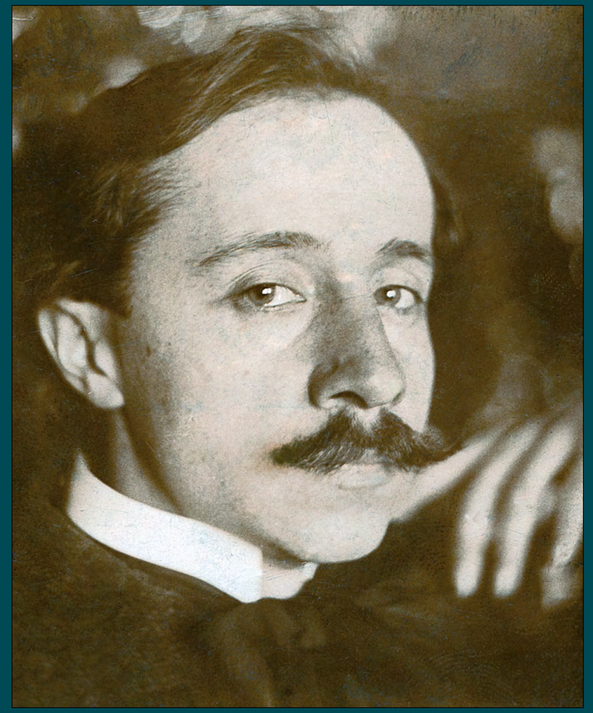

Wojciech Weiss, fotografia z ok. 1900, ze zbiorów Fundacji Muzeum Wojciecha Weissa w Krakowie
Wojciech Weiss, a photograph from c. 1900, the collection of the Wojciech Weiss Museum Foundation in Cracow

XII

Słownik biograficzny

Jan Ciszek (1821–1900), jezuita. Urodził się w Czarnym Dunajcu. W 1840 r. wstąpił do konwiktu jezuickiego Starej Wsi koło Brzozowa. Studiował filozofię w Tarnopolu i teologię w Nowym Sączu (1842–1844). Święcenia kapłańskie otrzymał w Laval (Francja) w 1845 r. Po powrocie do Galicji został profesorem języka francuskiego w Tarnopolu, następnie superiorem w Łańcucie; następnie administratorem parafii w Starej Wsi (1869–1873). W Galicji zasłynął jako kaznodzieja i misjonarz ludowy. Łączyły go przyjazne stosunki z rodziną Potockich, ordynatów łańcuckich. Zmarł w Nowym Sączu, tam pochowany.

Kazimierz Chłędowski (1843–1920), historyk i działacz polityczny. Urodził się w Lubatówce w rodzinie ziemiańskiej. Absolwent Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Studiował prawo w Pradze i w Krakowie. Doktorat obronił w Krakowie (1867), po którym rozpoczął pracę w administracji państwowej. Zwieńczeniem kariery politycznej było

XII

The Biographical Dictionary

Jan Ciszek (1821–1900), a jesuit, born in Czarny Dunajec. In 1840 he joined the Jesuit boarding school in Stara Wieś near Brzozów. He studied philosophy in Tarnopol and theology in Nowy Sącz (1841–1844). He was ordained to the priesthood in Laval (France) in 1845. After his return to the Galicia, he became a professor of the French language in Tarnopol, and then subsequently a superior in Łańcut and the administrator of the parish in Stara Wieś (1869–1873). He became famous in Galicia as an outstanding preacher and a popular missionary. He had friendly relations with the Potocki family, entailers of Łańcut. He died in Nowy Sącz, and he was buried therein.

Kazimierz Chłędowski (1843–1920), a historian and a political activist. Born in Lubatówka, in a landowner family. A graduate of the St. Anne Gymnasium in Cracow. He studied law in Prague and in Cracow. He earned his doctorate in Cracow (1867), whereupon he started to work in the state administration. The culmination of his political career was his appointment in 1881

powołanie w 1881 r. do ministerstwa Galicji w Wiedniu. Pracował na stanowisku sekretarza ministra Galicji, a w 1899 r. został mianowany ministrem. Pasjonowała go historia i historia sztuki, której podporządkował liczne podróże, głównie do Włoch. Opublikował kilka książek m. in.: „Siena" (1904), „Dwór w Ferrarze" (1907), „Rzym, ludzie Odrodzenia" (1909), „Rzym, ludzie baroku" (1912), które przyniosły mu popularność. Najważniejsze dzieło tj. pamiętniki, zdeponował w Bibliotece Jagiellońskiej, zastrzegając sobie ich ewentualny druk po 1950 r. W 1951 r. nakładem Zakładu Narodowego Ossolińskich opublikował je i wstępem poprzedził Henryk Barycz.

to the Ministry of Galicia in Vienna, where he initially worked as a secretary of the minister, and then a nomination for the office of minister in 1899. His passions were history and history of art, upon which he made dependent his numerous journeys, mainly to Italy. He published several books, among others *Seina* (1904), *Dwór w Ferrarze* ("The court in Ferrara", 1907), *Rzym, ludzie odrodzenia* ("Rome, the luminaries of the Renaissance", 1909), *Rzym, ludzie baroku* ("Rome, the luminaries of the Baroque", 1912), which gained him popularity. His most important work, that is, his memoirs, he deposited in the Jagiellonian Library, reserving himself the right to print them after 1950. In 1951, the National Ossoliński Institute published them with an introduction by Henryk Barycz.

Alfred Daun (1854–1922), rzeźbiarz. Urodził się w Baranowie. Początkowo kształcił się w Bochni, następnie w Krakowie (1873–1878) w Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem Walerego Gadomskiego. Naukę kontynuował w Wiedniu (1881–1885) pod kierunkiem profesora Hellmera. W 1889 r. został mianowany przez rektora krakowskiej uczelni Jana Matejkę profesorem rzeźby. Zatrudniony był równocześnie w Szkole Przemysłu Artystycznego. Zmarł w Krakowie, pochowany został na cmentarzu Rakowickim.

Alfred Daun (1954–1922), a sculptor. Born in Baranów. He initially studied in Bochnia, and then in Cracow (1873–1878), in the School of Fine Arts, under Walery Gadomski. Daun continued his studies in Vienna (1881–1885) under professor Hellmer. In 1889 he was appointed by the president of the Cracovian school, Jan Matejko, a professor of sculpture. At the same time he was employed at the School of the Artistic Industry. He died in Cracow, and was buried in the Rakowicki cemetary.

Franciszek Dydacki (1815–1894), działacz niepodległościowy. Urodził się w Strzyżowie w rodzinie Tomasza i Marii Dydackich. Absolwent rzeszowskiego gimnazjum (1836), z którego został usunięty

Franciszek Dydacki (1815–1894), a Polish independence activist. Born in Strzyżów, in the family of Maria and Tomasz Dydacki. A graduate of the Rzeszów gymnasium (1836), from which he was removed

za udział w powstaniu listopadowym (1830), a po dwóch latach przywrócony w prawach ucznia. Pracował w Namiestnictwie we Lwowie, skąd został usunięty za przynależność do organizacji niepodległościowych. Po odejściu z administracji założył wytwórnię zapałek we Lwowie. Sprawował mandat radnego miasta Lwowa w latach 1871–1880. Młodym czytelnikom Dydacki był znany jako tłumacz amerykańskiej pisarki Harriet Stowe (z domu Beecher), autorki powieści *Chata wuja Toma* cieszącej się sporym zainteresowaniem. Dydacki zmarł we Lwowie, tam został pochowany.

for participation in the November Uprising (1830), and after two years restored in the student's rights. He worked in the Lwów Governorship, from where he was removed for adhesion to independence organizations. After leaving the administration, he founded a match factory in Lwów. He held the mandate of the councillor of the city of Lwów in the years 1871–1880. To young readers, he was known as the translator of an American writer Harriet Beecher Stowe, an author of the novel *Uncle Tom's Cabin*, enjoying considerable interest. Dydacki died in Lwów, where he was also buried.

Karol Fischer (1847–1931), sufragan przemyski. Kształcił się w Rzeszowie, Lwowie i Przemyślu, gdzie w 1869 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Wikariusz w Sanoku, Drohobyczu i Jaśle, proboszcz w Tarnowcu i Dobrzechowie. Kanonik i prepozyt przemyski, także poseł do parlamentu wiedeńskiego. Od 1891 r. sufragan przemyski. Autor prac z zakresu liturgiki, popularny wśród wiernych jako kaznodzieja.

Karol Fischer (1847–1931), the auxiliary bishop of Przemyśl. Received his education in Rzeszów, Lwów and Przemyśl, where he was ordained priest. He served as parish chaplain in Sanok, Drohobycz and Jasło, and then as parish priest in Tarnowiec and Dobrzechow. The canon and prepositor of Przemyśl and a deputy of the parliament in Vienna. Since 1891 the auxiliary bishop of Przemyśl. Author of works in the field of liturgy, popular among the faithful as an excellent preacher.

Jan Harnek (1860–1914), działacz społeczny. Urodził się w Gogołowie w rodzinie rolników. Kształcił się w zakresie szkoły ludowej. Działacz polityczny, od założenia Stronnictwa Ludowego (1895) członek tej organizacji. Należał do władz tej partii. Popierany przez to środowisko, uzyskał mandat posła do austriackiej Rady Państwa w la-

Jan Harnek (1860–1914), a social activist. Born in Gogołów in a peasant family. He received his education in a folk school. A political activist, member of the People's Party since its foundation (1895). He belonged to the party leadershipand obtained the mandate of the member of the Austrian National Council in the years 1907–1911. He was involved in the is-

tach 1907–1911. Był zaangażowany w sprawy parcelacji okolicznych majątków dworskich. Przyczynił się do połączenia dwóch przysiółków Gogołowa w jedną gromadę. Jemu przypisuje się inicjatywę budowy szkoły ludowej (1912), na którą jako poseł pozyskał dodatkowe środki. W tygodniku ludowców „Przyjaciel Ludu" zamieszczał artykuły o tematyce społecznej. Harnek zmarł w Gogołowie, tam został pochowany.

sue of parcellation of the local manor domains. Harnek contributed to thefusion of two hamlets of Gogolów into one assembly (*gromada*). He is credited with the initiative of building a folk school (1912), for which he obtained additional funds as a parliament member. He published articles on social issues in the weekly "Przyjaciel ludu", a periodical of the peasant movement. Harnek died in Gogolów, where he was also buried.

Zygmunt Holcer (1847–1924), prawnik, notariusz. Urodził się w Rzeszowie w rodzinie rzeszowskiego przedsiębiorcy budowlanego Jakuba Holzera. Absolwent Wydziału Prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1870). W latach 1878–1881 praktykował w kancelarii notarialnej w Strzyżowie, którą prowadził Feliks Misky. Po nim przejął Holcer kancelarię i prowadził ją do 1924 r. Znany w środowisku strzyżowskim działacz społeczny. Zmarł w Strzyżowie, tam został pochowany.

Zygmunt Holcer (1847–1924), a lawyer and a notary. Born in Rzeszów in the family of the local building contractor, Jakub Holzer. A graduate of the Law Faculty of the Jagiellonian University in Cracow (1870). In the years 1878–1881 he practiced at the notary's office in Strzyżów, run by Feliks Misky. From him he took over the notary's office and run it until 1924. A social activist known in the Strzyżów community. Died in Strzyżów, where he was also buried.

Marian Kantor (1884–1942), nauczyciel, działacz niepodległościowy. Urodził się w Czerminie koło Mielca w rodzinie potomków niemieckich osadników. Przed 1914 r. był nauczycielem w jednoklasowej szkole ludowej w Pstrągówce. Z małżeństwa z Dorotą Berger urodziło się dwoje dzieci, w tym syn Tadeusz Kantor (1915–1990), aktor i reżyser teatralny, urodzony w Wielopolu Skrzyńskim, gdzie w czasie wojny mieszkali Kantorowie. Kantor służył w Legionach Polskich, potem

Marian Kantor (1884–1942), a teacher and a Polish independence activist. Born in Czermin near Mielec in the family of descendants of German settlers. Before 1914 he was a teacher in a one-year folk school in Pstrągówka. From his marriage with Dorota Berger he had two children; one of them was Tadeusz Kantor (1915–1990), a renowned actor and theatre director, born in Wielopole Skrzyńskie, where the Kantor family lived during the war. Kantor served in the Polish Legions, and later defended

bronił granic Rzeczypospolitej, uczestniczył w powstaniach śląskich. Opublikował wspomnienia pt. *Od Rarańczy do Kaniowa*, Sosnowiec 1934. Zmarł w obozie koncentracyjnym Auschwitz.

boundaries of the Polish Republic and participated in Silesian uprisings. He published among others his memoirs, *Od Rarańczy do Kaniowa*, issued in Sosnowiec in 1934. He died in the concentration camp in Auschwitz.

Andrzej Edward Koźmian (1804–1864), działacz polityczny, publicysta i pamiętnikarz. Urodził się w Piotrowicach (Lubelszczyzna) w rodzinie ziemiańskiej. Absolwent Uniwersytetu Warszawskiego w 1824 r. W latach 1858–1864 przebywał w Paryżu, związany z polityką Hotelu Lambert. Tłumacz Szekspira. Pozostawił *Wspomnienia*, wydane w 1867 r. Pochowany został w Dobrzechowie.

Andrzej Edward Koźmian (1804–1864), a political activist, a publicist and author of memoirs. Born in Piotrowice (in the Lublin region) in a landowner family. A graduate of the Warsaw University in 1824. In the years 1858–1864 he stayed in Paris, where he was associated with the political initiatives of Hotel Lambert. A translator of Shakespeare. He left behind his *Wspomnienia* ("Memoirs"), issued in 1867. He was buried in Dobrzechów.

Karol Kramarczyk (1879–1972), nauczyciel, założyciel i dyrektor strzyżowskiego gimnazjum. Urodził się w Osieku koło Wadowic. Absolwent wadowickiego gimnazjum w 1898 r. Studiował filologię polską i historię na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1898–1902. Otrzymał stypendium naukowe i przez kolejne cztery lata studiował historię sztuki w Sewilli. Egzamin nauczycielski zdał w 1907 r. Pracował jako nauczyciel w Wadowicach, Krakowie, potem w Jaśle, gdzie został urlopowany w celu uruchomienia strzyżowskiego gimnazjum. Od 1912 do 1925 r. (z przerwą wojenną) był dyrektorem strzyżowskiego gimnazjum, uczył łaciny i francuskiego. Ze Strzyżowa został przeniesiony do Krakowa na stanowisko dyrektora V Gimnazjum Ogólnokształcącego im. Jana Kochanowskiego. W Krakowie, w latach 1934–1939,

Karol Kramarczyk (1879–1972), a teacher, founder and principal of the Strzyżów gymnasium. Born in Osiek near Wadowice. A graduate of the Wadowice gymnasium in 1898. He studied Polish literature and history at the Jagiellonian University in the years 1898–1902. He then received a scholarship and studied the history of art in Seville for the next four years. He passed the teacher's exam in 1907 and worked as a teacher in Wadowice, in Cracow and then in Jaslo, where he was granted a leave of absence to found the gymnasium in Strzyżów. From 1912 to 1925 (with a war break) he was principal of the Strzyżów gymnasium, where he taught Latin and French. From Strzyżów he has been transferred to Cracow, where he took over the position of principal of the V Jan Kochanowski Secondary

działał w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych oraz jako dyrektor Pałacu Sztuki przy placu Szczepańskim. Po 1945 r. był współzałożycielem Zespołu Tłumaczy Przysięgłych w Krakowie. Pracował jako tłumacz przysięgły z hiszpańskiego, francuskiego, łaciny i niemieckiego. Pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Józef Michałowski (1870–1956), ziemianin. Urodził się w Dobrzechowie w rodzinie Romana Michałowskiego, posła na sejm galicyjski, i Marii z Koźmianów. Studiował prawo, ekonomię, historię w Heidelbergu, Oxfordzie, Paryżu i Wiedniu. W 1905 r. obronił doktorat z prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Większość czasu przebywał poza krajem. Powiększył zbiory odziedziczone po Michałowskich i Koźmianach. W 1913 r. przekazał Bibliotece Akademii Umiejętności w Krakowie kodeksy rękopiśmienne Jakuba Michałowskiego. Część z tych zbiorów przewiózł do Florencji, a stamtąd do Rzymu. Około 1916 r. zamieszkał w Rzymie. W okresie międzywojennym zatrudniony w poselstwie polskiej ambasady w Rzymie. W 1921 r. ofiarował m.in. dobrzechowskie zbiory Polskiej Stacji Naukowej w Rzymie. Księgozbiór ten umieszczono w budynku Hospicjum Św. Stanisława przy ulicy Botteghe 15, a w 1938 r. przeniesiono go do budynku przy ulicy Vicolo Doria. Konstanty Jeleński, pisarz i tłumacz, po śmierci Michałowskiego opublikował w paryskiej „Kulturze" obszerne wspomnienie jemu poświęcone pt. *Ostatni polski encyklopedysta*. Wspominał spotkania z Michałowskim w Rzymie w latach pięćdziesiątych. Oto fragment: „[…] Całą wojnę przebył jeszcze pan Józef jako dyrektor polskiej placówki Akademii Umiejętności w Rzymie na Vicolo Doria. Placówka była jego dziełem, jego dzieckiem, opierała się na bibliotece, którą on sam ofiarował Akademii. Zarządzał nią sprawnie, nieubłaganie i szczęśliwie. Wchodziło się po schodach tak płaskich jak tylko w starych rzymskich pałacach. Wnętrzu nadał Michałowski własny styl: bielone ściany, wielkie renesansowe stoły z ciemnego dębu, na stołach już stosy książek".

School. In Cracow in the years 1934–1939 he was active as member of the Society of Friends of Fine Arts and a director of the Art Palace on Szczepański square. He worked as a sworn translator from Spanish, French, Latin and German. Karol Kramarczyk was buried in the Rakowiecki cemetery.

Józef Michałowski (1870–1956), a landowner. Born in Dobrzechów. His father was Roman Michałowski, a member of the Galician parliament; his mother was Maria Michałowska (*de domo* Koźmian). He studied law, economy and history in Heidelberg, Oxford and Paris. In 1905 he earned a doctorate in law at the Jagiellonian University. Most of time he spent outside the country. He enlarged library collections inherited from the Michałowski and the Koźmian family. In 1913 he donated to the Library of the Academy of Learning in Cracow handwritten codices of Jakub Michałowski, originating from Dobrzechów. A part of these collections he transferred to Florence, and thence to Rome. Around 1916 he moved to Rome. In the interwar period he was employed in the Polish Embassy in Rome. In 1921 he offered, among others, the Dobrzechów collection to the Polish Scientific Station in Rome. This book collection was placed initially in the building of St. Stanislaus Hospice on Via delle Botteghe Oscure 15, and then, in 1938, transferred to the building on Vicolo Doria. After Michałowski's death Konstanty Jeleński, a writer and a translator, published in the Paris monthly *Kultura* an extensive memorial devoted to Michałowski, entitled *Ostatni polski encyklopedysta* ("The last Polish Encyclopaedist"). He recalled his meetings with Michałowski in Rome in the 1950s. Here is a fragment: "Mister Józef lived the entire war as director of the station of the Polish Academy of Learning in Rome, on the Vicolo Doria. The station was his creation, his child; it was based on the library collection that he himself offered to the Academy. Michałowski managed it efficiently, firmly and fortunately. You climbed up the stairs, as flat as once in Roman palaces. The interior was arranged according to Michałowski's own style: whitewashed walls, great renaissance tables of dark oak, piles of books on the tables."

Waleria z Tarnowskich Mycielska (1830–1914), żona ziemianina. Urodziła się w majątku Końskie należącym do Jana Bogdana Tarnowskiego. W wieku 18 lat wyjechała do Wiednia i przebywała tam w latach 1848–1849. Następnie mieszkała w Krakowie, obracała się w środowisku galicyjskiej arystokracji. W 1854 r. wyjechała do Paryża, a stamtąd do Włoch. W 1855 r. wyszła za Jana Mycielskiego. Z tego związku urodziło się czterech synów. W 1867 r. Mycielscy kupili Wiśniową, która pod ich rządami stała się ważnym ośrodkiem życia naukowego i towarzyskiego w Galicji. Waleria „lubiła taniec i jazdę konną". Wniosła do wiśniowskiego pałacu m.in. „odziedziczone artystyczne przedmioty, słynne miniatury, testamentem jej zapisane przez babkę". Jej portret zaginął w czasie inwazji rosyjskiej w 1915 r. Zmarła w drodze na Węgry do majątku Ujlak, należącego do jej siostry Elżbiety z Tarnowskich Esterházy. Tam została pochowana; w 1916 r. ciało przewieziono do Wiśniowej i złożono w kaplicy rodowej.

Waleria Mycielska (*de domo* Tarnowska, 1830–1914), a landowner's wife. Born in the manor of Końskie, belonging to Jan Bogdan Tarnowski. At the age of 18 she left for Vienna, and lived there for about a year, in the period 1848–1849. Next she moved to Cracow; where she was surrounded by the Galician aristocracy. In 1854 she left for Paris again, and thence for Rome. In 1855 she married Jan Mycielski. This marriage was blessed with four sons. In 1867 Waleria and Jan Mycielski bought Wiśniowa, which under their rule became an important centre of academic and social life in Galicia. Waleria "liked dancing and horse riding". To the Wiśniowa palace she brought among others "inherited artistic objects, famous miniature portraits, inherited from her grandmother". Her portrait perished during the Russian invasion in 1915. She died on the way to Hungary, to the Ujlak domain, belonging to her sister Elżbieta Esterházy (*de domo* Tarnowska). There she was buried; and in 1916 her bodywas transferred to Wiśniowa and laid in the family chapel.

Jan Mycielski (1858–1926), ziemianin, działacz społeczny. Urodził się w Wiśniowej w rodzinie Franciszka Mycielskiego i Walerii z Tarnowskich Mycielskiej. Absolwent Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Studiował w Akademii Rolniczej w Proskau, obecnie Prószków na Śląsku. Przez kilkanaście lat administrował rozległymi dobrami książąt Lubomirskich i Czartoryskich. W 1914 r. przejął majątek w Wiśniowej, którym sprawnie zarządzał. Był aktywnym działaczem społecznym; działał m.in. w galicyjskim Związku Ziemian. Mycielski poślubił Marię Szembekównę (1877–1951), z którą miał pięcioro dzieci. Zmarł w Strzyżowie w drodze powrotnej do Wiśniowej.

Jan Mycielski (1858–1926), a landowner and a social activist. Born in Wiśniowa in the family of Franciszek Mycielski and Waleria Mycielska (*de domo* Tarnowska). A graduate of the St. Anne Gymnasium in Cracow. He studied at the Agricultural Academy in Proskau, now Prószków in Silesia. For a dozen or so years he administered the vast domains of the noble families of Lubomirski and Czartoryski. In 1914 he took over the domain in Wiśniowa, which he managed efficiently. He was a keen social activist; he was active among others in the Galician Landowners Association. Mycielski married Maria Szembek (1877–1951), who gave him five children. He died in Strzyżów, on his way back to Wiśniowa.

Franciszek Mycielski (1832–1901), ziemianin, działacz społeczny. Urodził się w Chocieszewicach w Wielkopolsce w rodzinie ziemiańskiej. W Krakowie studiował prawo. Wzorem młodzieży ziemiańskiej wiele podróżował, w ten sposób uzupełniając edukację, najczęściej do Paryża. Do grona jego przyjaciół należeli Ludwik Wodzicki z Tyczyna, August Gorayski z Szebni oraz Julian Klaczko, krytyk literacki. W Dreźnie w 1855 r. poślubił Walerię Tarnowską z Dzikowa. W 1867 r. Mycielscy kupili od Wincentego Krzyszkowskiego (1820–1868) majątek ziemski Wiśniowa, dokąd się przeprowadzili z Krakowa na początku lat siedemdziesiątych XIX w. Majątek wiśniowski był wzorowo zarządzany. W Wiśniowej Mycielskim urodziło się pięcioro dzieci: Jerzy (1856–1928), Jan (1858–1926), Kazimierz (1860), Cecylia (1865–1942), Karolina (1868–1941). Franciszka Mycielskiego pochowano w Wiśniowej jako pierwszego z rodu. Z czasem jego ciało przeniesiono do kaplicy rodowej.

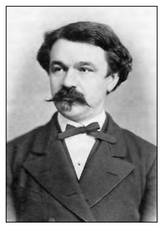

Franciszek Mycielski (1832–1901), a landowner and a social activist. Born in Chocieszewice in the Wielkopolska region, in a landowner family. He studied law in Cracow. Just like other young members of landowner families he made numerous voyages, thus completing his education; such journeys were most often made to Paris. To the circle of his friends belonged Ludwik Wodzicki from Tyczyn, August Gorayski from Szebnia and Julian Klaczko, a literary critic. In Drezno in 1855 he married Waleria Tarnowska from Dzików. In 1867 Waleria and Franciszek Mycielski bought from Wincenty Krzyszkowski (1820–1868) a landed estate of Wiśniowa, where they moved from Cracow at the beginning of the 1870s. The Wiśnowa estate was managed exemplarily. In Wiśniowa the Mycielski couple had five children: Jerzy (1856–1928), Jan (1858–1926), Kazimierz (1860), Cecylia (1865–1942), and Karolina (1868–1941). Franciszek Mycielski was buried in Wiśniowa as the first in the family. Over time his body was transferred to the family chapel.

Jerzy Mycielski (1856–1928), **historyk, historyk sztuki, filantrop.** Urodził się w Krakowie w rodzinie Franciszka Mycielskiego i Walerii z Tarnowskich Mycielskiej. W 1873 r. ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem Józefa Szujskiego, Stanisława Smolki i Wincentego Zakrzewskiego. Na macierzystej uczeni obronił rozprawę doktorską w 1879 r., poprzedzoną dwuletnimi studiami w Wiedniu. Dwa lata później (1881) habilitował się. W tym czasie zainteresował się historią sztuki, której poświęcił kolejne lata studiów i działalności kolekcjonerskiej, którą wzbogacały liczne podróże po Europie Zachodniej. W malarstwie podkreśla się wkład Mycielskiego w badania nad portretem polskim i organizacją licznych wystaw. Był członkiem Komisji Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Zaangażował się w działalność na polu ochrony zabytków. Testamentem przekazał kolekcję dzieł sztuki i fotografii Muzeum Narodowemu w Krakowie, Muzeum i Zakładowi Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mycielski zmarł w Krakowie, pochowany został w kaplicy rodowej w Wiśniowej.

Jerzy Mycielski (1856–1928), a historian, an art historian and a philanthropist. Born in Cracow in the family of Franciszek Mycielski and Waleria Mycielska (*de domo* Tarnowska). In 1873 he graduated from historical studies at the Jagiellonian University, where he studied under Józef Szujski, Stanisław Smolka and Wincenty Zakrzewski. At his *alma mater* he defended his doctoral dissertation, preceded by a two year study in Vienna. During this time, he took interest in history of art, to which he dedicated the following years of study and of his collecting activity, enriched by numerous trips to western Europe. He was a member of the History of Art Commission of the Academy of Learning in Cracow. Jerzy Mycielski engaged in activities in the field of monument protection. In his will, he entrusted his collection of objects of art and of photographs to the National Museum in Cracow, as well as to the Museum and Institute of History of Art of the Jagiellonian University. Mycielski died in Cracow; he was buried in the family chapel in Wiśniowa.

August Nahlik (1812–1878), ksiądz rzymskokatolicki, działacz niepodległościowy. Urodził się w Modryczu koło Drohobycza w rodzinie zarządcy drohobyckich salin Karola Nahlika pochodzenia czeskiego i jego żony Karoliny Losy de Losenau. W 1834 r. ukończył seminarium duchowne w Przemyślu, wówczas otrzymał święcenia kapłańskie. W 1841 r. został proboszczem w Rumnie w Galicji Wschodniej; tam zaangażował się w działalność konspiracyjną. W 1847 r. został skazany na 15 lat pozbawienia wolności. Miejscem odbywania kary była austriacka twierdza Spielberg, znana z wyjątkowo trudnych warunków. W 1848 r. Nahlika objęła amnestia i odzyskał wolność. W 1849 r. otrzymał parafię w Chyrowie, a następnie w Strzyżowie (1864–1878), gdzie zmarł i został pochowany. Pozostawił testament, w którym określił przebieg ceremonii pogrzebowej. Notariusz strzyżowski Feliks Misky zanotował jego ostatnią wolę: „[…] Życzeniem moim jest, aby po śmierci ciało moje w średnim pokoju przed kaplicą umieszczone było. Do ubrania mam moje własne aparata. Na trumnę i światło złożą się pieniądze [złożone] w kasie zaliczkowej w Strzyżowie. […] Życzeniem moim jest, aby ludzie ze wsi ciało moje nieśli do kościoła i na cmentarz".

Bazyli Nihrynyj (1848–1921), architekt. Urodził się we wsi Hirne w powiecie stryjskim w Galicji Wschodniej w rodzinie ruskich rolników. Kształcił się we Lwowie. W 1871 r. wyjechał do Zurychu gdzie w latach 1872–1875 studiował na Wydziale Budownictwa tamtejszej politechniki. Po ukończeniu studiów do 1882 r. pracował jako architekt w Zurychu. Do Lwowa powrócił w 1882 r. i zajmował się projektowaniem cerkwi na terenie Galicji. W latach 1882–1918 Nihrynyj zaprojektował ponad 500 cerkwi, w tym cerkwie w Krasnej, Oparówce i Węglówce, znajdujące się na terenie powiatu strzyżowskiego lub w jego sąsiedztwie. Nihrynyj uznawany jest za twórcę ukraińskiego stylu narodowego w architekturze sakralnej. Zmarł we Lwowie, pochowany został na cmentarzu Łyczakowskim.

August Nahlik (1812–1878), a Roman-Catholic priest, and a Polish independence activist. Born in Modrycz near Drohobycz into the family of the manager of the Drohobycz salt evaporation ponds, Karol Nahlik, a Czech by origin, and his wife Karolina Losy de Losenau. In 1834 he graduated from the diocesan seminary in Przemyśl and was ordained as a priest. In 1841 he became a parish priest in Rumno in eastern Galicia; there he became involved in underground activity. In 1847 he was sentenced to 15 years in prison. The place of his imprisonment was the Austrian fortress Spielberg, known for particularly difficult conditions. In 1848 he found himself in a group that was granted amnesty. In 1849 he was entrusted with a parish in Chyrów, and then in Strzyżów (1864–1878), where he died and was buried. He left behind a testament in which he determined the course of the funeral ceremony. A notary from Strzyżów, Feliks Misky, wrote down his last will: " I wish that after my death my body be placed in the middle room in front of the chapel. As for my clothing, I have my own outfit. The money deposited on the prepayment account in Strzyżów will be enough for the coffin and payment of the costs of lighting. (...) I wish that people from the village carry my body to the church and to the cemetery."

Bazyli Nihrynyj (1848–1921), an architect. Born in the village Hirne in the Stryj district in eastern Galicia in the family of Ruthenian peasants. He received his education in Lwów. In 1871 he left for Zurich and there, in the years 1872–1875, studied at the Construction Faculty of the local technical university. After graduating in 1882, he worked as an architect in Zurich. In 1882 he returned to Lwów and engaged in designing Uniate churches in the area of Galicja. In the years 1882–1918 Nihrynyj has designed over 500 churches, including the church in Krasne, Oparówka and Węglówka, located in the area of the Strzyżów district or in its vicinity. Nihrynyj is considered to be the creator of the Ukrainian national style in sacral architecture. He died in Lwów, and was buried in the Łyczakowski cemetery.

Józef Patryn (1856–1933), lekarz i działacz społeczny. Urodził się w Strzyżowie w rodzinie Marcina Patryna i Józefy z Czajowskich. Absolwent rzeszowskiego gimnazjum (1876). Ukończył Wydział Medyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego (1883). Dwukrotny burmistrz Strzyżowa. Małżeństwo ze Stefanią Zajączkowską, córką Wilhelma Zajączkowskiego, było bezdzietne. 27 lutego 1933 r. sporządził testament, dzieląc majątek pomiędzy rodzinę i służbę.

Józef Piętniewicz (1856–1932), nauczyciel. Kierownik szkoły we Frysztaku w latach 1884–1900. Pracując we Frysztaku, zainteresował się historią miasta. Kwerendę przeprowadził w archiwach lwowskich i w archiwum parafialnym. W 1894 r. Piętniewicz zakończył pracę nad tekstem *Z przeszłości Frysztaka* zawierającym informacje na temat dziejów miasta. O publikacji nie myślał z uwagi na wysokie koszty druku, te kwestie wyjaśnił we wstępie: „Dla braku fundu-

Józef Patryn (1856–1933), a physician and a social activist. Born in Strzyżów, into the family of Marcin Patryn and Józefa Patryn (*de domo* Czajowska). A graduate of the Rzeszów gymnasium (1876). A graduate of the Medical Faculty of the Jagiellonian University (1883). A two-time mayor of Strzyżów. He married Stefania Zajączkowska, daughter of Wilhelm Zajączkowski. The marriage was childless. On February 27, 1933 he made a testament, dividing his estate among family and domestics.

Józef Piętniewicz (1856–1932), a teacher. Principal of the school in Frysztak during the years 1884–1900. Working in Frysztak, he took interest in history of the town. He conducted a query in Lwów archives and in the parish archive. In 1894 Piętniewicz finished his work on the text *Z przeszłości Frysztaka* ("From Frysztak's Past"), containing information on the town's past. He did not think about its publication due to the high costs of print; he explained this matter in the prologue: "Due to lack

szów nie wchodziłem nawet w układy z drukarzami […] Wręczyłem tylko je czasowo na życzenie X. Władysławowi Sarnie, wówczas proboszczowi w Szebniach, który korzystał z nich przy wiadomościach o mieście Frysztaku i najbliższej okolicy w swym dziele monograficznym wydanym w Jaśle w r. 1908 pt. *Opis powiatu jasielskiego*". Po odejściu z Frysztaka Piętniewicz wraz z rodziną zamieszkał w Jaśle; tam zmarł i został pochowany. W 1961 r. dr Stanisław Cynarski, krakowski historyk rodem z Różanki, zachęcał władze Frysztaka do opublikowania tego tekstu. Ten zamiar zrealizowano pół wieku później. Rękopis *Z przeszłości Frysztaka* został zdeponowany w Muzeum Samorządowym Ziemi Strzyżowskiej w Strzyżowie w 2012 r. W 2004 r. samorząd Frysztaka ufundował tablicę poświęconą Józefowi Piętniewiczowi tej treści: „Józef Piętniewicz 1856–1932, badacz przeszłości. Autor historii Frysztaka i kroniki szkoły. Wybitny pedagog. Krzewiciel oświaty i kultury".

of funds, I did not even deal with printers (...). I only handed over [the manuscripts] temporarily to Fr. Władysław Sarna, then a parish priest in Szebnie, who profited from them writing about Frysztak and its vicinity in his monographic work *Opis powiatu jasielskiego* ("Description of the Jasło district"), issued in Jasło in 1908. After leaving Frysztak, Piętniewicz with his family moved to Jasło; there he died and was buried. In 1961 Dr Stanisław Cynarski, a Cracovian historian originating from Różanka, encouraged the authorities of Frysztak to publish this text. This idea was realized half a century later. The manuscript of the study *Z przeszłości Frysztaka* has been deposited in the Zygmunt Leśniak Museum of the Strzyżów Region in Strzyżów in 2012. In 2004 the local government of the town of Frysztak funded a commemorative plaque devoted to Józef Piętniewicz, with the following inscription: "Józef Piętniewicz 1856–1932, explorer of the past. Author of the history of Frysztak and of the school chronicle. An outstanding pedagogue. Propagator of culture and education".

Jędrzej Rogoyski (1815–1862), ziemianin, pamiętnikarz. Urodził się w Żarnowcu w rodzinie ziemiańskiej Jana Chrzciciela Rogoyskiego i Tekli z Albertowskich. Początkowo kształcił się w domu. W 1827 r. rozpoczął naukę w Akademii Szlacheckiej Teresińskiej, której nie ukończył. W 1834 r. wrócił do Żarnowca zajmując się majątkiem pozostawionym po ojcu zmarłym w 1831 r. W 1839 r. ożenił się z Aleksandrą Niesiołowską. Z tego związku urodziło się pięcioro dzieci, cztery córki i syn Witold (1841–1916). Z czasem Rogoyski dokupił

Jędrzej Rogoyski (1815–1862), a landowner and author of memoirs. Born in Żarnowiec into the landowner family of Jan Chrzciciel Rogoyski and Tekla Rogoyska (*de domo* Albertowska). Initially he educated himself at home. In 1827 he began his studies at the Teresin Noble Academy ("Akademia Szlachecka Teresińska"), but later aborted this. In 1834 he returned to Żarnowiec, taking care of the estate left behind by his father, deceased in 1831. In 1839 he married Aleksandra Niesiołowska. From this marriage he had five children, four daughters and a son, Witold (1841–1916).

Łęki i Szufnarową, którymi sprawnie administrował. Dał się poznać jako hojny kolator kościoła parafialnego w Lubli. Pozostawił w rękopisie znakomite pamiętniki, które w 1972 r. nakładem Instytutu Wydawniczego PAX opublikował Andrzej Jastrzębski pt. „Pamiętniki moje", poprzedzając je wstępem i notą wydawniczą. Oto fragment wstępu: „[…] należą do memuarystyki szlachecko-ziemiańskiej, a przez swoją autentyczność mogą uchodzić za świadectwo przeobrażeń, jakie dokonały się w XIX-wiecznym społeczeństwie polskim zaboru austriackiego. Kultura języka i wyobraźnia, umiejętność zaciekawienia, fantazja i humor Jędrzeja Rogoyskiego sprawiają, że napisane przez niego *Pamiętniki moje* mogą i powinny uzyskać miejsce w polskiej literaturze pamiętnikarskiej".

Over time Rogoyski purchased additional domains of Łęki and Szufnarowa, which he managed efficiently. He became known as a generous collator of the parish church in Lubla. He left behind in manuscript outstanding memoirs, published in 1972 by Andrzej Jastrzębski in the PAX Publishing House, under the title *Pamiętniki moje* ("My memoirs"). Jastrzębski preceded Rogoyski's book with an introduction and an editor's note. Here is the fragment of the introduction: "["My memoirs"] belong to nobility and landowner memoiristics, and for their authenticity they may be taken as a testimony of changes that have taken place in the 19th century Polish society of the Austrian partition. Due to the culture of language and imagination, ability to awaken curiosity, fantasy and humour of Jędrzej Rogoyski, his *Pamiętniki moje* can and should find their place in the Polish diary literature."

Witold Rogoyski (1841–1916), ziemianin, działacz społeczny. Urodził się w Lubli w rodzinie Jędrzeja Rogoyskiego, ziemianina i pamiętnikarza, i Aleksandry z Niesiołowskich. Kształcił się w Tarnowie i Lwowie, a od 1852 r. w akademii wojskowej w Hainburgu (Dolna Austria), w 1859 r. awansowany do stopnia oficerskiego. Służbę wojskową rozpoczął na Węgrzech. W 1863 r. uczestniczył w powstaniu styczniowym, a po jego upadku zajął się prowadzeniem majątków ziemskich odziedziczonych po ojcu. Poza Lublą posiadał także Szufnarową i kilka mniejszych folwarków. Około 1877 r. przeprowadził się do Tarnowa. W latach 1884–1906 był burmistrzem Tarnowa. Po złożeniu rezygnacji z tego stanowiska oddał się pasji prowadzenia

Witold Rogoyski (1841–1916), a landowner and a social activist. Born in Lubla in the family of Jędrzej Rogoyski, a landowner and author of memoirs, and Aleksandra Rogoyska (*de domo* Niesiołowska). He educated himself in Tarnów and Lwów, and since 1852 in the military academy in Hainburg (Lower Austria). In 1859 he was promoted to the officer's rank. He began his military service in Hungary. In 1863 he participated in the January Uprising, and after its fall he took charge of running estates inherited from his father. Apart from Lubla he owned also Szufnarowa and several minor granges. Around 1877 he moved to Tarnów. In the years 1884–1906 he was a mayor of Tarnów. After giving up this position, he devoted himself to the

gospodarstwa i podróżom. Pochowany na Cmentarzu Starym w Tarnowie.

Władysław Sarna (1858–1929), ksiądz rzymskokatolicki, historyk kościoła przemyskiego. Urodził się w Strzyżowie w rodzinie mieszczańskiej Józefa i Tekli Sarnów. Kształcił się w Strzyżowie, w rzeszowskim gimnazjum zdał maturę (1879). W latach 1879–1883 studiował teologię w seminarium duchownym w Przemyślu. W 1890 r., po kilku latach pracy jako wikariusz, otrzymał probostwo w Szebniach (1890–1908), następnie był proboszczem w Sanoku (1908–1909). W 1909 r. został mianowany przez biskupa Józefa Sebastiana Pelczara kanonikiem katedralnym w Przemyślu. Sarna interesował się sprawami społecznymi, wspierając powstawanie organizacji naukowych np. działającego od 1912 r. Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. Zajmowała go etnografia. Publikował w czasopiśmie „Lud" wydawanym przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie od 1895 r. poświęconym zagadnieniom etnograficznym. Sporo osiągnął jako historyk kościoła przemyskiego, publikując biogramy przemyskich biskupów na łamach „Kroniki Diecezji Przemyskiej". Popularność zyskał, łącząc etnografię i historię regionalną, jako autor *Opisu powiatu jasielskiego* (Jasło 1908) i *Opisu powiatu krośnieńskiego* (Jasło 1909). Obie te pozycje niedawno wznowiono. Ks. Sarna zmarł w Przemyślu, tam został pochowany.

passion of running a farm and travelling. He was buried in the Old Cemetery in Tarnów.

Władysław Sarna (1858–1929), a Roman Catholic priest and a historian of the Church in Przemyśl. Born in Strzyżów in the bourgeois family of Józef and Tekla Sarna. He educated himself in Strzyżów and passed his maturity exam in the Rzeszów gymnasium in 1879. In the years 1879–1883 he studied theology in the Przemyśl seminary. After several years of work as a vicar in 1890 he was entrusted with a parish in Szebnie (1890–1908), and then served as a parish priest in Sanok (1908–1909). In 1909 he was nominated as a cathedral canon in Przemyśl by bishop Józef Sebastian Pelczar. Sarna took interest in social issues, supporting the creation of scientific organizations, for instance, of the Association of Friends of Science in Przemyśl, acting since 1912. He was interested in ethnography. Sarna published in the *Lud* ("People") periodical, issued by the Polish Folk Studies Association in Lwów since 1895 and devoted to ethnographic issues. He achieved a lot as a historian of the Przemyśl church, publishing biographies of Przemyśl bishops in *Kroniki diecezji przemyskiej* ("Chronicles of the Przemyśl Diocese"). He gained popularity, combining ethnography and regional history, as the author of *Opis powiatu jasielskiego* ("Description of the Jasło district", Jasło 1908) and of *Opis powiatu krośnieńskiego* ("Description of the Krosno district", Jasło 1909). Both of these items have recently been reprinted. Fr. Sarna died in Przemyśl, and was buried there.

Henryk Straszewski (1820–1889), ziemianin, prawnik i działacz społeczny. Urodził się w Boguchwale w rodzinie Józefa Straszewskiego i Marianny z Rypniewskich Straszewskiej. Od 1849 r. właściciel obszaru dworskiego w Boguchwale. W 1857 r. Straszewski ożenił się w Pruchniku koło Jarosławia z Dorotą Cecylią Zakliczanką, ur. w 1840 r. w rodzinie Edwarda Zakliki, żołnierza napoleońskiego, właściciela Hawłowic Górnych i Jodłówki w powiecie jarosławskim i kilku folwarków w Niebylcu i okolicy. Od 1877 r. małżeństwo pozostawało w separacji. Straszewska krótko mieszkała w Boguchwale, w latach siedemdziesiątych osiedliła się we Florencji w środowisku kolonii polskiej. Straszewską sportretowała Maria Konopnicka w korespondencji z córkami.

Henryk Straszewski (1820–1889), a landowner, a lawyer and a social activist. Born in Boguchwala into the family of Józef Straszewski and Maria Straszewska (*de domo* Rypniewska). Since 1849 he was the proprietor of the manorial domain in Boguchwala. In 1857 in Pruchnik near Jarosław Straszewski, he married Dorota Cecylia Zaklika, born in 1840 in the family of Edward Zaklika, a Napoleonic soldier, owner of Hawłowice Górne and Jodłówka in the Jarosław district and of several granges in Niebylec and its vicinity. The marriage was ended in 1877. Straszewska lived briefly in Boguchwala; in the 1870s she settled in Florence, in the milieu of the Polish colony. Straszewska was portrayed by Maria Konopnicka in her correspondence with her daughters.

Maurycy Straszewski (1848–1921), ziemianin, historyk filozofii. Urodził się w Lutoryżu w rodzinie ziemiańskiej Ryszarda Straszewskiego i Marii z Jędrzejowiczów z Hyżnego. Absolwent rzeszowskiego gimnazjum (1866). Studiował filozofię i matematykę, najpierw w Pradze (1866–1867), a następnie w Wiedniu (1867–1869). W Wiedniu doktoryzował się z filozofii w 1870 r. Dalsze studia w Szwajcarii i Niemczech zaowocowały obroną pracy habilitacyjnej na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1872 r. Profesor zwyczajny filozofii i pedagogiki od 1884 r. Spopularyzował w Polsce wiedzę filozoficzną starożytnego Wschodu. W latach osiemdziesiątych studiował w Wiedniu sanskryt i język chiński. W 1918 r. miał objąć katedrę filozofii na powstającym

Maurycy Straszewski (1848–1921), a landowner and a historian of philosophy. Born in Lutoryż into the landowner family of Ryszard Straszewski and Maria Straszewska (*de domo* Jędrzejowicz) from Hyżne. A graduate of the Rzeszów gymnasium (1866). He studied philosophy and mathematics, first in Prague (1866–1867), and then in Vienna (1867–1869). In Vienna he earned a doctorate in philosophy in 1870. Further studies in Switzerland and in Germany resulted in defense of a habilitation thesis at the Jagiellonian University in 1872. He became a full professor of philosophy and pedagogics in 1884. He popularized in Poland the philosophical wisdom of the ancient East. In the 1880 he studied in Vienna Sanscrit and Chinese. In 1918 he was supposed to take the chair of philosophy at the newly found-

wówczas Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, lecz z powodu choroby do tego nie doszło. Interesował się również działalnością społeczną. Przez 12 lat (1878–1890) radny miejski w Krakowie. W latach 1891–1897 poseł do austriackiej Rady Państwa. Zmarł w Krakowie, pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Tadeusz Stryjeński (1849–1943), architekt. Urodził się w Carouge koło Genewy w rodzinie Aleksandra Stryjeńskiego i Pauliny de Lestocq. Wychowany został w tradycji narodowej. Uczył się w Szkole Narodowej Polskiej w Batignolles (obecnie Paryż) w latach 1857–1865, następnie studiował matematykę w Wyższej Szkole Polskiej przy Boulevard du Montparnasse. W latach 1868–1872 studiował architekturę w Zurychu na politechnice u profesora Gottfrieda Sempera, które uzupełnił studiami w *École* des Beaux-Arts w Paryżu. W 1879 r. zamieszkał w Krakowie. Rozpoczął działalność gospodarczą, kierując firmą projektowo-budowlaną, która przyniosła mu znaczny rozgłos w Galicji. Projektował rezydencje ziemiańskie (pałace i dwory), obiekty sakralne (kościoły, klasztory, kaplice), budynki użyteczności publicznej; pozostawił trwały ślad w zakresie konserwacji obiektów zabytkowych. Wydarzeniem najwyższej próby relacjonowanym przez prasę galicyjską były prace konserwatorskie w kościele Mariackim, prowadzone w latach 1889–1891. Stryjeński często przyjeżdżał do Wiśniowej odwiedzać Jana Mycielskiego, który go portretował. W Wiśniowej powstawało wiele projektów, które realizował. Stryjeński

Tadeusz Stryjeński (1849–1943), an architect. Born in Carouge near Geneva into the family of Aleksander Stryjeński and Paulina de Lestocq. Raised in the tradition of Polish patriotism. He was educated at the Polish National School in Batignolles (now Paris) in the years 1857–1865, and subsequently studied mathematics at the Higher Polish School on Boulevard de Montparnasse. In the years 1868–1872 he studied architecture at the technical university in Zurich under professor Gottfried Semper; he later completed this formation with further studies in École des Beaux-Arts in Paris. In 1879 Tadeusz Stryjeński moved to Cracow. He began his entrepreneurial activity there, running a design and construction company that brought him considerable publicity in Galicia. He designed landowner residences (palaces and manors), sacral objects (churches, cloisters, chapels) and public utility facilities; he also left a durable trace in the domain of monument conservation. An example of exquisite high-class craftsmanship, described by the Galician press, was the preservation works in the Marian church, conductedin the years 1889–1891. Stryjeński often came to Wiśniowa to visit Jan Mycielski, who painted his portraits. Stryjeński was acting as a director of the In-

ed Catholic University of Lublin, but had to resign due to health problems. He was also keen on social activity. For 12 years (1878–1890) he performed the duties of city councillor in Cracow. In the years 1891–1897 a deputy of the Austrian National Council. Maurycy Straszewski died in Cracow, and was buried in the Rakowicki cemetery.

był dyrektorem Muzeum Przemysłowo-Technicznego w Krakowie (1906–1910) oraz członkiem krakowskich towarzystw naukowych, np. Komisji Historii Sztuki Akademii Umiejętności. Zmarł w Poroninie koło Zakopanego, gdzie posiadał willę według własnego projektu.

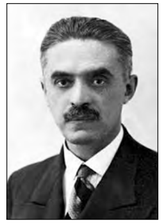

Tadeusz Szydłowski (1883–1942), historyk sztuki. Urodził się w Jarosławiu w rodzinie inteligenckiej Romana i Marii Szydłowskich. W zakresie szkoły średniej kształcił się w Krakowie. Tam też w latach 1901–1905 studiował historię sztuki, filologię polską i filologię ścisłą na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1905–1906 kształcił się w pracowni Józefa Mehoffera na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, a następie został zatrudniony w Gabinecie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykształcenie uzupełnił półrocznym stażem naukowym w Paryżu. Działania te zmierzały do sfinalizowania rozprawy doktorskiej pt. *O dekoracji kościelnych portali w sztuce średniowiecznej* napisanej pod kierunkiem profesora Mariana Sokołowskiego w 1907 r. Następny rok (1908) Szydłowski poświęcił na studia w Berlinie i podróże naukowe do Paryża, Florencji i Rzymu. Tak przygotowany do zawodu rozpoczął pracę w Muzeum Narodowym w Krakowie w końcu 1908 r. Był członkiem m.in. Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami Sztuki i Kultury. Pierwsza wojna światowa zastała go w Krakowie na stanowisku konserwatora terenowego. Jako konserwator krakowski zgromadził bogaty materiał ilustrujący rozmiar strat polskiej kultury na podległym mu

dustrial and Technical Museum in Cracow (1906–1910) and a member of Cracovian scientific associations, such as the Commission of the History of Art of the Academy of Learning. He died in Poronin near Zakopane, where he owned a villa of his own design.

Tadeusz Szydłowski (1883–1942), a historian of art. Born in Jarosław in the intelligentsia family of Maria and Roman Szydłowski. At the level of secondary school he educated himself in Cracow. It is also there that in the years 1901–1905 he studied history of art, Polish literature and philology at the Jagiellonian University. In the years 1905–1906 he cultivated his skills in the atelier of Józef Mehoffer at the Academy of Fine Arts in Cracow and was then employed in the Institute of History of Art of the Jagiellonian University. His formation was completed by a six-month scientific internship in Paris. These experiences led him to the finalization of his doctoral dissertation, entitled *O dekoracji kościelnych portali w sztuce średniowiecznej* ("On the decoration of church portals in medieval art"), written under the guidance of professor Marian Sokołowski in 1907. The next year (1908) Szydłowski devoted to studies in Berlin and science trips to Paris, Florence and Rome. After these preparations for his professional life, at the end of 1908, he began to work in the National Museum in Cracow. He was a member, among others, of the Association for the Preservation of Polish Monuments of Art and Culture. The first world war found him in Cracow, at the post of field conservator. As a Cracovian monument conserva-

terenie spowodowany działaniami wojennymi. W okresie międzywojennym Szydłowski koncentrował się na sprawowaniu urzędowych czynności konserwatorskich. W środowisku naukowym znana była jego działalność dydaktyczna i naukowa uwieńczona tytułem profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1935 r. Przedwczesną śmierć Szydłowskiego spowodowała choroba serca, do której przyczyniły się okoliczności wojenne.

Jan Tabiński (1843–1915), artysta malarz. Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu. Uczestnik powstania styczniowego (1863), po jego upadku zesłany na Syberię, skąd wrócił w 1877 r. Zamieszkał w Rzeszowie przy ul. Reformackiej. Uprawiał malarstwo ścienne religijne. Jego prace, zwłaszcza polichromie, można znaleźć w kościołach Rzeszowa, Krosna, ale także w Czudcu oraz w Strzyżowie, wykonane po pożarze kościoła w 1895 r.

Teodor Talowski (1857–1910), architekt i malarz. Urodził się w Zassowie w Galicji Wschodniej. Kształcił się w Krakowie. Studia z zakresu architektury rozpoczął w Wiedniu pod kierunkiem Karola Königa (1875–1877); kontynuował je w Krakowie u profesora Juliana Zacharewicza i tam w 1881 r. otrzymał dyplom architekta. Zawodowo związał się z Krakowem, pracując jako asystent na Wydziale Budownictwa w Wyższej Szkole Techniczno-Przemysłowej. Na tej uczelni w 1891 r. został mianowany profesorem. Z Krakowa przetor he gathered interesting material, illustrating the extent of the loss of Polish culture due to warfare in the territory that was entrusted to him. In the interwar period Szydłowski focused on carrying out official conservation activities. The scientific community was familiar with his didactic and scientific achievements, crowned with the title of professor of the Jagiellonian University in 1935. The reason of Szydłowski's untimely death was a heart disease, caused also by war circumstances.

Jan Tabiński (1843–1915), painter. Studied in the Academy of Fine Arts in Vienna. Participant in the January Uprising (1863), after its fall exiled to Siberia, whence he returned in 1877. He then moved to Rzeszów, on Reformacka street. He practiced religious wall painting. His works, especially polychromes, are to be found in various churches in Rzeszów, Krosno, but also in Czudec and in Strzyżów, where he made paintings after a church fire in 1895.

Teodor Talowski (1857–1910), an architect and a painter. Born in Zassów in eastern Galicia. He educated himself in Cracow. He started his studies in the field of architecture in Vienna, under Karl König (1875–1877), and continued them in Cracow under professor Julian Zacharewicz; there, in 1881, he obtained his architecture diploma. Professionally he involved with Cracow, working as an assistant at the construction department of the Higher School of Technology and Industry. It is in this school that he was nominated professor in 1891. From Kraków

prowadził się do Lwowa i objął katedrę rysunku, a następnie kompozycji architektury średniowiecznej na Politechnice Lwowskiej. Talowski należał do najważniejszych polskich architektów przełomu XIX i XX w. Znany jest jako autor projektów wielu kościołów, kaplic, kamienic i budynków użyteczności publicznej. Zmarł w Krakowie, pochowany został na cmentarzu Rakowickim.

Samuel Taub (1869–1933), lekarz, działacz społeczny i filantrop. Absolwent Wydziału Medycznego we Lwowie (1895). Na przełomie XIX i XX w. mieszkał w Strzyżowie. Tam urodziły się jego dzieci Henryk i Norma [Maria], zamężna Pronaszko. W 1915 r. przeprowadził się ze Strzyżowa do Wadowic; pracował w szpitalu garnizonowym. Pochowany na cmentarzu żydowskim w Wadowicach. Na nagrobku inskrypcja wyryta po polsku i hebrajsku informowała, że „Życie swoje poświęcił cierpiącej ludności".

Zygmunt Tałasiewicz (1871–1956), prawnik. Urodził się w Ropczycach**.** Absolwent wydziału prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, tam się doktoryzował w 1895 r. Wówczas rozpoczął pracę w sądach, najpierw w Nowym Sączu, potem w Tarnowie, Krakowie i w Krośnie, gdzie był sędzią powiatowym (1906–1907). W latach 1907–1916 pracował w Strzyżowie, najpierw jako sędzia powiatowy, potem na stanowisku Radcy Sądu Krajowego, następnie jako naczelnik sądu. Od 1916 r. był związany z Rzeszowem. Zmarł w Chorzowie, tam pochowany.

he moved to Lwów, taking over the chair of drawing, and then of composition of medieval architecture at the Lwów Technical University. Talowski belonged to the most important Polish architects of the turn of the 19th and the 20th century. He is known as author of designs of many churches, chapels, tenement houses and public buildings. Talowski died in Cracow; he was buried in the Rakowicki cemetery.

Samuel Taub (1869–1933), a physician, a social activist and a philanthropist. A graduate of the Medical Faculty in Lwów (1895). At the turn of the 19th and the 20th century he lived in Strzyżów. There were born his children, Henryk and Norma (Maria), *voto* Pronaszko. In 1915 he moved from Strzyżów to Wadowice; he worked in a garrison hospital. He was buried in the Jewish cemetery in Wadowice. On his tombstone there is an inscription, engraved in Polish and in Hebrew: "He sacrificed his life to the suffering population."

Zygmunt Tałasiewicz (1871–1956), a lawyer. He was born in Ropczyce. A graduate of the Law Faculty of the Jagiellonian University, where he earned his doctorate in 1895. Then he began to work in courts, initially in Nowy Sącz, and then in Tarnów, Kraków and in Krosno, where he was district judge (1906–1907). In the years 1907–1916 he worked in Strzyżów, initially as district judge, and then as a member of the Council of the National Court and as chief justice. Since 1916 he was connected to Rzeszów. Talasiewicz died in Chorzów and was buried there.

Wawrzyniec Tomaszewski (1871–1945), nauczyciel i działacz społeczny. Urodził się w Michałówce w powiecie jarosławskim. Od 1891 r. kierował szkołą ludową jednoklasową w Łękach. Znany działacz społeczny, współorganizator kółka rolniczego i straży pożarnej w Łękach. Działacz Stronnictwa Ludowego. W latach 1919–1922 był posłem na Sejm RP. Po przejściu na emeryturę (1925) zamieszkał w Pulankach koło Frysztaka.

Wawrzyniec Tomaszewski (1871–1945), a teacher and a social activist. He was born in Michałówka in the Jarosław district. Since 1891 he ran a one-class folk school in Łęki. A known social activist, cofounder of a machinery ring and a fire brigade in Łęki. An activist of the People's Party. In the year 1919–1922 he was a deputy to the Polish parliament. After retiring (1925) he moved to Pulanki near Frysztak.

Aleksandra z Wasilewskich 1. v. Wiktorowa, 2. v. Uznańska (1867–1936), właścicielka obszaru dworskiego. Urodziła się w rodzinie ziemiańskiej Teofila Wasilewskiego i Karoliny z domu Nitsche Wasilewskiej. Aleksandra Wasilewska wyszła za Józefa Wiktora, właściciela obszaru dworskiego w Wojkówce. Wiktorowie zamieszkali w Nowej Wsi. Z tego małżeństwa urodziło się troje dzieci: Aleksander, Józef i Maria, zamężna Jarochowska, dziedzicząc dobra rodzinne. Po śmierci męża (1899) Wiktorowa zarządzała obszernym majątkiem, którego główną siedzibą był dwór w Czudcu z rozległym parkiem. W 1910 r. Wiktorowa wyszła ponownie za mąż za Witolda Uznańskiego (zm. 1942), który w 1911 r. kupił od Wodzickich dobra tyczyńskie. Z tego małżeństwa urodził się Adam Uznański (1914–1986), z zamiłowania taternik. Aleksandra Uznańska zmarła w Czudcu, pochowana blisko kaplicy św. Marcina w najstarszej części cmentarza.

Aleksandra *primo voto* **Wiktor,** *secundo voto* **Uznańska,** *de domo* **Wasilewska (1867–1936)**, proprietor of a landed estate. She was born into the landowner family of Teofil Wasilewski and Karolina Wasilewska (*de domo* Nitsche). Aleksandra Wasilewska married Józef Wiktor, the owner of a landed estate in Wojkówka. The Wiktor couple moved to Nowa Wieś. Three children were born from this union: Aleksander, Józef and Maria, *voto* Jarochowska, who inherited the family goods. After her husband's death (1899) Aleksandra Wiktor administered a large estate, whose main seat was the manor in Czudec, with a vast park. In 1910 she married again, to Witold Uznański (deceased in 1942), who in 1911 bought from the Wodzicki family the Tyczyn estate. From this marriage was born Adam Uznański (1914–1986), a passionate mountaineer. Aleksandra Uznańska died in Czudec and was buried in the St. Martin's chapel, in the oldest part of the cemetery.

Ignacy de Rusiłło Wołkowicki (1868–1938), ziemianin. Urodził się w rodzinie Hipolita Wołkowickiego, powstańca styczniowego rodem z Wołynia, i Konstancji Skrzyńskiej. Ożenił się z Marią Romaną z Włodków (1880–1937), córką Zdzisława Romana Włodka, marszałka bocheńskiego, i Albiny z baronów Goetz-Okocimskich. Z tego związku urodziła się córka Wanda (1900–1935), która wyszła za Ignacego Konopkę.

Ignacy de Rusiłło Wołkowicki (1868–1938), a landowner. Born in the family of Hipolit Wołkowicki, a participant in the January Uprising, originally from Wołyń, and Konstancja Skrzyńska. He married Maria Romana (*de domo* Włodek, 1880–1937), daughter of Zdzisław Roman Włodek, the marshal of Bochnia, and of Albina *de domo* baroness Goetz-Okocimska. From this union was born their daughter Wanda (1900–1935), who later married Ignacy Konopka.

Michał Zajączkowski (1845–1900), inżynier. Urodził się w Strzyżowie w rodzinie Jana Zajączkowskiego, miejscowego farmaceuty, i Alojzy z Tokarskich, córki właściciela majątku dworskiego w Pstrągowej. W 1861 r. ukończył Instytut Techniczny w Krakowie. Studiował także na politechnikach w Berlinie i Wiedniu. W latach 1865–1879 był zatrudniony jako budowniczy przez Sanguszków w ich dobrach w Gumniskach; pracował także w Tarnowie. Rodzina Sapiehów z Krasiczyna zleciła mu pracę przy odbudowie spalonego w 1852 r. zamku. Pracował również dla Lubomirskich przy budowie zabudowań gospodarczych w majątku Bakończyce. Wykonał wiele prac budowlanych w Przemyślu. Najbardziej znane to budowa klasztoru Karmelitanek Bosych (obecnie ul. Tatarska 7) oraz koszar Obrony Krajowej; dla miasta nadzorował projekt budowy wodociągu, szkół. Zmarł w Przemyślu, tam został pochowany.

Michał Zajączkowski (1845–1900), an ingineur. Born in Strzyżów, into the family of Jan Zajączkowski, a local pharmacist, and Alojza *de domo* Tokarska, daughter of the proprietary of the manorial domain in Pstrągowa. In 1861 he completed his studies at the Technical Institute in Cracow. He also studied at technical universities in Berlin and in Vienna. In the years 1865–1879 he was employed as a constructor by the Sanguszko family in their landed estates in Gumniska; he worked also in Tarnów. He was employed by the Sapieha family from Krasiczyn and worked on the reconstruction of the castle, burnt in 1852. He worked for the Lubomirski family on the construction of outbuildings in the estate of Bakończyce. He effectuated many construction works in Przemyśl. The most known are the cloister of the Discalced Carmelite sisters (now on Tatarska street 7) and of caserns of the National Defense; for the town he supervised the project of construction of water supply and schools. He died in Przemyśl and was buried there.

Wilhelm Zajączkowski (1836–1909), farmaceuta. Urodził się w Strzyżowie w rodzinie Jana Zajączkowskiego, miejscowego farmaceuty, i Alojzy z Tokarskich, córki właściciela majątku dworskiego w Pstrągowej. Absolwent rzeszowskiego gimnazjum (1850). W 1854 r. ukończył studia farmaceutyczne w Krakowie. Naukę kontynuował w Wiedniu i Bolonii. Wykształcenie uzupełnił podróżami po Europie. W 1861 r. odkupił od ojca aptekę i osiedlił się w rodzinnym mieście, zamieszkał w kamienicy (obecnie Rynek 2, znajduje się tam tablica pamiątkowa). Aptekę prowadził do 1909 r. Autor i współautor podręczników dla farmaceutów. Był czołowym działaczem społecznym, członkiem Towarzystwa Kasynowego i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Strzyżowie. W latach 1882–1888 był burmistrzem Strzyżowa. Pogrzeb Zajączkowskiego (10 października) zamienił się w manifestację patriotyczną.

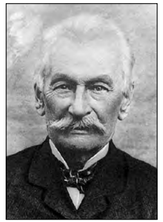

Jan Zaniewski (1842–1900), farmaceuta. Pochodził z Podlasia, uczestnik powstania styczniowego, a po jego upadku wyemigrował do Paryża. Tam, w 1871 r., ukończył studia farmaceutyczne na Sorbonie. W 1872 r. uzyskał prawo pobytu w Galicji. Razem z żoną Heleną z Nicielskich osiedlił się w Zborowie, w powiecie tarnopolskim. W 1881 r. Zaniewscy przenieśli się do Frysztaka i tam pozostali. Zaniewski otworzył aptekę „Pod Aniołem", którą prowadził do śmierci. Po nim aptekę przejęła jego żona i prowadziła ją co najmniej do 1925 r.

Wilhelm Zajączkowski (1836–1909), a pharmacist. He was born in Strzyżów in the family of Jan Zajączkowski, the local pharmacist, and Alojza *de domo* Tokarska, daughter of the owner of manor estate in Pstrągowa. A graduate of the Rzeszów gymnasium (1850). In 1854 he finished his pharmaceutical studies in Cracow. He then continued his studies in Vienna and in Bologna and completed his formation with journeys around Europe. In 1861 he bought the pharmacy from his father and settled in his family town (now on Rynek 2, with a memorial plaque). He ran the pharmacy until 1909. Author and co-author of manuals for pharmacists. Wilhelm Zajączkowski was a leading social activist, a member of the Cassino Association, as well as of the Sokół Gymnastic Association in Strzyżów. During the years 1882–1888, he was a mayor of Strzyżów. His funeral (October 10) turned into a patriotic manifestation.

Jan Zaniewski (1842–1900), a pharmacist. He came from the region of Podlasie. A participant in the January Uprising, after its fall (1864) emigrated to Paris. There he undertook his pharmaceutical studies, graduating from the Sorbonne in 1871. In 1872 he was granted the right to return to Galicia. Together with his wife, Helena *de domo* Nicielska, he settled in Zborów in the Tarnów district. In 1881 the Zaniewski couple moved to Frysztak and remained there. Zaniewski opened the Angel pharmacy (*Pod Aniołem*), run by him until his death. After him the pharmacy was taken over by his wife, who run it at least until 1925.

Epilog

Przyjeżdżając po raz pierwszy do Strzyżowa Weiss zastał powiat strzyżowski na etapie mozolnego wychodzenia ze struktur świata feudalnego pod względem materialnym i obyczajowym. Uruchomienie połączenia kolejowego na trasie Rzeszów-Jasło (1890) otworzyło powiat strzyżowski nieco na świat. Kolej przyczyniła się do rozwoju ekonomicznego, ale i ruchu ludności, czego przykładem była masowa emigracja zarobkowa katolików, unitów i izraelitów w poszukiwaniu innych źródeł utrzymania i poprawy warunków życia.

Weiss urodził się w rodzinie urzędnika kolejowego. W 1891 r. Weissowie przeprowadzili się do podkrakowskiego Płaszowa, gdzie jego ojciec otrzymał pracę i mieszkanie służbowe na stacji kolejowej. Znał więc realia prowincjonalnej stacji kolejowej. Uczynił je wiodącym motywem wielu obrazów, począwszy od sławnego i nagradzanego obrazu *Portret rodziców artysty* z 1899 r., na którym widzimy jego ojca w mundurze kolejarskim. W czasie pobytów w Strzyżowie malował tamtejszą stację kolejową i jej otoczenie, znany obraz olejny *Stacja pomp w Strzyżowie* z około 1902–1903 r. Portretował krewnych, mieszkańców Strzyżowa np. Emilię i Stanisława Florków i ich dzieci. Na rysunkach uchwycił materialną codzienność odchodzącego już świata feudalnego, zawartą

Epilogue

Arriving in Strzyżów for the first time in 1899, Weiss found the Strzyżów district laboriously shedding the structures of the old feudal world, both in the economic and social terms. The launch of the railway connection between Rzeszów and Jasło (1890) opened up the Strzyżów district to the world. The railway contributed both to the economic development and the mass movement of the population: Catholics, Uniates and Jews migrated in search of jobs and better living conditions. Usually, this journey began at the railway station in Strzyżów.

Weiss was born in a family of a railway clerk. In 1891 his parents moved to Płaszów near Cracow, where his father got a job and staff housing at the railway station. Weiss knew the reality of provincial railway stations and made it a leading motive of many paintings, starting from the famous and award-winning "Portrait of the artist's parents" (Portret rodziców artysty) from 1899, where we see his father wearing a railway uniform. During his stays in Strzyżów he painted the Strzyżów railway station and its surroundings, for instance the well-known oil painting "Pump station in Strzyżów" (Stacja pomp w Strzyżowie) from about 1902–1903. He portrayed his relatives and inhabitants of Strzyżów, for instance Emilia and Stanisław Florek and their children.

w szkicach strzyżowskich karczem i żydowskich cmentarzy, okresu którego był świadkiem i dał pierwszorzędne świadectwo.

In his drawings he captured the everyday life of the feudal world, now fading away, immortalizing it in the sketches of the Strzyżów inns and Jewish cemeteries and leaving us a perfect testimony of the times he witnessed.

Wybrana literatura / A selected bibliography

Archiwalia / Archives

Archiwum Narodowe w Krakowie
Archiwum Państwowe w Przemyślu
Archiwum Państwowe w Rzeszowie

Literatura / Bibliography

Elżbieta Bakun, *Konserwacja i restauracja malowideł w bimie synagogi w Strzyżowie*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016

Elżbieta Bakun, *Obraz Matki Bożej Strzyżowskiej. Historia i konserwacja*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 4, Strzyżów 2018

Artur Bata, *Cerkwie, kapliczki i figury przydrożne Zamieszańców*, Krosno 2013

Monika Bober, *Strzyżowski rynek w świetle badań archeologicznych*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 1, Strzyżów 2015

Monika Bober, *Dekanat strzyżowski od 1807 roku. Wybrane zagadnienia,* „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 4, Strzyżów 2018

Ryszard Brykowski, *Drewniana architektura kościelna w diecezji przemyskiej*, „Nasza Przeszłość", XLVI, Kraków 1976

Ryszard Brykowski, Marian Kornecki, *Drewniane kościoły w Małopolsce Południowej*, Wrocław 1984

Krystyna Duda-Dziewierz, *Wieś małopolska a emigracja amerykańska: studia wsi Babica powiatu rzeszowskiego*, Warszawa 1938

Ludwik Grzebień, *Dzieje kościelne parafii Dobrzechów*, Kraków 2004

Ludwik Grzebień, *Misje i rekolekcje ludowe jako środek odnowy religijnej na ziemi strzyżowskiej w XIX i XX wieku. Przyczynek do religijności regionu*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 5, Strzyżów 2019, w druku

Ludwik Grzebień, *Zarys dziejów parafii w Strzyżowie*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 3, Strzyżów 2017

Zofia Harasimowicz, Bogdan Patryn, *Epitafium Kaspra Stanisławskiego ze Stanisławowic z XVI w.,* „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016

Zofia Harasimowicz, Bogdan Patryn, *Epitafium Adama Augustiniusa, proboszcza w Strzyżowie w latach 1597–1636*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 3, Strzyżów 2017

Katalog zabytków sztuki. Województwo rzeszowskie. Ropczyce, Strzyżów i okolice. Oprac. Ewa Śnieżyńska-Stolotowa, Franciszek Stolot, Warszawa 1978

Marek Konopka, *Stulecie Wołkowickich,* „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 4, Strzyżów 2018

Listy Stanisława Wyspiańskiego do Lucjana Rydla, t. II, część 2: dodatek krytyczny. Napisali Leon Płoszewski i Maria Rydlowa, Kraków 1979

Łukasz Kossowski, *Wojciech Weiss (1875–1950),* Warszawa 2006

Kościół farny w Strzyżowie. Tekst Ludwik Grzebień, zdjęcia Igor Witowicz, Strzyżów 2016

Franciszek Kotula, *Po rzeszowskim pogórzu błądząc. Reportaż historyczny*, Kraków 1974

Antoni Lubelczyk, *Grodzisko i zamek w Czudcu na terenie dawnej ziemi sandomierskiej w świetle badań archeologicznych w latach 2001–2010*, Rzeszów 2017
Tadeusz Łopatkiewicz, *Rysunki zabytkowe Strzyżowa i Dobrzechowa na tle dorobku naukowo-artystycznego wycieczki Władysława Łuszczkiewicza z uczniami krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych w roku 1891*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016
Zygmunt Mycielski, *Dziennik 1950–1959*, Warszawa 1999
Agnieszka Myszka, *Toponimia powiatu strzyżowskiego,* Rzeszów 2006
Damian Nowak, *Zarys dziejów parafii i cerkwi w Oparówce*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016
Henryk Olszański, *Zamieszańcy. Studium etnograficzne*, Sanok 2007
Józef Piętniewicz, *Z przeszłości Frysztaka*, Frysztak 2010
Jerzy Piórecki, *Zabytkowe ogrody i parki województwa rzeszowskiego*, Bolestraszyce 1996
Romuald Pitera, *Życie na wyrost. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1962
Andrzej Potocki, *Po tak wielu zostało tak niewiele. Żydzi w Podkarpackiem*, Rzeszów 2019
Jędrzej Rogoyski, *Pamiętniki moje*. Tekst opracował, wstępem i komentarzem poprzedził Andrzej Jastrzębski, Warszawa 1972
Krzysztof Ruszel, *Leksykon kultury ludowej w Rzeszowskiem*, Rzeszów 2004
Władysław Sarna, *Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym*, Przemyśl 1898
Słownik polskich teatrów niezawodowych. Seria I. Tom 1 Galicja do roku 1918, część 1-2 , red. Emil Orzechowski, Wrocław 1992
Tadeusz Spiss, *Wykaz drewnianych kościołów i cerkwi w Galicyi*, Lwów 1912
Tadeusz Szetela, *Dzieje Dobrzechowa. Opowieść o rodzinnej wsi*, Kraków 2003
Szkicownik Wojciecha Weissa. Wyboru dokonali i opracowali Aneri Irena Weissowa, Stanisław Weiss, Kraków 1976
Tadeusz Szydłowski, *Z dziejów odlewnictwa w Polsce*, [w:] *Dzwony starodawne z przed r. 1600 na obszarze b. Galicji.* Ułożył i zredagował, i wstępem opatrzył T. Szydłowski, Kraków 1922
Krzysztof Ślusarek, *W przededniu autonomii. Własność ziemska ziemiaństwa zachodniej Galicji w połowie XIX wieku*, Kraków 2013
Andrzej Trzciński, *Zachowane wystroje malarskie bożnic w Polsce*, „Studia Iudaica" 2000, nr 1-2
Renata Weiss, *O kolekcji rysunków Wojciecha Weissa pozyskanej do zbiorów Muzeum Samorządowego Ziemi Strzyżowskiej* „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016
Sławomir Wnęk, *Elita strzyżowska od schyłku XIX do połowy XX wieku. Wybrane zagadnienia*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t. 2, Strzyżów 2016
Sławomir Wnęk, *Wybrane zagadnienia społeczno-gospodarcze z dziejów Strzyżowa od końca XIX do połowy XX wieku*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t.1, Strzyżów 2015
Tomasz Wójcik, *Historia badań botanicznych w regionie strzyżowskim*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny", t.1, Strzyżów 2015
Wincenty Zalewski, *Sanktuaria polskie. Katalog encyklopedyczny miejsc szczególnej czci Osób Trójcy Przenajświętszej Matki Bożej i Świętych Pańskich*. Oprac. Maria i Jacek Łempiccy, Warszawa 1988

Źródła fotografii / Photographies

Instytucje / Institutions

Fundacja Muzeum Wojciecha Weissa w Krakowie
Muzeum Samorządowe Ziemi Strzyżowskiej w Strzyżowie

Z prywatnych zbiorów udostępnili
Private Photographies

Bogdan Patryn, Halszka Turska, Sławomir Wnęk

Zamieszczone w publikacjach
Photographies from other publications

Ryszard Brykowski, Marian Kornecki, *Drewniane kościoły w Małopolsce Południowej*, Wrocław 1984
Antoni Chuchla. *Niebylec i okolice w starej fotografii*, Niebylec 2010
Krystyna Duda-Dziewierz, *Wieś małopolska a emigracja amerykańska: studia wsi Babica powiatu rzeszowskiego*, Warszawa 1938
Rafał Jaworek, *Zatarte ślady przeszłości. 100-lecie odzyskania niepodległości 1918-2018*, Krosno 2018
Anna Oliwińska-Wacko, Ryszard Wacko, *Dzieje Czudca*, t. 1, Czudec 2010
Józef Piętniewicz, *Z przeszłości Frysztaka*, Frysztak 2010
Jędrzej Rogoyski, *Pamiętniki moje*. Tekst opracował, wstępem i komentarzem poprzedził Andrzej Jastrzębski, Warszawa 1972
Tadeusz Szetela, *Dzieje Dobrzechowa. Opowieść o rodzinnej wsi*, Kraków 2003
Szkicownik Wojciecha Weissa. Wyboru dokonali i opracowali Aneri Irena Weissowa, Stanisław Weiss, Kraków 1976
Tadeusz Szydłowski, *Z dziejów odlewnictwa w Polsce*, [w:] *Dzwony starodawne z przed r. 1600 na obszarze b. Galicji.* Ułożył i zredagował, i wstępem opatrzył T. Szydłowski, Kraków 1922
Agata Zahuta, *Frysztak i okolice. Podróż ze starą fotografią*, Krosno 2017

Źródła internetowe / Internet sources

Strzyżów wczoraj i dziś, Wikipedia.pl

Indeks miejscowości / An Index of places

(w wykazie pominięto Strzyżów) / (except Strzyżów)

Antwerpia ... 150
Babica 18, 21, 52, 67, 81, 150, 152, 158, 161
Bakończyce ... 187
Baranów ... 168
Baryczka ... 19, 25, 52, 67, 78, 82, 98, 148
Batignolles ... 182
Berlin ... 11, 183, 187
Bieździadka ... 67
Bieździedza ... 67
Blizianka ... 19, 25, 52, 65, 67, 148
Blizne ... 19
Bochnia ... 47, 168
Boguchwała ... 43, 181
Bolonia ... 188
Bonarówka 17, 18, 25, 52, 65, 69, 72, 124, 132, 133
Brema ... 150
Brzeżanka ... 17, 18, 19, 25, 52, 69
Brzostek ... 34
Brzozów ... 19, 58, 167
Budapeszt ... 11
Carouge ... 182
Chicago ... 151, 158
Chocieszewice ... 174
Chorkówka ... 67
Chorzelów ... 97
Chorzów ... 185
Chyrów ... 176
Chytrówka ... 52
Cieszyna ... 18, 25, 52, 67, 78, 99, 121, 161
Czarnorzeki ... 65, 124
Czarny Dunajec ... 167
Czermin ... 170
Czucz (Czudec) ... 21
Czudec 18, 20, 25, 27, 28, 34, 35, 43, 52, 53, 54, 55, 58, 67, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 99, 103, 111, 120, 122, 123, 124, 125, 131, 132, 139, 140, 148, 150, 152, 161, 163, 164, 184, 186
Dobromil ... 66
Dobrzechów 10, 18, 25, 27, 28, 40, 43, 44, 47, 52, 53, 54, 55, 64, 69, 77, 78, 79, 81, 83, 95, 96, 97, 105, 107, 108, 120, 121, 122, 132, 139, 141, 148, 161, 169, 171, 172
Domaradz ... 19
Drezno ... 11, 174
Drohobycz ... 169, 176
Dzików ... 174
Elisabeth ... 151
Florencja ... 12, 172, 181, 183
Frysztak 18, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 35, 43, 52, 53, 54, 55, 64, 67, 71, 72, 77, 78, 81, 100, 120, 124, 125, 131, 132, 139, 140, 142, 148, 161, 177, 178, 186, 188
Galicja 5, 10, 25, 65, 72, 83, 95, 100, 125, 126, 132, 139, 144, 147, 150, 151, 163, 167, 168, 173, 176, 177, 182, 184, 188, 192
Gbiska ... 18, 25, 52, 69
Gdańsk ... 101
Genewa ... 182
Glasgow ... 150
Glinik ... 18, 52
Glinik Charzewski ... 25, 39, 52, 69
Glinik Dolny ... 25, 52, 67, 100
Glinik Górny ... 25, 67
Glinik Średni ... 25, 52, 67
Godowa ... 10, 13, 14, 19, 21, 25, 27, 69, 78, 82, 100
Gogołów ... 25, 53, 67, 72, 76, 80, 101, 139, 169, 170
Gorajowice ... 105
Grabownica Starzeńska ... 19
Grodzisko k. Strzyżowa 25, 52, 69, 131, 164
Gumniska ... 187
Gwoździanka 19, 25, 52, 65, 67, 72, 102, 148
Gwoźnica ... 148
Gwoźnica Dolna ... 25, 67, 101, 102
Gwoźnica Górna ... 19, 25, 67, 72, 101, 102
Hainburg ... 179
Hamburg ... 150
Hawlowice Górne ... 181
Heidelberg ... 172
Hirne ... 176
Humniska ... 19
Huta Gogołowska ... 19, 25, 67, 101
Hyżne ... 181
Jarosław ... 181, 183
Jasło 27, 34, 43, 53, 98, 120, 121, 161, 169, 171, 178, 180, 189
Jaszczurowa ... 25, 67, 127
Jaśliska ... 34
Jawornik Niebylecki ... 19, 25, 52, 67, 148
Jazowa ... 18, 25, 52, 67, 121
Jedlicze ... 75
Jodłówka ... 181
Kalembina ... 18, 25, 52, 67, 78, 141
Kobyle ... 18, 25, 52, 67
Kołaczyce ... 67, 118
Konieczkowa . 19, 25, 52, 67, 102, 123, 148
Końskie ... 173
Koprzewnica ... 83
Kozłówek ... 18, 25, 52, 67, 69, 78, 121
Kożuchów ... 25, 52, 67, 78, 105
Kraków 9, 10, 12, 13, 14, 20, 47, 100, 105, 120, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 191, 192
Krasiczyn ... 187
Krasna ... 52, 65, 177
Krosno ... 27, 34, 65, 184, 185
Lalin ... 19
Laval ... 167
Leeds ... 150
Liverpool ... 150
Lubatówka ... 167
Lubelszczyzna ... 171
Lubica ... 67
Lubla 25, 27, 52, 53, 54, 55, 64, 67, 72, 74, 76, 101, 103, 132, 179
Lutcza 19, 25, 27, 52, 53, 54, 55, 67, 72, 74, 104, 126, 132, 141, 148
Lutoryż ... 21, 181
Lwów ... 20, 30, 34, 53, 101, 105, 162, 169, 176, 177, 179, 180, 185
Łańcut ... 167
Łączki Jagiellońskie ... 27, 52, 54, 55, 64, 67, 78, 148
Łęki ... 25, 52, 67, 104, 126, 132, 179, 186
Łętownia ... 25, 52, 69
Małówka ... 19, 25, 52, 67, 148
Markuszowa ... 18, 25, 52, 69, 102, 108, 123
Michałówka ... 186
Mielec ... 170
Moderówka ... 43
Modrycz ... 176
Mysłowice ... 150
Nawsie Kołaczyckie ... 67
Newark ... 152
Niebylec 19, 25, 27, 28, 34, 52, 54, 55, 67, 71, 72, 76, 78, 82, 102, 132, 139, 141, 148, 181
Niewodna 25, 27, 44, 52, 53, 54, 55, 57, 67, 72, 74, 78, 82, 105, 106, 127, 148

Nowa Wieś 18, 21, 25, 52, 67, 99, 103, 186
Nowy Sącz 74, 167, 185
Oparówka 25, 65, 66, 67, 69, 122, 124, 132, 177
New York 152
Osiek 171
Oświęcim 150
Oxford 172
Paryż 11, 171, 172, 173, 174, 182, 183, 188
Pietrusza Wola 25, 52, 65, 104, 132, 133
Piotrowice 171
Plaszów 189
Podlasie 188
Pogórze Strzyżowskie 17, 20, 162
Polomia 19, 21, 25, 27, 52, 53, 54, 55, 64, 67, 72, 74, 78, 82, 106, 148
Poronin 183
Praga 11, 167, 181
Prószków vel Proskau 174
Pruchnik 34, 181
Przedmieście Czudeckie 25, 52, 67, 78, 99, 163
Przedmieście Strzyżowskie 69
Przemyśl 53, 169, 176, 180, 187
Przybówka 25, 43, 52, 67
Pstrągowa 25, 27, 53, 72, 83, 107, 187, 188
Pstrągówka 21, 25, 52, 67, 132, 170, 188
Pulanki 18, 25, 52, 67, 100, 186
Ropczyce 121, 185
Rotterdam 150
Różanka 25, 52, 67, 99, 101, 107, 127, 178
Rumno 176
Rzepnik 52, 65, 124
Rzeszów 9, 10, 18, 20, 21, 25, 27, 34, 43, 53, 81, 98, 106, 120, 121, 132, 149, 150, 158, 161, 163, 164, 169, 170, 184, 185, 189
Rzym 12, 97, 168, 172, 173, 183
Sanok 169, 180
Sewilla 171
Sieklówka 27, 52, 54, 55
Sieklówka Dolna 67
Sieklówka Górna 52, 67
Sosnowiec 171
Southampton 150
Sowina 67
Stara Wieś 19, 57, 58, 167
Stępina 19, 25, 52, 67
Szebnie 38, 174, 178, 180
Szufnarowa 25, 52, 67, 99, 107, 127, 132, 133, 137, 141, 179
Szwajcaria 181
Tarnopol 167, 188
Tarnowiec 169
Tarnów 53, 179, 180, 185, 187
Triest 150, 151
Tropie 21, 25, 39, 40, 52, 69, 122
Tulkowice 18, 25, 52, 67, 108
Twierdza 25, 52, 67, 100
Tyczyn 74, 174
Ujlak 173
USA 66, 125, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 158, 159
Ustroń Śląski 122
Wadowice 171, 185
Wenecja 12
Węglówka 38, 65, 177
Węgry 173
Widacz 25, 52, 67
Wiedeń 11, 56, 70, 118, 167, 168, 172, 173, 175, 181, 184, 187
Wielkopolska 174
Wielopole Skrzyńskie 121, 124, 170
Wiener Neustadt 76
Wiśniowa 10, 18, 25, 27, 43, 52, 67, 77, 78, 79, 96, 97, 98, 99, 111, 120, 121, 132, 164, 173, 174, 175, 182
Włochy 12, 79, 126, 168, 173
Wojaszówka 52, 67
Wojkówka 52, 78, 186
Wola Pietrusza 67, 104, 132, 133
Wola Zgłobieńska 67
Wysoka (Strzyżowska) 18, 25, 27, 52, 67, 124
Wyżne 18, 19, 21, 25, 52
Wyżne z Piekarówką 52, 67, 99
Zaborów 18, 21, 25, 52, 67, 99
Zarzecze 67
Zassów 184
Zawadka 25, 67
Zborów 188
Zgłobień 67
Zręcin 101
Zurych 176, 177, 182
Żarnowa 18, 19, 25, 40, 52, 69, 83, 108, 127, 139, 141, 163
Żarnowiec 178
Żyznów 19, 21, 25, 39, 40, 52, 69, 109, 111, 118, 123, 148, 152, 158

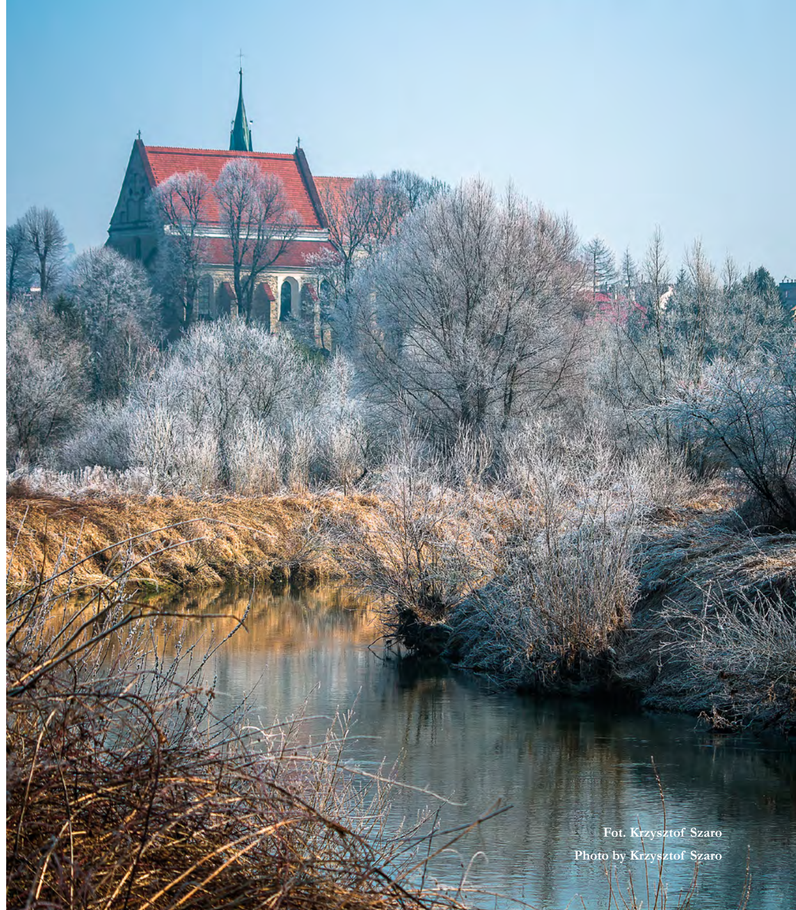

Fot. Krzysztof Szaro
Photo by Krzysztof Szaro

Fot. Krzysztof Szaro
Photo by Krzysztof Szaro

Fot. Krzysztof Szaro
Photo by Krzysztof Szaro

Fot. Krzysztof Szaro

Photo by Krzysztof Szaro

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
Europa inwestująca w obszary wiejskie
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Publikacja BEZPŁATNA, współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.2
„Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”,
objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

ISBN: 978-83-950858-3-3